

Diak
Puheenvuoro

14

TIINA ERVELIUS (TOIM.)

Sairaanhoidaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella

Diak

Tiina Ervelius (toim.)

SAIRAAHOITAJA- DIAKONISSAKOULUTUS SAAMELAISALUEELLA

Diak

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Saamelaisalueen koulutuskeskus
Sámi oahpahušguovddáš
Säämi máttááttáskuávdáš
Säämvue'd škoou'itemkөөskös

Helsinki 2018

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons
Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0
Kansainvälinen -lisenssillä.

DIAK **PUHEENVUORO** 14

Kannen kuva: Ulla Isotalo
Taitto: Juvenes Print Oy

ISBN 978-952-493-311-7 (painettu)
ISBN 978-952-493-312-4 (verkkojulkaisu)
ISSN 2343-2209 (Diak Puheenvuoro, painettu)
ISSN 2343-2217 (Diak Puheenvuoro, verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-312-4>

Juvenes Print Oy
Tampere 2018

TIIVISTELMÄ

Tiina Ervelius (toim.)

**SAIRAAHOITAJA-DIAKONISSAKOULUTUS
SAAMELAISALUEELLA**

Helsinki:

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2018

123 s.

Diak Puheenvuoro 14

Sairaanhoitaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella -hankkeen ensimmäisenä tavoitteena oli sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksen toteutus saamelaisalueella. Koulutus toteutettiin Ivalossa Diakonia-ammattikorkeakoulun (Diak) ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen (SAKK) yhteistyönä. Koulutuksen toteuttaminen saamelaisalueella mahdollisti alueen kulttuurin ja kielen integroimisen osaksi ammattikorkeakouluopintoja ja käynnisti siten opiskelijoiden saamelaiskulttuurisensitiivisyyden kehittymisen.

Tässä julkaisussa avataan hankkeen toimintaa saamelaisalueella ja sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksen toteutusta siellä. Ensimmäisessä osiossa on koulutuksen ja hankkeen edetessä kehitetty malli saamelaiskulttuurisensitiivisestä hoito- ja diakoniatyön opetuksesta. Sen jälkeen hankkeessa työskennelleiden artikkelit kuvaavat eri näkökulmista hankkeen toimia tavoitteiden saavuttamiseksi. Toisessa osiossa puheenvuoron saavat hankkeen tärkeimmät toimijat eli sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijat. He esittelevät artikkeleissaan viisi opinnäytetyötään ja niissä kehittämäänsä hoito- ja diakoniatyön teemoja.

Hankkeessa tuotettiin verkkokurssi saamenkulttuurista, jota integroitiin opetussuunnitelmaan laajemmin. Koulutus oli monimuoto-opetusta, joten lähiopetusviikot vuorottelivat etäopetuksen kanssa ja näiden kanssa limittäin oli ammattialan ohjattuja harjoitteluita. Lukukaudesta riippuen lähiviikkoja oli kolmesta kuuteen, ja lähiviikkojen välillä toteutui oppimisolustoilla vuorovaikutteisia luentoja, luentotalenteita, yksilö- ja ryhmäopiskelutehtäviä ja tenttejä. Opiskelijoilla oli käytössään Ipadit, jotka osaltaan mahdollistivat etäopiskelun ja yhteydenotot opiskelijoiden ja opettajien kesken. Etäopetusta ja -oppimista kehitettiin, kokeiltiin uusia avauksia ja monimuoto-opetuksen lähiopetusviikkoja kehitettiin myös *etälähiopetusviikoiksi*. Toiminta muovautui vähentämään sekä opiskelijoiden että opettajien matkustamista laajalla saamelaisalueella.

Yhteisöpajatyöskentely on oppimista, joka tapahtuu luokkatilan ulkopuolella työelämäyhteistyökumppanin, vapaaehtoisten ja muiden toimijoiden kanssa. Yhteisöpajassa Inarin seurakunnassa kehitettiin messun yhteisöllisyyttä sekä vahvistettiin harvaan asuttujen kylien asukkaiden osallisuutta. Messun yhteisö-

pajatyöskentely toteutettiin kaksi kertaa. Adventin yhteisöpaja vakiintui Inarin seurakunnan vuosittain toistuvaksi tapahtumaksi. Myös opiskelijoiden opin-
näytetyön kehittämisen tuloksena syntynyt, harvaan asuttujen kylien osallisuutta vahvistava Nellimin kylän porinapiiri vakiintui osaksi Inarin seurakunnan diakoniatyötä.

Malli saamelaiskulttuurisensitiivisestä hoito- ja diakoniatyön opetuksesta kehittyi hankkeen edetessä. Mallissa on keskiössä sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksen opetussuunnitelma, johon on integroitu saamelaiskulttuuria. Laajoja integroituja elementtejä ovat koulutuksen järjestäminen saamelaisalueella alueen asiantuntijoiden kanssa, kieli- ja kulttuuriopintojen integrointi hoito- ja diakoniaopintoihin, harjoittelujakson tai -jaksojen toteutuminen saamelaisalueella ja opin-
näytetyössä hoito- ja diakoniatyön kehittäminen saamelaiskulttuurikontekstissa. Edellisiä pienempiä elementtejä ovat opintomatkat ja vierailut saamelaisalueella, Inarissa toteutetut hankkeen seminaarit, monipuoliset asiantuntijaluennot sekä opetussuunnitelmassa monien tehtävien muuntaminen sopiviksi saamelaisalueelle.

ESR-rahoitteisen hankkeen toteuttivat Diak, SAKK, Inarin seurakunta, saamelaiskäräjät, SámiSoster ry, Oulun hiippakunta, Kirkkohallitus ja Giellagas-instituutti Oulun yliopistosta.

Asiasanat: koulutus, kehittäminen, saamelaiskulttuuri, sairaanhoitajat, diakonissat

Teemat: Kasvatus ja Koulutus

ABSTRACT

Tiina Ervelius (ed.)

Helsinki:

123 s.

THE PROJECT DIACONAL NURSE EDUCATION IN THE SÁMI REGION

Diaconia University of Applied Sciences, 2018

Diak Puheenvuoro 14

[Diak Speaks 14]

The primary goal of the project Diaconal nurse education in the Sámi region (Finnish title *Sairaanhoitaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella*) was to implement diaconal nurse education in the Sámi region. The courses were offered jointly in the town of Ivalo by Diaconia University of Applied Sciences (Diak) and the Sámi Education Institute (SAKK). The implementation of this education in the Sámi region made it possible to integrate studies of the local culture and language into the UAS studies, and this motivated the students to develop their sensitivity toward the Sámi culture.

This publication sheds light onto the work of the project in the Sámi region and discusses the implementation of diaconal nurse education in that area. The first section presents an education model for nursing and diaconia, which, as the project and the education programme progressed, was developed to be culturally sensitive toward the Sámi culture. The second section presents articles written from different points of view by project members who describe the actions taken in order to reach the project goals. The third section gives the floor to the most important project participants, i.e. the diaconal nursing students. They present five theses and discuss the themes of nursing and diaconia which they developed in their works.

The project produced an online course on the Sámi culture, the study of which was integrated more extensively into the curriculum. The project used blended learning in which contact class weeks alternated with distance learning, and supervised field-specific work placements were interspersed among distance and contact studies. Depending on the semester, there were from three to six contact weeks, and between these weeks, the students attended interactive lectures on learning platforms, worked on lecture recordings and individual and group assignments, and took exams. The students used Ipads that helped in the distance studies and enabled students and teachers to keep in contact. Distance teaching and learning methods were developed, new openings were tried out, and blended-form contact weeks were developed into distance/contact weeks. The project operations

evolved so that travelling in the extensive Sámi region was reduced for students and teachers alike.

Community workshops involve learning that takes place outside the classroom together with a working life partner, volunteers and other concerned parties. The community workshop in the Inari Parish focused on the communality of the Mass and strengthened the participation of the inhabitants of the sparsely populated villages. The Mass Community Workshop took place twice. The Advent Community Workshop was established as an annual event in the Inari Parish. Another event that became established as a regular part of the Inari Parish diaconal work was the discussion club in the village of Nellim, set up through the students' thesis development work.

The model of nursing and diaconal work, culturally sensitive toward the Sámi culture, was developed as the project progressed. The central feature of the model is the curriculum for the diaconal nurse education, which takes into account aspects of the Sámi culture. Extensive, integrated elements include the conducting of the education in the Sámi region together with local experts, the inclusion of language and culture studies into the studies of nursing and diaconia, the implementation of work placements in the Sámi region and, through thesis work, the development of practices for nursing and diaconia in the context of the Sámi culture. Less extensive elements include field trips and visits to the Sámi region, project seminars conducted in the town of Inari, diverse lectures by experts, and the adaptation of the many tasks in the curriculum to suit the Sámi region.

This ESF-funded project was implemented by Diak, SAKK, the Inari Parish, the Finnish Sámi Parliament, SámiSoster ry, the Diocese of Oulu, the Church Council of the Evangelical Lutheran Church of Finland, and the Giellagas Institute at the University of Oulu.

Key words: development of education, diaconal nurse, Sámi culture, blended learning

Themes: Education and training

ČOAHKKÁIGEASSU

Tiina Ervelius (doaimm.)

Helsinki:

123 s.

**BUOHCCEDIVŠŠÁR-DIAKONISSASKUVLEJUPMI
SÁMEGUOVLLUS-PROŠEAKTA**

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2018

Diak Puheenvuoro 14

[Diak Sáhkavuorru 14]

Buohccedivššár-diakonissaskuvlejupmi sámeguovllus-prošeavtta vuosttas ulbmilin lei buohccedivššár-diakonissaskuvlejumi ollašuhttin sámeguovllus. Skuvlejupmi ollašuhttui Avvilis Diakonia-ámmátallaskuvlla (Diak) ja Sámi oahpahasguovddáža (SOG) oktasašbargun. Skuvlejumi ollašuhttin sámeguovllus dagai vejolažžan guovllu kultuvrra ja giela integrerema ámmátallaskuvlaoahpuid oassin ja álggahii dasto oahppiid sámekultursensitiivvalášvuoda ovdáneami.

Dán prentosis mitaluvvo prošeavtta doaimmas sámeguovllus ja buohccedivššár-diakonissaskuvlejumi ollašuhttimis doppe. Vuosttas oasis lea skuvlejumi ja prošeavtta ovdánettiin hábmejuvvon málle sámekultursensitiivvaláš dikšun- ja diakonijabarggu oahpahasas. Das maŋŋá prošeavttas bargan olbmuid artihkkalain govviduvvojit sierra perspektiivvain prošeavtta doaimmat ulbmiliid juksama várás. Goalmmát oasis sáhkavuoru ožžot prošeavtta dehálemos doaibmit dahjege buohccedivššár-diakonissastudeantat. Sii ovdanbuktet artihkkaliin vihtta oahppočájánasbarggu ja dain ovddiduvvon dikšun- ja diakonijabarggu temáid.

Prošeavttas buvttaduvvui neahttakursa sámekultuvrras, mii integrerejuvvui oahppoplánii viidásabbot. Skuvlejupmi lei máŋggahápmeoahpahas, goas lagašoahpahasvahkut vuorohalle gáiddusoahpahasain ja dáiguin ledje latnjalaga ámmátsuorggi stivrejuvvon hárjehallamat. Lohkanbaji mielde lagašvahkut ledje golmmas guđa rádjai ja lagašvahkuid gaskkas ollašuvve virtúálageavadiin interaktiivvaláš logaldagat, logaldatvurkkohagat, oktagas- ja joavkostuđerembarggut ja iskosat. Studeanttain ledje geavahasas Ipadit, mat dahke oasisit vejolažžan gáiddusstuđerema ja oktavuoda váldima studeanttain ja oahpaheaddjiid gaskkas. Gáiddusoahpahas ja –oahppan ovddiduvvojedje, odđa ideat geahččaluvvojedje ja máŋggahápmeoahpahas lagašoahpahasvahkut ovddiduvvojedje maiddái gáidduslagašoahpahasvahkuide. Doaibman vuogáiduvai geahpedit sihke studeanttain ja oahpaheaddjiid mátkkošteami viidde sámeguovllus.

Searvušbádjebargan lea oahppan, mii dáhpáhuvá luohkkálanja olggobealde bargoeallima oktasašbargoguimmiiguin, eaktodáhtolaš ja eará doaibmiiguin.

Searvvušbájis Anára searvegottis ovddiduvvui meassu searválasvuohta sihke nannejuvvui boaittoeale giliid ássiid osolašvuohta. Meassu searvvušbádjebargan ollašuhttui guktii. Adveantta searvvušbádjii stáđásmuvai Anára searvegotti jahkásaš dáhpáhussan. Maiddái studeanttaid oahppočájánasbarggu ovddideami boadusin Anára searvegotti diakonijabarggu oassin stáđásmuvai Njellima ságastanbiire, man oaivilin lei nannet boaittoeale giliid osolašvuođa.

Málla sáme kultursensitiivvalaš dikšun- ja diakonijabarggu oahpahas hápmašuvai prošeavtta ovdánettiin. Málla lea guovddázis buohccedivššár-diaconissaskuvlejumi oahppoplána, masa lea integrerejuvnon sáme kultuvra. Viiddes integrerejuvnon elemeanttat leat skuvlema lágideapmi sáme guovllus guovllu áššedovdiiguin, giella- ja kulturoahpuid integreren dikšun- ja diakonijaoahpuid, hárjehallanáigodaga dahje – áigodagaid ollašuvvan sáme guovllus ja dikšun- ja diakonijabarggu ovddideapmi oahppočájánasbarggu sáme kulturkonteavsttas. Ovddibuid uhcit elemeanttat ledje oahppomátkkit ja galledeamit sáme guovllus, Anáris ollašuhhton prošeavtta seminárat, mánggabealat áššedovdilogaldagat sihke oahppoplánas mánggaid bargguid nuppástuhtin heivvolažžan sáme guovlui.

ESR-ruhtademiin prošeavtta ollašuhhte Diak, SOG, Anára searvegoddi, Sámediggi, SámiSoster rs, Oulu bismagoddi, Kirkoráđđehus ja Giellagas-instituhtta Oulu universitehtas.

Guovddášsánit: skuvlejumi ovddideapmi, buohccedivššár-diaconissa, sáme kultuvra, mánggahápmeoahpahas

Temát: skuvlejupmi

ČUÁKÁNKIÄSU

Tiina Ervelius (toim.)

**PYECCEITIPŠOO-DIAKONISSAŠKOVLM
SÄMIKUÁVLUST-HAAHÄ**

Helsinki:

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2018

123 s.

Diak Puheenvuoro 14

[Diak Sahâvuáru 14]

Pyecceitipšoo-diakonissaškovlim sämikuávlust-haavâ vuossâmmuulmen lâi pyecceitipšoo-diakonissaškovlim olášuttem sämikuávlust. Škovlim olášuttii Avelist Diakonia-áámmátollâšskoovlâ (Diak) já Säämi máttááttäskuávdáá (SMK) oovtâstpargon. Škovlim olášuttem sämikuávlust toovâi máhđulâžžân kuávlust kulttuur já kielâ integristem áámmátollâškovlâuápui uásin já tienuuvt oovdedškuodij uáppei sensitiivlâšvuodâ sämikulttuur kuáttá.

Taan almostitmist muštâleh haavâ tooimâst sämikuávlust já pyecceitipšoo-diakonissaškovlim olášutmist tobbeen. Vuossâmmu uásist lii škovlim já haavâ ovdánem mielđ rahtum malli sämikulttuursensitiivlii tipšo- já diakoniapargo máttááttâsâst. Ton maŋa haavâst porgâm ulmui artikkâleh kovvejuh sierâ uáinui peht haavâ tooimâid uulmij juksâmân. Kuálmád uásist sahâvuáru finnejeh haavâ tehálmus tuáimeeh ađai pyecceitipšoo-diakonissauáppeeh. Sij oovdânpyehtih artikkâlijn vittâ oppâčáituspargo já tipšo- já diakoniapargo teemaid, moh láá hámmejum tain.

Haavâst pyevittii viermikuursâ sämikulttuurist, mon integristii máttááttâsvuáváámân viđđasubboht.

Škovlim lâi maanġáhäämimáttááttâs, kuás aldamáttááttâsohoh lijjii vuáruuvâi káidusmáttááttâsáin já taiguin lijjii paldlúvâi áámmátsyergi stivrejum hárvuttâlmeh. Aldaohoh lijjii kulmâ-kuttâ luuhâmpaje mielđ já aldaohoi kooskâst lijjii oppâmvuálain vuáruvaikuttâsliih luvâlduvah, luvâldâhpäädih, ohtâġâs- já juávkkuoppâmpargoh já teentih. Uáppein lijjii kiávtust Ipad-pierġâseh, moh tohhi máhđulâžžân káidusmáttááttâs já ohtâvuotâvâldim uáppei já máttááttâsteiji kooskâ. Káidusmáttááttâs já –oppâm ovdedui, uđđâ lekkâmeh keččáluvvi já maanġáhäämimáttááttâs aldamáttááttâsohoh ovdeduvvi meid káidusaldamáttááttâsohoid. Tooimâ hámášum mielđ kepidei sehe uáppei ete máttááttâsteiji madhâšem viđdes sämikuávlust.

Siárvuspáájâporgâm lii oppâm, mii tábáhtuvâ luokkatile ulguubeln pargoellimohtsâšpargokuoimijn, rijjâtâtulijguin já eres tuáimeiguin. Ohtsâšpargopáájâst Aanaar servikoddeest ovdedii meesu siárvuslâšvuodâ sehe

nanodii háärviht assum siijdái ássei uásálášvuodâ. Meesu siärvuspáájáporgâm olášuttui kuohtii. Advent siärvuspáájást šoodái Aanaar servikode jyehi ive kiärdoo tábáhtus. Meid uáppei oppâčáituspargo ovdedem puáđusin šoddâm háärviht assum siijdái uásálášvuodâ nanodeijee Njellim siijdâ savástállámrieggest (porinapiiri) šoodái uási Aanaar servikode diakoniarpargo.

Malli sámi kulttuursensitiivlii tipšo- já diakoniarpargo máttááttâsâst ovdánij haavâ ovdánem miel. Maali vááimust lii pyecceitipšo-diakonissaškovlim máttááttâsvuávám, moos lii integristum sámi kulttuur. Vijđes integristum elementeh láá škovlim ornim sámi kuávlust kuávu áššitobdeiguin, kielâ- já kulttuurápui integristem tipšo- já diakoniarpargoost, hárvuttállámpaje teikâ – poojij olášum sámi kuávlust já oppâčáituspargoost tipšo- já diakoniarpargo ovdedem sámi kulttuurohtâvuodâin. Ucebeh elementeh láá uáppumááđhih já kolliistálmeh sámi kuávlust, Anarist olášuttum haavâ seminaareh, maanġapiälásiih áššitobdeeluvaldálme sehe máttááttâsvuávámist maanġai pargoi muttem sámi kuávlun hiäivulázzân.

ESR ruttádem haavâ olášuttii Diak, SMK, Aanaar servikodde, Sámitigge, SámiSoster ry, Oulu pispekodde, Kirkkohaldáttâs já Giellagas-instituut Oulu olláopáttuvást.

Áššisááni: škovlim ovdedem, pyecceitipšo-diakonissa, sámi kulttuur, maanġahäämimáttááttâs

Teemah: škovlim

SISÄLLYS

I	KULTTUURISENSITIIVISEN OPETTAMISEN MALLI	13
	Tiina Ervelius, Eeva Mertaniemi & Tiisu-Maria Näkkäläjärvi Malli saamelaiskulttuurisensitiivisen hoito- ja diakoniatyön opetuksesta	14
	Hellevi Tervo Asiakkaan kulttuurisensitiivinen kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla – saamelaiskulttuurinen näkökulma	39
	Ellen Pautamo, Johanna Laakso, Teija Linnanmäki & Tiisu-Maria Näkkäläjärvi Saamen kielten ja saamelaiskulttuurin etäopetus sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksessa	48
	Eeva Mertaniemi & Anja Karhula Yhteisöpaja Inarin seurakunnassa	57
	Ristenrauna Magga & Tiisu-Maria Näkkäläjärvi Saamelaisalueella toimivan järjestön ja koulutuksen järjestäjien kumppanuus hankkeen näkökulmasta	66
II	OPISKELIJOIDEN OPINNÄYTETYÖARTIKKELIT	75
	Eeva Mertaniemi & Elina Pekonen Opinnäytetyöprosessin kulttuurisensitiivinen näkökulma	76
	Jenna Sukuvaara & Piia Junntila Kulttuurisen osaamisen edistäminen sosiaali-, terveys- ja kirkonalalla	78
	Heidi Rasmus & Marja Vuorisalo Kohti parempaa päihdetyötä – Läheisten tuen tarpeet Utsjoella	87
	Ritva Kaisajoki & Assi Penttinen Seurakunta eläkeläisten tukena saamelaisalueella	94
	Maritta Rantakeisu Katse eteenpäin – Lapin rajavartioston varusmiesten voimavarat ja jaksamista kuormittavat tekijät varusmiespalveluksessa.	102
	Miia Marjaranta Tiervä, mii kulloo? – Hoitotyön sanasto kohtaamisen tueksi	112
	LOPUKSI	118

Dick

I
KULTTUURISENSITIIVISEN
OPETTAMISEN MALLI

Tiina Ervelius, Eeva Mertaniemi & Tiisu-Maria Näkkäläjärvi

MALLI SAAMELAISKULTTUURI- SENSITIIVISEN HOITO- JA DIAKONIATYÖN OPETUKSESTA

Johdanto

Sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksen toteuttaminen Ivalossa mahdollisti saamelaiskulttuurisensitiivisyyden integroimisen ammattikorkeakouluopintoihin. Sekä terveydenhuoltoon että Suomen ev.lut. kirkon diakoniatyöhön saamelaisalueelle oli tarvetta saada saamen kieliä ja kulttuuria osaavia työntekijöitä. Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen yhteistyönä toteuttama koulutus avasi uusia toimintakuvioita, näkökulmia ja yhteistyömuotoja opettamiseen ja oppimiseen.

Saamelaiskulttuurisensitiivisyyden lisääminen osaksi ammattikorkeakoulussa toteutettavaa sairaanhoitaja-diakonissakoulutusta oli pitkän valmistelun ja yhteistyön tulos, jossa kaksi vahvasti oman profiilinsa omaavaa oppilaitosta sitoutuivat yhteiseen tavoitteeseen: kouluttamaan saamen kieltä ja kulttuuria osaavia ammattilaisia saamelaisalueella. Koulutuksen tukena oli ESR-rahoitteinen hanke *Sairaanhoitaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella*, joka mahdollisti saamelaisalueen asiantuntijoiden osallistumisen koulutuksen teoriaopintoihin, ammattialan ohjattuihin harjoitteluihin ja vierailuihin. Saamelaiskulttuuriosaaminen on keskeinen osa ammatillista osaamista ja toimintaa eri työtehtävissä saamelaisalueella. Kulttuuriosaamiseen liittyy päivittäisen elämän arkisia asioita sekä omalla äidinkielellä saatavat terveys-, sosiaali- ja kirkonalan palvelut. Kielen ja kulttuurin opintoihin oli mahdollisuus paneu-

tua koulutuksen toteutuessa Ivalossa ja sen tukena olevan hankkeen avulla. Alueen kulttuurisia asioita tarkasteltiin hoito- ja diakoniatyön opetuksessa monipuolisesti eri lukukausilla niiden sisältöihin integroidusti sekä omina erillisinä opintojaksoinaan.

Kulttuuristen elementtien integrointia koulutukseen tehtiin monin tavoin. Neljä suurinta kokonaisuutta olivat koulutuksen toteuttaminen saamelaisalueella Ivalossa, saamen kielen ja kulttuurin integrointi hoito- ja diakoniatyön substanssikoulutukseen, ammattitaitoa edistävien ohjattujen harjoittelujaksojen toteutus saamelaisalueella ja opinnäytetöissä hoito- ja diakoniatyön kehittäminen saamelaiskulttuurikontekstissa. Muita merkittäviä tekijöitä olivat opetussuunnitelman mukaisten oppimistehtävien soveltaminen saamelaiskulttuuri huomioiden, Inarin Sajoksessa toteutetut seminaarit, saamelaisalueelle suunnatut opintomatkat ja vierailut sekä asiantuntijaluennot.

Hoito- ja diakoniatyön saamelaiskulttuurisensitiivisen opettamisen malli syntyi koulutuksen etenemisen myötä ja valmistui kevättalven 2018 aikana. Mallissa on näkyvillä sekä laajoja että pieniä integroitavia elementtejä, joiden avulla opiskelijoille ja opetukseen osallistuville on rakentunut saamelaiskulttuurisensitiivistä osaamista. Sairaanhoitaja-diakonissakoulutusta ei ole aiemmin toteutettu tämän mallin mukaisesti, ja mallin rakentaminen on ollut yksi hankkeen tavoitteista. Mallia voidaan soveltaa eri koulutusaloille ja eri kulttuurikonteksteissa, mutta se vaatii aina sekä koulutuksen toteuttamisen että kulttuurin tuntemuksen sisällöllistä hallintaa ja yhteiseen tavoitteeseen sitoutumista.

1 Sairaanhoitaja (AMK), diakoninen hoitotyö eli sairaanhoitaja-diakonissakoulutus

Sairaanhoitaja (AMK), diakoninen hoitotyö eli sairaanhoitaja-diakonissakoulutus on kaksoistutkintoon johtava 240 opintopisteen koulutus. Koulutus sisältää sekä EU-direktiivein säännellyn sairaanhoitajakoulutuksen että 90 opintopisteen laajuiset kirkonalan opinnot. Ne pätevoittävät sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksen saaneet diakonian virkaan Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa.

Tästä koulutuksesta valmistuneella on monipuoliset valmiudet kohdata eri-ikäisiä ja erilaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä. Ammatillisena hän voi kohdata terveydenhuollossa niin vastasyntyneen kuin saattohoidossa olevan ja heidän läheisensä. Terveydenhuollossa hänellä on vahvuutena kohdata ihminen kokonaisvaltaisesti ja edistää tämän hyvinvointia. Kirkon työssä diakonissa voi käyttää terveysalan osaamistaan muun muassa lasten, vanhusten ja vammaisten parissa ja muutoinkin työskennellessään yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon ja erilaisten järjestöjen kanssa. (Diak, 2018.)

Sairaanhoitaja-diakonissakoulutus toteutettiin Ivalossa osana Diakonia-ammattikorkeakoulun valtakunnallista koulutusta. Koulutuksen edetessä kehitettiin kulttuurisensitiivisen osaamisen lisäksi myös etäopetusta ja -opiskelua. Opiskelu toteutui monimuoto-opiskeluna, jossa on lähiopetusviikkoja ja ammattialan ohjattua harjoittelua sekä näiden kanssa vuorotellen ja limittäin etäopetusta oppimisalustoilla tallenteina, yksilö- ja ryhmätehtävinä ja tentteinä, opettajien ohjausta ja vuorovaikutteistaluentotyöskentelyä.

Monimuoto-opetuksen lähiopetusviikkoja oli lukukaudesta riippuen kolmesta kuuteen. Opetus toteutui Ivalossa, jossa oli käytössä yksi teorialuokka ja tarvittaessa myös hoitotyön harjoitteluluokka. Lähiviikoilla opiskelijat kokoontuivat Ivaloon, ja pisimmät matkat kampukselle olivat noin 160 kilometriä. Opettajista lähimmät tulivat Oulusta 510 kilometrin päästä, ja Helsingin kampukselta matkaa kertyi 1115 kilometriä. Koulutuksen aikana kehitettiin etäopetusta, mikä vähensi opettajien liikkumista muilta Diakin kampuksilta.

Alusta lähtien opiskelijat opettelivat omatoimisesti hoitamaan sekä etäopetusvälineitä luokassa että Diakin heidän käyttöönsä antamia Ipadeja. Etäopetusta toteutettiin alussa siten, että lähiviikoilla oli paikan päällä hankkeessa työskentelevä Diakin lehtori, joka varmisti etäyhteyksien toimimisen ja opiskelijoiden ja etäyhteyksin opettavan opettajan vuorovaikutuksen onnistumisen. Vähitellen opiskelijat hoitivat yhteydet itse auki, ja muutoinkin he oppivat sujuvasti monimuoto-opetuksen tarjoamat mahdollisuudet.

Toisella lukukaudella ennen tammikuun pakkasia *lähiviikon* käsitettä kehitettiin opiskelijoiden kanssa *etälähiviikoksi*. Sen sovittiin olevan sitä, että lähiopetusviikko voidaan toteuttaa paikasta riippumatta, jolloin opetukseen voi osallistua Ivalon teoriaopetusluokassa tai vaihtoehtoisesti voi olla kotona tai muualla itse valitsemassaan paikassa. Myös opettaja on läsnä etäyhteyksin. Koulutuksessa toteutettiin neljä etälähiviikkoa, ja ne onnistuivat oikein hyvin. Opettajien piti myös olla etukäteen tietoisia, että opiskelijat eivät ole etäopetuksessa fyysisesti samassa paikassa, jotta he voivat ottaa sen huomioon opetusta suunnitellessaan.

2 Opetussuunnitelmatyö saamelaiskulttuurisensitiivisyyden lisäämiseksi sairaanhoitaja-diakonissakoulutukseen

Ivalossa toteutettu sairaanhoitaja-diakonissaryhmän opetus on noudattanut Diakonia-ammattikorkeakoulun sairaanhoitaja (AMK), diakoninen hoitotyö -koulutuksen vuoden 2015 opetussuunnitelmaa. Kahta ensimmäistä lukukautta painottaen opetussuunnitelmatyössä tarkasteltiin opintojaksoja tavoitteineen, teh-

tävineen ja tuotoksineen kohta kohdalta sekä hoito- että diakoniatyön sisällöistä. Tähän työhön osallistuivat terveys- ja kirkonalan yliopettajat yhdessä hankkeen projektipäällikön kanssa keväällä 2015. Yliopettajat vastasivat opetussuunnitelman sisällöllisestä integroinnista projektipäällikön tuodessa esiin hankesuunnitelmaan kirjattuja saamelaiskulttuuriin liittyviä osaamistavoitteita ja sisältöjä integroitaviksi opintoihin. Kahden ensimmäisen lukukauden opintojaksojen kohdalla integrointia toteutettiin paljon: painotettiin saamen kielen opiskelua ja kulttuurituntemuksen perusteiden rakentamista, jolloin luotiin kulttuurista perustaa sekä hoito- että diakoniatyön harjoitteluihin ja teoriaopintoihin.

Koulutuksen tukena on ollut koko ajan hanke *Sairaanhoitaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella*, joka käynnistyi puoli vuotta ennen koulutuksen alkua. Tämä puoli vuotta mahdollisti opetussuunnitelmatyöskentelyn, ja hankkeen ohjausryhmän tuoma asiantuntijuus loi perustaa saamelaiskulttuurisensitiivisyyden tuomiselle opetussuunnitelmaan. Kun opetussuunnitelmaa oli yliopettajien kanssa avattu opintojaksoittain saamelaiskulttuuriosaamisen integroimiseksi opintoihin, se mahdollisti jatkotyöskentelyn toteutussuunnitelmasolla hanketyöntekijöiden ja ohjausryhmän jäsenten ja muiden saamelaisasiantuntijoiden kesken. Se tarkoitti sitä, että tässä vaiheessa suunnattiin toteutussuunnitelmissa olevia oppimistehtäviä saamelaisalueelle sopiviksi ja sitä kautta tuomaan alueella tarvittavaa osaamista osaksi sairaanhoitaja-diakonissakoulutusta.

Ohjausryhmän saamelaiskulttuurin tuntemus on ollut hankkeen alusta lähtien toiminnan voimavara. Ohjausryhmän jäsenet ovat avanneet ovia opintojen integrointiin diakonian alalla yhteistyössä Inarin seurakunnan ja sen saamelaisytyön kanssa. Asiantuntijuutta kaivattiin monista aiheista, kuten saamelaisten potilaiden ja asiakkaiden kohtaamisesta, kolmen eri saamen kieliryhmän ihmisten hoitotyöstä ja terveydenhuollon toteuttamisesta Inarin kunnassa ja laajemmin saamelaisalueella sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen haasteisiin vastaamisesta kielen ja kulttuurin huomioiden. Näiden tuominen osaksi opetuksen toteutussuunnitelmia vaati alueen asiantuntijoiden aktiivisuutta ja osaamista, ja hankkeen ohjausryhmä toimi sekä omien alojensa asiantuntijoina että toi koulutuksen tietoon muita asiantuntijoita laajentamaan opiskelijoiden osaamista. Ohjausryhmän jäsenistä moni osallistui asiantuntijoina koulutukseen ja koulutuksen suunnitteluun.

Toteutussuunnitelmien ja opetettavien asioiden integrointi niihin toteutui pääosin hankkeessa työskennelleiden Diakonia-ammattikorkeakoulun lehtoreiden opintojaksoissa. Muiden lehtoreiden opetuksessa integrointi toteutettiin siten, että diakilaiset lehtorit ottivat tehtävät vastaan tai ohjasivat opiskelijoita aiheen pariin.

Opetussuunnitelmaan liittynyt toteutussuunnitelmatason työ jatkui koko koulutuksen ajan. Alkuvaiheen opinnoissa rakennettu saamelaisalueella tarvittava hoidon ja diakonian osaaminen syventyi myöhempien substanssiopintojen myötä.

Saamelaisalueen koulutuskeskus opetti saamelaiskulttuuria ja saamen kieliä, ja ohjausryhmän jäseniä toimi myös opetuksen asiantuntijoina suunnittelun ja toteutuksen osalta. Opetuksen sisältöinä olivat sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksessa saamenkulttuurin perusteet ja saamen kielet sekä sovellukset saamenkulttuuri-osaamisesta terveysalalla, niin poronhoitotyöntekijöiden terveyden edistämisestä kuin saamelaisvanhuksen kohtaamisen erityisyydestä, ja diakoniatyössä syvennettiin osaamista saamelaisalueen diakoniatyön erityiskysymyksistä.

Teoriaopintojen lisäksi myös hoito- ja diakoniatyön harjoitteluita ja niiden oppimisen sisältöjä suunniteltiin sopiviksi saamelaisalueelle. Sen ulkopuolella toteutuvista harjoiteluista osalle suunniteltiin tavoitteisiin saamelaispotilaiden ja -asiakkaiden kohtaaminen heidän omaisensa huomioiden.

3 Hoito- ja diakoniatyön opetukseen integroidut saamelaiskulttuuri- ja kieliosaamista lisäävät elementit

Malli saamelaiskulttuurisensitiivisen hoito- ja diakoniatyön opetuksesta (kts. kuva mallista artikkelin lopussa) rakentuu sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksen opetussuunnitelman pohjalle, johon integroidaan monipuolisesti saamelaisuuteen liittyviä asioita eri elementtikokonaisuuksien avulla. Kokonaisuudet eroavat toisistaan laajuudessaan ja merkittävytydessään.

Mallin rakentuessa huomattiin, että siihen muodostui neljä laajempaa ja neljä pienempää integroitavaa elementtiä. Laajoja elementtejä ovat koulutuksen järjestäminen saamelaisalueella alueen asiantuntijoiden kanssa, kieli- ja kulttuuriopintojen integrointi hoito- ja diakoniaopintoihin, harjoittelujakson tai -jaksojen toteutuminen saamelaisalueella ja opinnäytetyössä hoito- ja diakoniatyön kehittäminen saamelaiskulttuurikontekstissa. Edellisiä pienempiä elementtejä ovat opintomatkat ja vierailut saamelaisalueella, Inarissa toteutetut hankkeen seminaarit, monipuoliset asiantuntijaluennot sekä opetussuunnitelmassa monien tehtävien muuntaminen sopiviksi saamelaisalueelle.

3.1 Koulutuksen toteuttaminen saamelaisalueella alueen asiantuntijoiden kanssa

Koulutuksen toteuttaminen saamelaisalueella yhteistyössä alueen asiantuntijoiden kanssa oli keskeinen tekijä saamelaiskulttuurisensitiivisyyden kehittymiselle.

Alueella toteutunut koulutus mahdollisti vuorovaikutuksen alueella olevan kulttuurin kanssa ja teoriassa opiskeltujen asioiden soveltamisen käytäntöön. Yhteistyö Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa avasi ovia, ja oppilaitoksen oma koulutustoiminta teki saamelaiskulttuuria näkyväksi sairaanhoitaja-diakonissa opiskelijoille. Saamelaisalueella kuulee puhuttavan saamen kieliä, ja samalla tarjoutui tilaisuuksia opiskellun saamen kielen käyttöön. Opiskeltu saamelaiskulttuuri näkyi opiskelupaikkakunnalla, joten osaamisen merkitys ja kulttuurin erityisyys konkretisoituivat. Perinteiset elinkeinot, ruokakulttuuri ja juhlapäivien pukeutuminen sekä musiikki, muu taide ja käsityöt olivat läsnä arjessa.

Yhteistyö paikallisten toimijoiden kanssa oli luontevaa koulutuksen toteutuksessa heidän alueellaan. Osa toimijoista ja asiantuntijoista otti itse yhteyttä tarjoten asiantuntijuuttaan koulutuksen käyttöön. Kiinnostus koulutuksen tuomaan osaamiseen oli yhteistä monissa yhteydenotoissa. Paikallisesti viesti oli selvä: haluttiin saamelaiskulttuuriosaamista niin hoitotyön kuin diakonian ammattilaisille. Tälle osaamiselle oli selkeä tarve.

Saamelaisalueen koulutuskeskus koulutusyhteistyön kumppanina mahdollisti paikallisena toimijana monia asioita. Oppilaitoksella on vahva asema ammatillisen osaamisen kouluttajana, ja sen tehtävistä säädellään oppilaitoksesta säädetyllä lailla (252/2010). Sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksen toteutuminen Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kampuksella Ivalossa toi koulutuksen näkyväksi myös koulutusyhteistyön näkökulmasta ja osoitti sen, että saamelaisalueen omat asiantuntijat osallistuvat koulutukseen.

Alueen asiantuntijat olivat koulutuspaikan lähellä, joten heidän vierailunsa oppilaitoksella olivat mahdollisia. Vastavuoroisesti myös opiskelijoiden kanssa toteutetut vierailut, tutustumiset ja opintokäynnit oli usein sujuvaa toteuttaa koulupäivien aikana. Opinnäytetyöt toteutuivat myös luontevasti paikallisessa yhteistyössä, kun tavoitteena oli kehittää hoito- ja diakoniatyötä saamelaiskontekstissa.

3.2 Saamen kielen opintojen integrointi opetussuunnitelmaan

Saamelaisalueen koulutuskeskus toteutti saamen kielen opetuksen sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksessa. Kielen opiskelu oli mahdollista eri tasoilla alkeista äidinkielenään saamea puhuvien ryhmiin. Opiskelijat jakautuivat kiinnostuksensa ja aikaisemman saamen kielten osaamisensa perusteella kolmeen eri ryhmään: inarinsaamen ja pohjoissaamen alkeista aloittaviin ryhmiin ja äidinkielenään pohjoissaamea puhuvien ryhmään. Opiskelijoista osa käytti jo sujuvasti saamea, joten heillä kielen oppimisen tavoitteet olivat eri tasolla kuin alkeista aloittaneilla.

Yhteensä sairaanhoitaja-diakonissakoulutukseen integroitiin 11 opintopistettä saamen kieltä, joista viisi opintopistettä toteutettiin vapaasti valittavina opintoina ja kuusi opintopistettä integroitiin pääasiassa ensimmäisen vuoden opintoihin aiheen mukaisesti. Molemmissa saamen kielissä toteutettiin kolme eri opintojaksoa: *Saamen kielen perusteet 6 op*, *Saamen kieli hoitotyössä 4 op* ja *Saamen kieli diakoniatyössä 1 op*. Opetus toteutui etäopetuksena, jolloin opiskelijoilla oli mahdollisuus osallistua opetukseen ensimmäisen lukuvuoden aikana kotonaan, harjoittelupaikoissaan ja välillä oppilaitoksen kampuksella.

Saamen kielen perusteet 6 op -opintojaksolla kielen opiskelu käynnistyi alkeista, ja opintojakson aikana opiskelijat oppivat selkeää ja helppoa päivittäistä kieltä. Alussa opiskelluista tervehdyksistä ja esittelyistä opiskelu eteni ruokapöydän kautta ruokakauppaan, postiin ja pankkiin. Sukulaisuussuhteiden, asumisen ja elämisen kuvaamisesta opinnot siirtyivät myös kouluun ja opiskeluun sekä perinteisiin saamelaisiin elinkeinoihin. Tämä opintojakso antoi opiskelijoille mahdollisuuden vuorovaikutukseen helpoilla lauserakenteilla. Opintojaksolla oli käytössä pohjoissaamen opinnoissa *Cealkke dearvvuodaid-* ja inarinsaamen opinnoissa *Kielalyeimi 1* -oppikirjat.

Vaihtoehtona Saamen kielen perusteet 6 op -opintojaksolle oli saamen kielen äidinkielisten opintojakso, joka korvasi osalla opiskelijoista perusteiden opiskelun. Tällä äidinkielenään saamea puhuvien opintojaksolla kiinnitettiin huomiota kielihuoltoon ja kirjoittamiseen.

Saamen kieli hoitotyössä 4 op -opintojakso keskittyi monipuolisesti hoitotyön asiakas- ja potilastilanteisiin. Sisällöt kielen opiskeluun nousivat pääosin ensimmäisen ja toisen lukukauden hoitotyön opintojen sisällöistä. Opetusta ei ole aiemmin toteutettu tässä laajuudessa ja kontekstissa, joten valmista opetusmateriaalia ei ollut. Siitä syystä ennen opintojakson alkua saamen kielen opettajat, hanke-työntekijä ja hankkeen projektipäällikkö suunnittelivat opiskeltavia sisältöjä ja toteutusta. Jo suunnitteluvaiheessa päätettiin toteuttaa osana opintoja kehittyvä hoitotyön kuvasanakirja. Sen toteuttamiseksi valittiin hoitotyön opintojen sisältöjä, ja niistä opiskelijat ottivat valokuvia harjoittelujaksolla. Valokuvia oli monipuolisesti ravitsemuksesta, hygieniasta, hoitotyön toimenpiteistä, välineistä sekä niitä käytettäessä potilaan ja asiakkaan kohtaamisesta, vuorovaikutuksesta ja hoitotilanteista. Opiskelijat nimesivät saameksi valokuvissa näkyviä välineitä ja niillä tehtäviä toimenpiteitä. Sen jälkeen muodostettiin lauseita keskusteluihin, joita toteutuu hoitotyössä potilaan, omaisen ja sairaanhoitajan välillä.

Hoitotyön osalta opiskelijat oppivat muun muassa haastattelemaan potilaita saameksi, ohjaamaan heitä ja omaisia, selvittämään sekä akuutti- että pitkäaikais-

potilaan oireita ja vointia sekä ohjaamaan myös jatkohoidon ja kotiutumisen järjestämisessä. Sanakirja eteni koko opintojakson ajan opettaen sanoja, fraaseja ja asiakas- ja potilastyössä käytettäviä lauseita.

Opiskelija kertoo esimerkin saamen kielen osaamisen merkityksestä hoitotyön harjoittelussa:

Kävin ajoittain töissä kotihoidossa opintojeni ohella ja toimin siellä lähihoitajan sijaisena. Kotihoidon piirissä oleva vanhus teki hälytyksen rannekkeellaan. Menin vanhuksen asuntoon ja löysin hänet sieltä hätäisenä, sekavana ja kivuliaan oloisena.

Koska en saanut vanhukseen kunnolla kontaktia, soitin ambulanssin, joka saapui paikalle, ja ambulanssin henkilökunta tutki vanhuksen.

Vanhus ei vastannut puhutteluun vaan puhui itsekseen sekavan oloisena ja liikkui rauhattomasti ympäriinsä. Ambulanssin henkilökunta päätti rauhoittaa vanhusta myös lääkkeiden avulla. Näin hänelle olisi helpompaa siirtyä päivystykseen jatkotutkimuksia ja hoitoa varten.

Juuri ennen kuin ambulanssin henkilökunta alkoi annostella rauhoittavia lääkkeitä, aloin saada selvää ja tunnistaa vanhuksen käyttämiä sanoja, hän puhui pohjoissaamea. Olin opiskellut edellisellä lukukaudella sairaanhoitaja-diakonissaopinnoissani Saame hoitotyössä -opintojaksolla.

Selvitin lyhyiden lauseiden ja yksittäisten saamenkielisten sanojen avulla vanhuksen vointia. Vaikka vanhuksen puhe oli sekavaa ja epäselvää, sain häneen kontaktin kielen avulla, hän rauhoittui ja ymmärsi päivystykseen siirtymisen merkityksen. Samalla lupasin ilmoittaa asiasta hänen omaisilleen. Vanhus rauhoittui, kun löysimme yhteisen kielen, hätäisenä ja kivuliaana vanhus oli unohtanut juuri tässä tilanteessa suomen kielen.

Saamen kieli diakoniatyössä 1 op -opintojakso keskittyi diakoniatyössä käytettävään sanastoon ja keskusteluun. Opintojakson sisältö suunniteltiin yhteistyössä diakoniatyön ja saamen kielen opettajien ja projektipäällikön kanssa. Diakoniatyön keskeiseksi oppimissisällöksi valikoitui saamenkielisiä virsiä ja keskeisiä kohtia kirkkokäsikirjasta ja Raamatusta. Opiskelijat opettelivat keskeisiä kirkon rukouksia saamen kielellä, esimerkiksi *Isä meidän* -rukouksen ja *Herran siunauksen*. Lisäksi opiskelijat opettelivat lauseita, joilla voidaan kartoittaa asiakkaiden ja potilaiden hoitotyön tarpeita hengellisen tuen alueelta.

Lisäksi tässä opintojaksossa toteutettiin opiskelijoiden opinnäytetöistään tekemien postereiden käännöstyö saameksi sekä samalla käännettiin myös yksi hankkeen postereista. Viisi posteria käännettiin pohjoissaameksi ja yksi inarinsaameksi. Posterin käännöskieleksi valikoitui se saamen kieli, mitä opiskelija oli opiskellut. Saameksi käännettyt posterit olivat esillä opiskelijoiden opintomatalla Saamelaisille kirkkopäiville kesäkuussa 2017 ja hankkeen loppuseminaarissa Inarin Lassinkodassa maaliskuussa 2018.

Saavutetun kielitaidon lisäksi konkreettisena lopputuloksena olivat hoitotyön kuvasanakirjat ja saameksi kirjoitetut posterit. Inarinsaamen opinnoissa toteutettua kuvasanakirjaa kehitti eteenpäin kaksi opiskelijaa, ja toinen heistä julkaisi sen osana opinnäytetyötään nimellä *Hoitotyön taskusanakirja suomi-inarinsaame*. Sanakirja on julkaistu hankkeen Sairaanhoidaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella julkaisuna, taskuun sopivana paperisena versiona, ja siitä on tulossa myös mobiililaitteeseen ladattava sähköinen versio. Opinnäytetyö osallistui *Queen Silvia Nursing Award 2017* -kilpailuun ja sijoittui kuuden parhaimman opinnäytetyön joukossa loppukilpailuun. Sanakirjan tärkeimpänä tavoitteena on kulua hoito- ja hoivatyöntekijöiden käytössä inarinsaamenkielisten asiakkaiden ja potilaiden kohtaamisissa. Pohjoissaamenkielinen kuvasanakirja jäi odottamaan jatkokehittämistä, koska pohjoissaameksi on jo olemassa erilaisia terveystieteen sanastoja.

Saamen kieli hoitotyössä ja *Saamen kieli diakoniatyössä* -opintojaksoilla sisällöt nousivat samanaikaisista hoitotyön ja diakonian opintojen sisällöistä. Näin molemmat opinnot vahvistivat toisiaan, saamen kielen opinnot integroituvat suoraan käytäntöön ja kielen osaamisen tarve konkretisoitui.

3.3 Saamenkulttuuriopinnot integrointi opetussuunnitelmaan

Saamenkulttuuriopinnot käynnistyivät ensimmäisen lukukauden aikana, jolloin loppuvuodesta alkoi itsenäisenä kokonaisuutena *Saamelaiskulttuuri – kulttuurinen osaaminen 5 op* -opintojakso. Se toteutui kahdessa erillisessä osiossa lähi- ja etäope-

tuksena. Ensimmäinen osio *Kulttuurisen ymmärryksen perusteita* oli kahden opintopisteen laajuinen, ja siinä avattiin yleistä saamelastietoutta, kulttuuria ja kulttuurin merkitystä arjessa. Opintojaksossa perehdyttiin kulttuuri-identiteetin muodostumiseen, kulttuurisen ymmärryksen peruskäsitteisiin ja eri saamelaisryhmiin. Tämä osio toteutui kokonaisuudessaan etäopetuksena, jossa oli erilaisia työskentelymuotoja luennoista tehtäviin, keskusteluihin ja asiantuntijavierailijoiden haastatteluihin.

Toinen osio *Asiakkaan kulttuurisensitiivinen kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla* oli kolmen opintopisteen laajuinen kokonaisuus, ja siinä oli lähi- ja etäopetusta. Sisältö suunnattiin nimenomaan sairaanhoitaja-diakonissaryhmän näkökulmasta sosiaali- ja terveysaloilla tarvittavaan osaamiseen, jolloin keskiöön nousivat äidinkielen merkitys, kulttuuritietouden kohtaamisen tunnusmerkit sosiaali- ja terveysalalla, saamelainen hyvinvointi ja terveyskäsitys ja saamelaisen asiakkaan kohtaamisen erityisyys. Myös perinteisiin saamelaisiin elinkeinoihin liittyvät terveyden ja hyvinvoinnin voimavarat ja haasteet olivat keskeistä sisältöä. Opintojaksolla perehdyttiin erityisesti saamelaisen asiakkaan ja potilaan kohtaamisen erityisyyteen saamelaiskulttuurisensitiivisyys huomioiden.

Saamelaiskulttuuri – kulttuurinen osaaminen -opintopakso huipentui Inarissa lähiopetuspäivään, jossa yhdistyivät kieli- ja kulttuuriopinnot. Päivän aikana oli kolme työpajaa, joissa asiantuntijoiden ohjauksessa perehdyttiin paikalliseen ruokakulttuuriin, yrtteihin ja käsitöihin. Saamen kielen opettajat olivat etukäteen laatineet päivän tueksi sanastoa, jotta eri työpajoissa kyettiin yhdistämään kulttuuriseen osaamiseen myös kielitaidon harjoittelua. Opiskelijoille oli annettu jokaisessa työpajassa toteutettavat tehtävät etukäteen, ja heillä oli käytössään tabletit, joilla tallennettiin joko videota tai kuvamateriaalia. Niihin liitettiin saamen kielellä kuhunkin työpajaan liittyvät kirjalliset tai suulliset selvitykset.

Perinneruokatyöpajassa ravitsemus- ja catering-alan opettaja perehdytti kahden alan opiskelijan kanssa lohen perinteiseen valmistamiseen kodassa avotulella, ja jokainen opiskelija valmisti oman annoksensa ohjeiden mukaan. Ruokailun aikana ryhmä työsti kuvamateriaalia ja siihen liittyvää sanastoa. Käsiyöpajassa opiskelijat valmistivat pärkineitä eri saamelaisalueilta ja tuottivat työn vaiheista lyhyitä videoklippejä saamenkielisellä selostuksella. Pärkineet ovat ohuita palmikoituja nauhoja, jotka liittyvät kengissä käytettäviin pauloihin. Yrttipajassa perehdyttiin yrttien keräämiseen, kuivaamiseen ja käsittelyyn osana perinteistä itsehoitoa. Työpajassa perehdyttiin saunassa käytettäviin yrtteihin ja yrttijuomiin, ja opiskelijat saivat tehdä itselleen yrteistä joko jalka- tai kasvokylvyn.

Saamelaiskulttuuriin liittyvä opiskelu jatkui tämän viiden opintopisteen laajuisen verkkokurssin jälkeen useilla hoitotyön ja diakonian opintopaksoilla. Niillä

syvennettiin opintojakson ja opintokokonaisuuden ilmiöihin liittyviä saamelais-kulttuurisensitiivisiä asioita.

3.4 Harjoittelu saamelaisalueella

Harjoittelu saamelaisalueella mahdollisti opiskelijoille saamelaisasiakkaiden ja potilaiden kohtaamisen sekä terveydenhuollon että diakonian harjoittelujaksoilla. Opiskelijat tekivät harjoitteluja saamelaisalueella tuetussa asumisessa, terveyskeskuksen eri yksiköissä, terveydenhoitajan mukana, ensihoidossa ja sairaanhoitajan ja lääkärin vastaanotoilla, joten heillä oli tilaisuus perehtyä monipuolisesti terveydenhuollon mahdollisuuksiin ja kehittämistarpeisiin saamelaisen kulttuurin huomioon ottavan hoidon tarjoamisessa. Opiskelijoiden osaaminen laajeni sekä kulttuurissa että kielessä.

Opiskelija kertoo esimerkin saamelaiskulttuurin tuntemisen merkityksestä hoitotyön harjoittelussa saamelaisalueella:

Olin harjoittelussa hoitolaitoksessa, jossa suurin osa asukkaista on suomalaisia, ja siellä on myös muutama saamelainen asukas. Lyhytaikainen sijainen kertoi minulle, että yhdessä huoneessa asuva iäkäs nainen ei halua tulla huoneestaan yhteisiin tapahtumiin, syömään eikä saunomaan. Jos asiakas autettiin pois huoneestaan yhteisiin tiloihin, hänestä tuli levoton ja hän pyrki takaisin huoneeseensa.

Olin nähnyt tämän levottoman ja huoneeseensa palaavan vanhuksen edellisenä päivänä ja ajattelin, että autan tänään vanhuksen ensin muiden seuraan aamupalalle ja sen jälkeen ehkä myös ulos. Autoin vanhusta aamutoimissa hänen huoneessaan ja asiat sujuivat rauhallisesti, kunnes aloin auttaa vanhusta siirtymään yhteisiin tiloihin. Vanhus ei halunnut poistua huoneestaan, ei sitten millään.

Yritin kaikenlaista, mutta tilanne pysyi entisellään. Lopulta näin hyllyllä olevan naisen lapinlakin, hain lakin hyllyltä ja autoin sen naiselle päähän. Sen jälkeen siirryimme yhdessä rauhallisesti aamupalalle muiden joukkoon.

Seurakuntaharjoittelun toteutuminen saamelaisalueella mahdollisti saamenkielisten virsien, rukouksien, kirkkokäsikirjan ja Raamatun käytön. Ihmisten kohtaaminen heidän omalla äidinkielellään on tärkeää myös diakonian alalla.

Opiskelija kertoo esimerkin saamen kielen osaamisen merkityksestä diakoniatyön harjoittelussa:

Olin opintoihini kuuluvassa diakoniatyön harjoittelussa ja kävin tuetun asumisen piirissä laitostodissa. Vanhukset kokoontuivat iltapäiväkahveille, ja osallistuin sinne harjoitteluni puitteissa. Kahvistelun jälkeen lauloimme virren suomeksi, osa vanhuksista lauloi. Kun lauloimme toisen virren saameksi, melkein kaikki vanhukset osallistuivat lauluun. Se pelasti kahvisteluhetken, nosti tunnelmaa, ja vierailun aikana toteutettu lauluhetki toi iloa heidän iltapäiväänsä.

Muistisairaat vanhukset eivät osanneet laulaa virttä suomeksi, mutta saameksi he lauloivat sujuvasti. Tuttu virsi sai apaattisesta kahvisteluhetkestä ilon ja voiman, syvällä mielessä olivat virren sanat, ja vanhukset yhtyivät lauluun.

Laitoksessa olevien muistisairaiden vanhusten suomen kieli on usein unohtunut, ja he ovat palanneet ensimmäisenä oppimaansa saamen kieleen. Meitä opiskelijoita on kannustettu käyttämään opiskelemaamme saamen kieltä ja oppimaan lisää.

Saamelaisvanhusten kohtaaminen heidän äidinkielellään on tärkeää, ja se tuo heille hymyn huulille. Saamen kielellä laulettu virret ovat saamelaisvanhuksille tuttuja ja muistuttavat omasta kulttuurista. Saamen kieltä käyttäessä vanhusten kanssa pääsee lähemmäksi, ja he arvostavat kielensä osaamista.

3.5 Opinnäytetyössä hoito- ja diakoniatyön kehittäminen saamelaiskulttuurikontekstissa

Opinnäytetyössä opiskelijan tavoitteena on toteuttaa tutkivaa, kehittävää ja reflektiivistä prosessia yhteistyössä oman alansa työ- ja toimintaympäristön kanssa. Ryhmän opiskelijat syvensivät opinnäytetyöprosessissa tutkimukseen perustuvaa tietoa saamelaisuuteen ja saamelaisalueen erityiskysymyksiin liittyvistä tutkimuskohteista hoito- ja diakoniatyön ammattialoilta. Opinnäytetyön prosessi käynnistyi toisella lukukaudella, jolloin opiskelijat pohtivat saamelaisalueen sosiaali-, terveys- ja kirkonalan haasteita yhdessä paikallisten työelämäkumppaneiden kanssa.

Työelämäkumppanit nostivat esille kehittämishaasteita, ja prosessi eteni vaiheittain. Jokainen opiskelija etsi itseään kiinnostavan kehittämisasihen ja lähti työstämään opinnäytetyön suunnitelmaa yhdessä työelämäkumppanin ja opinnäytetyön ohjaajien kanssa.

Opinnäytetyöprosessi toteutettiin Ivalon opiskelijaryhmän kohdalla normaalia opetussuunnitelmaa nopeammassa aikataulussa, jotta opinnäytetöinä syntyneet valmiit artikkelit pääsevät mukaan hankkeen julkaisuun. Opiskelijoiden artikkelit kuvaavat monipuolisesti heidän kehittämistyötään saamelaisalueella.

Kehittämistehtävien aiheet ovat ajankohtaisia ja pureutuvat saamelaisalueen teemoihin. Yhdessä opinnäytetyössä tutkittiin Lapin rajavartioston varusmiesten voimavaroja ja jaksamista kuormittavia tekijöitä varusmiespalveluksen aikana. Kaksi opiskelijaa tutki läheisten tuen tarpeita osana Utsjoen kunnassa toteutettavaa päihdetyön kehittämistä. Opiskelijat selvittivät myös harvaan asuttujen kylien osallisuuden ja yhteisöllisyyden tarpeita sekä kehittivät yksinäisyyttä torjuvaa ryhmätoimintaa Inarin seurakunnan diakoniatyössä. Yksi opinnäytetyö edisti monikulttuurista osaamista sosiaali-, terveys- ja kirkonaloilla tuottamalla vapaasti saatavilla olevan opetusvideon aiheesta. Lisäksi opinnäytetyönä kehitettiin suomi-inarisaame hoitotyön taskusanakirja kohtaamisen tueksi hoito- ja hoivatyössä.

3.6 Seminaarit terveyden, hyvinvoinnin ja diakonian teemoista saamelaiskulttuurikontekstissa

Hankkeessa toteutettiin kolme kansallista ja osittain kansainvälistä seminaaria Inarin Sajoksessa. Seminaarit toteutettiin terveyden, hyvinvoinnin ja diakonian teemoista saamelaiskulttuurikontekstissa, ja opiskelijat osallistuivat kahteen jälkimmäiseen seminaariin aktiivisina toimijoina. Opiskelijoiden tekemiä postereita

oli esillä toisessa ja kolmannessa seminaarissa. Postereissa esiteltiin saamelaiskulttuurin osaamisen merkitystä hoitotyössä ja opiskelijoiden oppimätyötyöitä. Posterit oli tehty suomeksi ja saameksi.

Ensimmäinen seminaari toteutettiin heti hankkeen käynnistyttyä helmikuussa 2015. Teemana oli *Terveys arktisen diakonian haasteena*. Tällöin käynnistyi myös tiedotus elokuussa alkavasta sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksesta. Seminaarissa tuotiin esiin huoli ja tarve saamelaista kulttuuria ja kieltä osaavien ammattilaisten rekrytoinnista hoito- ja diakoniatyöhön. Saamelaiskulttuurisensitiivisyyden lisääntyessä paranee saamelaisasiakkaan ja -potilaan kohtaaminen, ja sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksen toteutuminen saamelaisalueella mahdollistaa alueen kulttuurin ja kielen integroimisen koulutukseen ja siten osaksi ammattiosaamista. (Ervelius ja Näkkäläjärvi 2018, s. 91.)

Lasten ja nuorten hyvinvointi saamelaisalueella -seminaari toi esiin historian ja menneisyyden merkitystä ja niiden ymmärtämistä. Kulttuurin tunteminen ja historian ymmärtäminen parantavat terveyden edistämisen ja sairauden hoidon laatua. Historiassa tapahtuneiden häpeää aiheuttaneiden tapahtumien käsittely ja kohtaaminen mahdollistavat vaikuttamisen niiden tuomiin seurauksiin. (Hellsten 2016.) Suomalaistamisprosessi, pakotettu kielenvaihto saamesta suomeen ja kulttuuristen elementtien vähentäminen tuntuvat edelleen. Monen saamelaisen lapsuudessa tapahtuneet negatiiviset asiat vaikuttavat vieläkin: omaa kieltä ja kulttuuria ei ole siirretty seuraaville sukupolville, koska on pelätty kiusaamista ja syrjintää. Krupka toi esiin Norjan puolella Sámi Church Councilin saamelaisnuorille mahdollistetut leirit, joilla tuetaan voimaantumista ja identiteetin vahvistumista. Näillä toimilla on tavoitteena tukea positiivista ajattelua. (Krupka 2016.) Seminaarissa esiin tuotu tieto antaa pohjaa toiminnalle, jolla tulevaisuudessa voidaan ehkäistä lasten ja nuorten mielenterveydellisiä haasteita.

Voimakas kansa – voimaa luonnosta, kansasta, yhteisöllisyydestä -seminaarissa oli tavoitteena pohtia yhteisöllisyyden merkitystä yksilölle ja yhteisölle. Luonto, toivo ja omien juurien ymmärtäminen ovat voimaa tuovia elementtejä. (Ervelius ja Näkkäläjärvi 2018 s. 97.) Kulttuurisensitiivinen kohtaaminen on edellytys eri kulttuurista tulevan asiakkaan ja hoitajan hyvän ja luottamuksellisen hoitosuhteen luomiseen. Saamelaisalueella kotisairaanhoitaja kohtaa asiakkaan kiireettömästi kahvistelukulttuuria noudattaen, tunnelma on rauhallinen ja kiireetön ja sanattomuutta täytyy osata kuulla. Poronhoitoperheissä puhutaan ensin poroasiat ja sen jälkeen terveysasiat. (Arttijeff 2018.) Kulttuuritietoinen hoitaja osaa avata oikeita keskustelun aiheita ja ymmärtää sanoman. Kuulemisen taito on tärkeä, ja se korostuu kulttuurisensitiivisessä hoitosuhteessa. (Kylmä 2018.) Demokratiassa

enemmistöllä on valta, mutta on tärkeää, että enemmistö turvaa vähemmistön oikeudet. (Halonen 2018.)

Hankkeen loppuseminaari toteutettiin Inarin Lassinkodassa, jossa julkaistiin hankkeessa tuotettu malli saamelaiskulttuurisensitiivisestä hoito- ja diakoniatyön opettamisesta. Samalla julkaistiin opinnäytetyönä kehitetty hoitotyön suomi–inariansaame-sanakirja taskuun sopivana paperiversiona. Myöhemmin ilmestyy myös mobiiliversio sanakirjasta. Seminaarissa osallistujien luettavissa olivat myös opiskelijoiden saamen- ja suomenkieliset posterit.

3.7 Saamelaisalueella toteutetut opintomatkat ja vierailut

Opintomatkat ja vierailut avasivat kirjaimellisesti monia ovia saamelaisalueella. Opintomatkoja tehtiin saamelaisalueella Inarinjärven Ukonkivelle, SANKSiin Karasjoelle ja Tana Bron Omsorgsenteriin eli sosiaali- ja terveystieteiden keskukseseen, Saamelaisille kirkkopäiville Arvidsjauriin sekä Ivalon ortodoksikirkkoon ja seurakuntakodille. Saamelaisalueen ulkopuolella opiskelijat osallistuivat Sairaanhoidon päiville maaliskuussa 2017, ja heidän opinnäytetöistään tekemänsä posterit olivat esillä posterinäyttelyssä. Tällä opintomatalla tiedonsiirto tapahtui toiseen suuntaan: opiskelijat veivät tietoa saamelaiskulttuurin huomioon ottavasta hoitotyöstä valtakunnalliseen ja isoon ammatilliseen tapahtumaan Helsinkiin.

Ensimmäinen opintomatka oli ensimmäisten lähipäivien aikana Inarinjärven Ukonkivelle, joka oli aikoinaan saamelaisten pyhä uhripaikka. Opintomatka toteutettiin opintojaksossa *Orienteatio korkeakouluopinnoissa*, ja alueeseen tutustumisen lisäksi tavoitteena oli opiskelijoiden ryhmäytyminen.

Opintomatka SANKSiin Karasjoelle ja Tana Bron Omsorgsenteriin eli sosiaali- ja terveystieteiden keskukseseen toteutui neljännellä lukukaudella mielenterveys- ja päihdehoitotyön ja diakonian opinnoissa, yhteistyössä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen lähihoitajaopiskelijoiden kanssa. SANKS on Norjassa oleva saamelaisten kansallinen osaamiskeskus, jonka työn keskiössä on psyykinen terveys ja päihdehoito. Sen tavoitteena on varmistaa yhdenvertaiset palvelut myös saamelaisille käyttäjille. Opintomatka suuntautui SANKS:n Karasjoen toimipisteelle, jossa on lasten ja nuorten psyykkisen terveyden palvelut ja päihdehoito, psykiatrian poliklinikka, perheosasto ja saamelaisten nuorisopsykiatrisen tiimi sekä nuorisopsykiatrian osasto. (Finnmärkku buohcciviessu.) Osaamiskeskuksen sairaanhoitaja esitteli toimintaa ja toiminnan periaatteita ja kertoi asiakkaiden tulevan laajasti saamelaisalueelta. Tana Brossa opintomatka suuntautui paikalliseen sosiaali- ja terveystieteiden keskukseseen, jossa opiskelijat tutustuivat saamelaiskulttuurin huomioon

ottavaan terveyskeskustoimintaan. Opintomatalla olivat mukana myös terveydenhoitaja Utsjoelta ja diakoni Inarin seurakunnasta. He pitivät linja-autossa matkustamisen aikana luennot aiheista kulttuurisensitiivinen terveydenhoito ja asiakkaiden kohtaaminen ja diakoniatyö mielenterveystyön ympäristössä.

Saamelaiset kirkkopäivät järjestetään neljän vuoden välein, ja ne ovat saamelaisen kirkollisen elämän tärkein kohtaamispaikka. 16.–18. kesäkuuta 2017 saamenkansa kokoontui kirkkopäiville Ruotsin Arvidsjauriin. Osallistujia oli neljästä eri maasta: Ruotsista, Norjasta, Suomesta ja Venäjältä. Sairaanhoidaja-diakonissaopiskelijat osallistuivat kirkkopäiville kahden päivän ajan. Kirkkopäiville osallistuminen oli integroitu *Diakonian ja kristillisen kasvatuksen ammatillisuus 5 op* opintokokonaisuuteen. Opiskelijoille oli annettu opintokokonaisuuteen liittyvät erilliset tehtävät, jotka oli sovellettu kirkkopäivien kontekstiin. Lisäksi opiskelijat toivat kirkkopäiville opintoihinsa liittyvät posterit, jotka olivat esillä tapahtuman ajan. Kirkkopäivien ohjelma oli monipuolinen. Ryhmä osallistui useisiin jumalanpalveluksiin, keskustelutilaisuuksiin ja luentoihin sekä kulttuuriohjelmaan. Kirkkopäivien ohjelmassa paneuduttiin saamelaisten oikeuksiin, itsemääräämisen kysymyksiin, arktisen alueen kestävä kehityksen näkökulmiin sekä sovintokysymykseen. Yhteisenä teemana oli saamelaisen kirkollisen elämän ylläpitäminen ja edistäminen.

Saamelaisten kirkkopäivien tavoitteena on esimerkiksi vahvistaa saamen kieltä ja sen käyttöä kirkollisessa elämässä, tuoda esille saamelaisen kirkollisen elämän hengellinen, teologinen ja taiteellinen rikkaus sekä innostaa ja uudistaa saamelaista kirkollista elämää yli valtioiden rajojen. Kirkkopäiville osallistuminen oli ryhmän opiskelijoille tärkeä kulttuurisensitiivinen opintomatka kirkon saamelaistyyön näkökulmasta. Osallistuminen mahdollisti saamen kielen taitojen harjaannuttamisen ja kirkollisen kontekstin erityispiirteiden oppimisen. Saamelaisilla kirkkopäivillä koettiin yhteisöllisyyttä ja osallisuutta, joka konkretisoitui päätösmessussa sanan ja rukouksen lisäksi yhteiseen ehtoollispöytään polvistumisen kautta.

Inarin kunnan alueella toimii evankelisluterilaisen seurakunnan lisäksi myös Suomen ortodoksinen kirkko. Lapin ortodoksinen seurakunta on Suomen pohjoisin seurakunta, jonka alueeseen kuuluu lähes koko Lappi. Kolttasaamelaiset ovat uskonnollinen ja kielellinen vähemmistö Suomessa ja saamelaisten keskuudessa. Kolttien uskonnollisuus on ollut sidottu ortodoksisuuteen jo 1500-luvulta alkaen, kun Pyhittäjä Trifon Petsamolainen toi uskon Kuolan niemimaan kolttille. (Vuola 2014, 6–7.) Inarin kunnan alueella on kolme ortodoksikirkkoa, Ivalossa, Nelliimissä ja Sevettijärvellä, sekä tsasouna Keväjärvellä. Inarin alueen ortodoksien hengellinen toiminta on aktiivista ja monipuolista, ja sitä johtavat Ivalossa asuvat pappi ja kanttori.

Ortodoksiusko ja -kulttuuri tuovat kolttasaamelaisten kautta saamelaisalueelle omat erityispiirteensä. Uskonnolliset juhlat, kirkollisiin toimituksiin liittyvät erityispiirteet sekä koltan kieli ja kulttuuri olivat yksi opintojen kulttuurisensitiivistä oppimista lisäävä näkökulma. Sairaanhoidaja-diakonissaopiskelijan ja tulevan terveydenhuollon ja kirkon työn asiantuntijan on tärkeää oppia tunnistamaan kolttakulttuurin erityispiirteitä, jotta hän voi tukea asiakkaan tai potilaan kokonaisvaltaista avun saamista. Lisäksi on tärkeää tunnistaa myös asiakkaiden ja potilaiden hengellisiä tarpeita ja tukea heitä oman kirkon hengellisyyden toteuttamisessa.

Opiskelijaryhmä pääsi tutustumaan ortodoksikirkkoon ja kolttakulttuuriin opintokäynnillä Ivalon ortodoksikirkkoon ja seurakuntakodille. Opinnot integroitiin *Diakoniatyön asiantuntijuus* –opintoihin sekä *Auttamisen teologia ja diakonian työmuodot* opintokokonaisuuteen. Seurakunnan kanttori luennoi ortodoksisuudesta ja kolttakulttuurista ja tutustutti ortodoksiseen lauluperinteeseen. Aihetta syvennettiin opiskelijaryhmän kanssa reflektiokeskustelussa sekä toisen asiantuntijavierailun yhteydessä, jolloin ortodoksikirkon työntekijä vieraili opiskelijaryhmässä oppilaitoksen tiloissa.

3.8 Saamelaisalueen asiantuntijoiden luennot

Asiantuntijaluennot ovat opintokäyntien lisäksi tärkeä kokonaisuus kulttuurisen osaamisen vahvistamisessa. Saamelaisalueen asiantuntijoita eri organisaatioista osallistui opiskelijoiden lähiovetuspäiville alustamaan aiheita, avaamaan keskustelua ja tuomaan tietoa.

Saamelaiskäräjien hallintopäällikkö ja *Sairaanhoidaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella* -hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja luennoi saamelaisalueen toimintaympäristön ja palvelujärjestelmän näkökulmasta. Luento oli osa *Sosiaali-, terveys ja kirkonalan palvelujärjestelmä ja toimintaympäristö 2 op* -opintokokonaisuuden teoriaopetusta. Kurssin tavoitteena on ymmärtää sosiaali-, terveys- ja kirkonalan toiminnan organisointi, palvelujen tuottamisen ja järjestämisen tavat alueella.

Inarin kunnan avopalvelujohtaja on hankkeen ohjausryhmän jäsen ja tuo ohjausryhmätoimintaan tietoa saamelaisen kulttuurin huomioivasta hoitotyöstä ja sen tarpeesta.

Asiantuntijaluento toteutui kolmannella lukukaudella aikuisten ja vanhusten hoitotyön opinnoissa, joissa kliinisen hoitotyön ohella oppimisen tavoitteena on hoito- ja palvelujärjestelmäosaaminen sekä muistisaira vanhuksen hoitaminen. Asiantuntijaluennon aikana keskusteltiin saamelaisen asiakkaan kohtaamisesta

ja vuorovaikutuksesta, äidinkielen merkityksestä asiakkaalle ja potilaalle, kotona tehtävästä hoidosta, hoitajien saamen kielen osaamisen merkityksestä ja muistisairaana saamelaisen vanhuksen kohtaamisesta.

Saamelaistyön sihteerin tehtävänä on koordinoita saamelaistyötä koko Suomen alueella sekä huolehtia saamenkielisistä kirkollisista kirjoista ja materiaalista. Hän työskentelee Oulun hiippakunnan tuomiokapitulini yhteydessä. Saamelaistyön sihteerini oli asiantuntijuutensa vuoksi keskeinen luennoitsija sairaanhoitaja-diaconissakoulutukseen sisältyvän saamelaisalueen kulttuurin ja hengellisyyden näkökulmasta. Saamelaistyön sihteerini vieraili oppilaitoksessa luennoimassa kaksi kertaa. Ensimmäisellä luennolla hän perehdytti opiskelijoita oman työnkuvansa kautta saamelaistyöhön kirkossa sekä avasi saamen kulttuurin erityispiirteitä erityisesti saamelaisten kotiseutualueen seurakunnissa. Kokonaisuus liittyi Seurakunta toimintaympäristönä 2 op -teoriaopetukseen. Toisella luennolla hän avasi taakkasiirtymän käsitettä ja saamelaisten oikeuksiin liittyviä kysymyksiä Diakoniatyön asiantuntijuus -opinnoissa. Saamelaistyön sihteerini jakoi myös terveydenhuollon ja kirkon työssä tarvittavaa saamenkielistä kirjallista materiaalia, joka liittyy asiakkaiden hengellisiin tarpeisiin vastaamiseen.

Inarin seurakunnan saamelaistyön diakonissa on ollut merkittävässä roolissa koulutuksen käytännön toteuttamisen näkökulmasta. Hänellä on ollut vahva rooli ohjausryhmän jäsenenä, koulutuksen asiantuntijaluennoitsijana, oppilaiden mentorina ja työelämän paikallisena yhteistyökumppanina. Hän on yhdessä Inarin seurakunnan kirkkoherran kanssa mahdollistanut luontevan yhteistyön seurakunnan kanssa. Saamelaistyön diakonissa ja kirkkoherra perehdyttivät opiskelijoita sielunhoidon hengellisiin kysymyksiin saamelaisten parissa osana sielunhoidon opintoja. Opiskelijat saivat saamenkieliset virsikirjat sekä materiaalia saamenkielisten rukoushetkien kaavoista. Saamelaistyön diakonissa on ollut keskeinen avainhenkilö yhteisöpajatoimintaan liittyvässä kehittämistyössä. Opiskelijat ovat kehittäneet yhdessä seurakunnan ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen opiskelijoiden kanssa yhteisöpajatoimintaa hoitolaitoksissa ja Inarin seurakunnan jumalanpalveluselämässä, *Diakonian ja kristillisen kasvatuksen teologiset perusteet* -kokonaisuudessa. Lisäksi saamelaistyön diakonissa on ollut asiantuntijaluennoitsijana *Diakoniatyön asiantuntijuus* -opinnoissa, osallistunut *Diakonian ja kristillisen kasvatuksen teologiset perusteet* -opintokokonaisuuteen yhdessä opiskelijaryhmän kanssa sekä johdattanut seurakunnan toimintaympäristön tuntemukseen saamelaisalueella *Diakonian ja kristillisen kasvatuksen ammatillisuus* -opinnoissa.

Opintojakso *Diakonian ja kristillisen kasvatuksen yhteiset lähtökohdat* johdattaa opiskelijat rippikoulutyön, perhelähtöisen työn ja sielunhoidon näkökulmaan.

Utsjoen seurakunnan pitkäaikainen nuorisotyön ohjaaja avasi omassa asiantuntijaluennossaan saamelaisalueen erityispiirteitä lasten, nuorten ja perheiden parissa tehtävässä kirkollisessa työssä. Tärkeää toiminnan kannalta oli tiivis yhteistyö alueen sosiaali-, terveys- ja turvallisuusalojen toimijoiden kanssa. Kirkko oli luotettava ja selkeä yhteistyökumppani esimerkiksi kunnan alueella kasvatusstyössä sekä kriisityön tilanteissa.

3.9 Opetussuunnitelmassa olevia oppimistehtäviä sovellettiin saamelaiskulttuuri huomioiden

Kaikilla lukukausilla opintojaksoissa olevia tehtäviä sovellettiin sopiviksi saamelaisalueelle. Opintojaksosta riippuen joko sovellettiin tehtäviä tai opetukseen osallistui asiantuntijoita tavoitteiden mukaan.

Ensimmäisen lukukauden opintojaksolla *Hoitosuhde, moninaiset ja monikulttuuriset asiakkaat 3 op* oleva haastattelutehtävä toteutettiin saamelaisten asiakkaiden ja potilaiden haastatteluina ja saadun tiedon avulla teemaa käsiteltiin opintojakson seminaarissa. Potilaiden ja asiakkaiden haastattelut toivat esiin heidän kokemuksiaan terveydenhuollossa ja näkemyksiään liittyen terveysalan ammattilaisiin. Tätä tietoa laajensi opintojakso *Sosiaali-, terveys- ja kirkonalan palvelujärjestelmä ja toimintaympäristö 2 op*, jolla syvennettiin saamelaisalueen palvelurakenteiden tuntemusta. *Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen 3 op* -opintojaksolla tarkasteltiin Lapissa asuvien väestöryhmien terveydentilaa ja hyvinvointia sekä terveyserojen ja syrjäytymisen taustalla olevia tekijöitä.

Toisella lukukaudella *Auttava vuorovaikutus ja ohjaus* -opintojaksolla opiskelijat perehtyivät yleisesti näyttöön perustuvaan potilasohjaukseen ja tarkemmin eri-ikäisten saamelaisasiakkaiden ja -potilaiden potilasohjaukseen ja tekivät niistä posterit. Ne olivat esillä posterinäyttelynä samalla lukukaudella olleessa hankkeen toisessa seminaarissa.

Kolmannella lukukaudella aikuisten hoitotyön opinnoissa perehdyttiin terveyden edistämiseen poronhoitotyössä. Siitä suunniteltiin kokonaisuus, joka koostui luennosta poronhoidosta, siinä työskentelevien terveyden edistämisestä ja hätäensivusta poroerotuksessa. Kokonaisuus käynnistyi Saamelaisalueen koulutuskeskuksen porotalouden opettajan luennosta. Se perehdytti poronhoitovuoden aikana tapahtuvaan toimintaan valokuvien ja videomateriaalin avulla. Poronhoitajien terveyden edistämisestä luennoi sosiaali- ja terveysalan opettaja. Luento avasi työhön liittyviä fyysisiä ja psyykkisiä haasteita ja ennakoinnin merkitystä liittyen muun muassa poroista huolehtimiseen, työntekijöiden ravitsemukseen, uneen, fyysiseen

kuntoon ja luontoympäristön tuomiin haasteisiin. Luento toimi myös johdantona opiskelijoiden tehtävään, jossa he havainnoivat poroerotusaitauksella hätäensiapua vaativia mahdollisia tilanteita ja niissä tarvittavaa ensiapuosaamista.

Viidennellä lukukaudella Diakonian ja kristillisen kasvatuksen ammatillisuus -opinnoissa oppimistehtävä sovellettiin toteutettavaksi Saamelaisilla kirkkopäivillä. Opiskelijat keräsivät tehtävässä tarvittavan materiaalin ottamalla valokuvia Ipadeilla erillisen tehtävänannon mukaan. Kuvat tallennettiin padlet-alustalle. Teoriaopintojen yhteydessä tehtävään palattiin ja käytiin yhteinen reflektiokeskustelu.

Kuudennella lukukaudella *Johtaminen ja yrittäjyys 3 op* -opintojaksolla kirjallinen tehtävä toteutettiin ryhmissä, joissa opiskelijat perehtyivät saamelaisalueen kuntien internetsivuihin ja siellä esiin tuotuihin, saamelaisille suunnattuihin palveluihin, niiden olemassaoloon ja kehittämistarpeisiin. Diakoniatyön ammatillisuutta koskevissa opinnoissa, *Diakonia osallisuuden vahvistajana 3 op* -opintojaksolla, opiskelijat suorittivat kokonaisuuteen liittyvän oppimistehtävän seurakunnan toimintaympäristössä saamelaisalueen seurakunnissa.

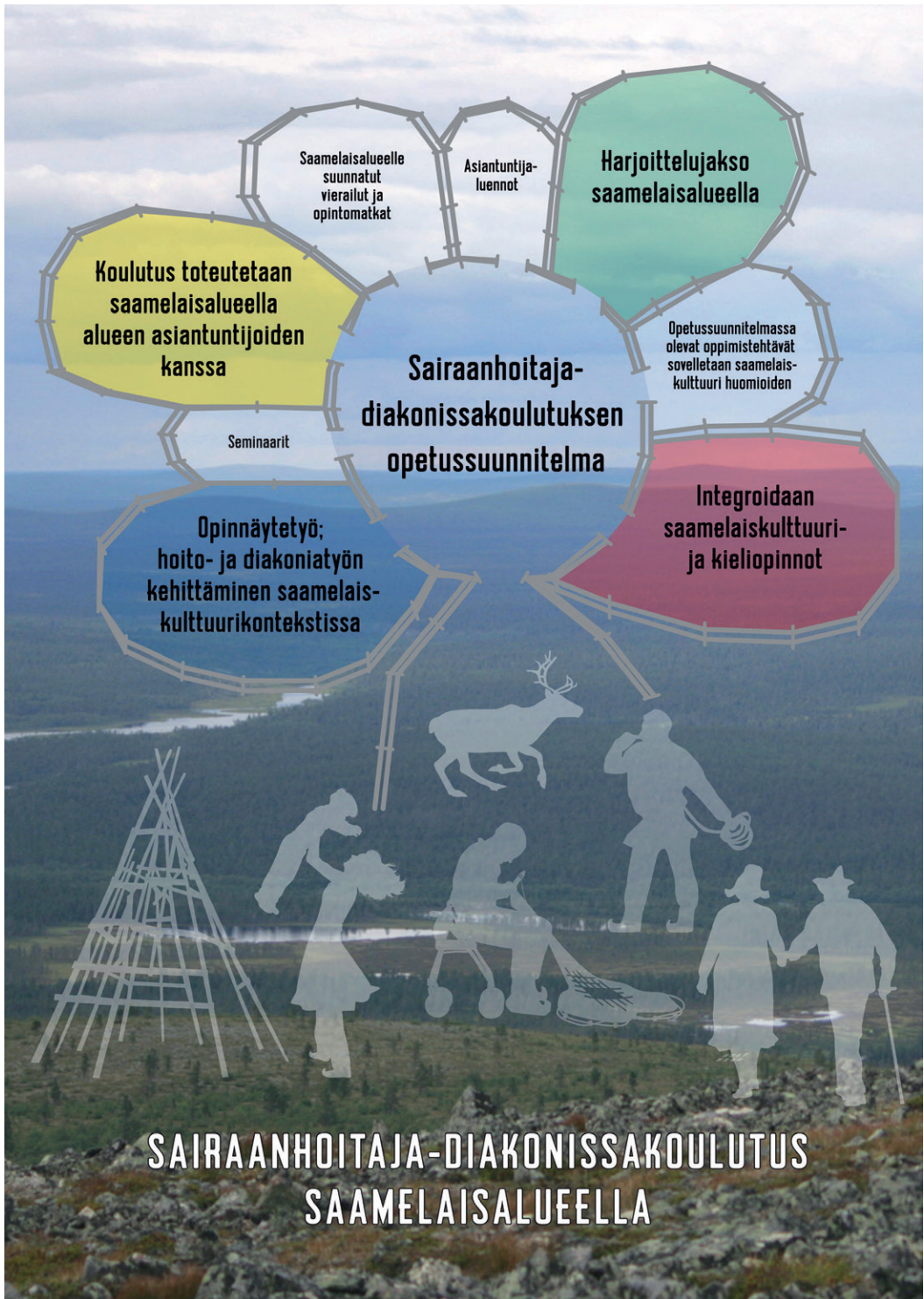
Seitsemännellä lukukaudella toteutuissa *Diakonisen hoitotyön asiantuntijuus* -opinnoissa opiskelijat hyödyntävät jo aiemmin oppimaansa ja vahvistavat toimintaansa diakonisen hoitotyön asiantuntijoina. *Diakonisen hoitotyön kehittäminen 2 op* -opintojaksolla opiskelijat suuntasivat kehittämistehtävät saamelaisalueen kontekstista esille nouseviin kehittämistarpeisiin.

Mallin tarjoamat mahdollisuudet

Koulutuksen ja hankkeen edetessä kehittynyt malli saamelaiskulttuurisensitiivisestä hoito- ja diakoniatyön opetuksesta tuo näkyviin mahdollisuuden integroida ja soveltaa kulttuurista osaamista laajemmin osaksi ammattikorkeakouluopetusta. Prosessimaisena kehitystyönä tuotettu opetuksen malli on toistettavissa vähintäänkin niillä edellytyksillä, joita mallissa on kuvattu.

Mallin toiminta perustuu kahden oppilaitoksen yhteistyöhön, jossa vahvan oman profiilin omaavat oppilaitokset ovat sitoutuneet yhteiseen päämäärään – kouluttamaan saamelaisalueelle saamelaista kulttuuria ja kieltä ymmärtäviä ja osaavia sairaanhoitajia ja diakoniatyöntekijöitä. Toiminnan perustana on olemassa oleva opetussuunnitelma, jota on kehitetty haluttuun suuntaan tuottamaan tarvittavaa osaamista.

Opetuksen mallin testaaminen ja kehittäminen on toivottavaa. Jatkossa mallia on hyvä kehittää sekä eri koulutusaloille että eri kulttuurien opettamiseen.

LÄHTEET

- Arttijeff, T. (28.3.2017). Kulttuurisensitiivinen asiakaskohtaaminen. [Luento]. Inari: Kulttuurikeskus Sajos.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. (2015). Opetussuunnitelma 2015. Sairaanhoidtaja (AMK) -diakonissa, 240 op. Saatavilla 15.4.2018 https://www.diak.fi/wp-content/uploads/2017/12/Diak_opetussuunnitelma_sairaanhoidtaja_diakoninen_hoitotyö.pdf
- Ervelius, T. ja Näkkäläjärvi, T-M. (2018). Kulttuurisensitiivisyyden vahvistaminen saamelaisalueella. Teoksessa: A. Määttä, A. Suikkala & O. Vesterinen (toim.), *Alueellisuus, paikallisuus ja globaalit mahdollisuudet*. Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 3. (s. 90-102). (Diak Työelämä 14). Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-309-4>
- Hellsten, T. (28.3.2017). Härkäsestä karpänen - häpeän synty kahden sukupolven kohtaamisessa. [Luento]. Inari: Kulttuurikeskus Sajos.
- Halonen, T. (28.3.2017). Videotervehdys. Inari: Kulttuurikeskus Sajos.
- Krupka, B. (28.3.2016). One gets tired of the rain, but never of the rainbow. Religious learning and empowerment in Northern Norway. [Luento]. Inari: Kulttuurikeskus Sajos.
- Kylmä, J. (28.3.2017). Toivo elämän voimavarana. [Luento]. Inari: Kulttuurikeskus Sajos.
- L 252/2010. Laki Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100252>
- Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Poskepäivät kesä 2016. Mikä on SANKS? Saamelaisen kansallinen osaamiskeskus – psyykinen terveys ja päihdehuolto Samisk nasjonalt kompetan-setjeneste – psykisk helsevern og rus. Saatavilla 15.4.2018 http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tapahtumat/poskepaivat_kesa2016/mikaonsanks_070616
- Vuola, E. (2014). Koltanaisten ortodoksinen identiteetti. Paimen-Sanomien (3), 6-7. Saatavilla http://www.ortodoksi.net/images/a/af/Paimensanomien3_14.pdf

LIITE: OPETUSSUUNNITELMATYÖ

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Opetussuunnitelma 2015
Sairaanhoitaja (AMK) -diakonissa, 240 op

IVALOSSA TOTEUTETUN SAIRAAHOITAJA (AMK) -DIAKONISSA
-RYHMÄN I39SHDI OPETUSSUUNITELMAAN INTEGROIDUT
SAAMELAISKULTTUURI- JA SAAMENKIELIOPINNOT

Saamelaisalueen koulutuskeskus on antanut erilliset todistukset toteuttamistaan saamelaiskulttuurin ja saamenkielen opinnoista. Diakonia-ammattikorkeakoulun opintosuoritusotteella ko. suoritukset näkyvät alla olevan mukaisesti, mikäli ne mahtuvat opiskelijan tutkinnon laajuuteen.

Saamelaiskulttuuri – kulttuurinen osaaminen 5 op

- Kulttuurisen ymmärryksen perusteita 2 op
- Asiakkaan kulttuurisensitiivinen kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla 3 op

Saamenkieli 11 op

- Saamenkielen perusteet 6 op
 - perusteet I 3 op
 - perusteet II 3 op
- Saamenkieli hoitotyössä 4 op
- Saamenkieli diakoniatyössä 1 op

Saamelaiskulttuuri ja saamenkieli integroitu hoitotyön opintoihin seuraavasti:

ASI0103A15S Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen 3 op
Saamelaiskulttuuri – kulttuurinen osaaminen 5 op -opintojaksosta osio: Kulttuurisen ymmärryksen perusteita 1 op

YHT2003A15S Ihmisen persoonallinen kasvu ja kehitys 3 op
Saamelaiskulttuuri – kulttuurinen osaaminen 5 op -opintojaksosta osio: Kulttuurisen ymmärryksen perusteita 1 op

KOH0103A15S Hoitosuhde, moninaiset ja monikulttuuriset asiakkaat 3 op
Saamelaiskulttuuri – kulttuurinen osaaminen 5 op -opintojaksosta osio: Asiakkaan kulttuurisensitiivinen kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla 3 op

ASI0202A15S Sosiaali-, terveys - ja kirkonalan palvelujärjestelmä ja toimintaympäristö 2 op

Saamenkielen perusteet I 2 op

OSA0104A15S Auttava vuorovaikutus ja ohjaus 4 op

Saamenkielen perusteet II 1 op

HAR2008A15S Toimintakyvyn tukeminen ja ohjaus harjoittelu 8 op

Saamenkielen perusteet II 2 op

VAPAASTI VALITTAVAT OPINNOT

Saamenkielen perusteet I 1 op

Saamenkieli hoitotyössä 4 op

Opetussuunnitelman muut opintojaksot, joihin integroitiin saamelaiskulttuuria tehtävien soveltamisen, opintomatkojen tai asiantuntijaluentojen kautta:

Orientaatio korkeakouluopintoihin

Asiakastyön lähtökohdat

ASI0202A15S Sosiaali-, terveys – ja kirkon alan palvelujärjestelmä ja toimintaympäristö 2 op

Diakonian ja kristillisen kasvatuksen teologiset perusteet I

DKT1202A15S Varhaiskirkon historia ja oppi 2 op

DKT1301A15S Hengellisyys ja hartaus 1 op

Aikuisten hoitotyö

AHO0104A15S Aikuisten näyttöön perustuva kliininen hoitotyö 4 op

Vanhusten hoitotyö

VHO0102A15S Vanhusten näyttöön perustuva kliininen hoitotyö 2 op

Mielenterveys- ja päihdehoitotyö

MPH0102A15S Näyttöön perustuva kliininen hoitotyö mielenterveys- ja päihdehoitotyössä 2 op

Diakonian ja kristillisen kasvatuksen teologiset perusteet II

DKT2301A15S Jumalanpalveluksen teologia ja käytäntö 1 op

Diakonian ja kristillisen kasvatuksen ammatillisuus

DIA0102A15S Seurakunta toimintaympäristönä 2 op

DIA0203A15S Diakonian ja kristillisen kasvatuksen yhteiset lähtökohdat 3 op

Sielunhoito ja hengellinen ohjaus

SIE0202A15S Sielunhoidon ja hengellisen ohjauksen kehittävä työote 2 op

Diakoniatyön asiantuntijuus

DTA0102A15S Auttamisen teologia ja diakonian työmuodot 2 op

DTA0204A15A Diakoniatyön menetelmät 4 op

DTA0403A15A Diakonia osallisuuden vahvistajana 3 op

Hoitotyön kehittyvä asiantuntijuus

HOA0103A15S Johtaminen ja yrittäjäyys 3 op

Diakonisen hoitotyön asiantuntijuus

DHA0103A15S Diakonissan asiantuntijuus hoitotyössä 3 op

Ammattialan kehittämistyön välineet I

Ammattialan kehittämistyön välineet II

Opinnäytetyöprosessi

KEH0103A15S Kehittämis- ja innovaatiotoiminta I 3 op

KEH0202A15S Kehittämis- ja innovaatiotoiminta II 2 op

KEH0305A15S Kehittämis- ja innovaatiotoiminta III 5 op

KEH0405A15S Kehittämis- ja innovaatiotoiminta IV 5 op

Hellevi Tervo

ASIAKKAAN KULTTUURISENSITIIVINEN KOHTAAMINEN SOSIAALI- JA TERVEYSALALLA – SAAMELAISKULTTUURINEN NÄKÖKULMA

Johdanto

Yhteiskunnallisen kehityksen myötä sosiaali- ja terveysalan työssä on voimistunut tarve kulttuurisensitiivisen työtteen vahvistamiseen. Yhteisöt kaikkialla muuttuvat yhä monikulttuurisemmiksi. Tämä ilmiö näkyy vahvasti myös sosiaali- ja terveysalan työssä: niin henkilökunta kuin asiakkaat muodostavat lähtökohdiltaan ja taustoiltaan hyvinkin erilaisten kulttuurien kirjon.

Kulttuurisensitiivinen työote on osa ammatillista pätevyyttä ja prosessinomaisesti kehittyvä osaamisalue, jota voidaan jäsentää esimerkiksi Bennetin 1990-luvun alkupuolella kehittämän kulttuurisen herkkyyden kehittymisen mallin (Abdelhamid 2009, 47–49) tai Campinha-Bacoten vuonna 2009 laatiman kulttuurisen kompetenssin tulivuorimallin (Abdelhamid 2009, 35–38) avulla. Keskeisenä osana kulttuurisensitiivisyyteen kasvamista on hoitajan oman kulttuuritaustan tie-

toinen tarkastelu, mikä käynnistyy kulttuurin käsitteen selkiyttämällä ja siihen sisältyvän arvopohjan tiedostamisella ja etenee kulttuurisen tiedon vahvistamisen ja kulttuuristen kohtaamisten kautta kulttuurisen taidon hallintaan ja korkeatasoiseen asiakastyöhön.

Saamelaiset ovat yksi pohjoisista alkuperäiskansoista ja Euroopan unionin ainoa alkuperäiskansa. Saamelaisten perinteinen asuinalue sijoittuu neljän kansallisvaltion, Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän, alueille. Suomessa saamelaisalueella tarkoitetaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntia sekä Sodankylän pohjoisinta osaa. Suurin osa tämän päivän Suomen saamelaisista asuu kuitenkin muualla kuin saamelaisalueella (Tilastokeskus. Pohjois-Suomen katsaus 2016). Alkuperäiskansastatuksensa myötä saamelaisilla on perustuslakiin nojaava oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin kaikilla yhteiskuntaelämän alueilla (PL 17.3).

Tässä artikkelissa kuvataan *Asiakkaan kulttuurisensitiivinen kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla* -opintojakson toteutusta, joka sisältyi Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen sairaanhoitaja-diakonissakoulutukseen keväällä 2016. Koulutuksen yhtenä tavoitteena on saamelaiskulttuuriorientaation sisällyttäminen asiakastyön viitekehykseen.

Opintojakson toteutus

Opintojakso aloitettiin 15.3.2016 perehtymällä käsitteisiin kulttuuri, monikulttuurisuus, monikulttuurinen hoitotyö, hoitotyön kulttuurinen kompetenssi, kulttuurinen herkkyys ja kulttuuritietoinen ihminen sekä pohtimalla terveyden ja kulttuurin välistä suhdetta. Aihetta syvennettiin oppimistehtävällä ”*Minun kulttuurini*”, jossa opiskelijat kuvailivat ja pohtivat omaa kulttuurista taustaansa ja kulttuuritietoaan. Alkuorientaation jälkeen opintojakso eteni kulttuuritiedon vahvistamiseen käsittelemällä ja pohtimalla terveyttä ja hyvinvointia osana saamelaiskulttuurista kontekstia. Opintojakson loppupuolella tarkasteltiin kulttuurisensitiivisten hyvinvointipalvelujen järjestämistä, ja opinnot päättyivät 25.5.2016 Inarissa järjestettyyn kulttuuriteemapäivään. Seuraavissa kappaleissa tarkastellaan muutamia opintojaksolla käsiteltyjä aiheita, jotka ovat osa saamelaiskulttuurisen terveystieteiden kokonaisuutta. Lähtökohtana on käsitys terveyden ja hyvinvoinnin kokemuksellisesta ilmenemisestä osana arkipäivän toimintoja sekä terveystieteiden perustumisesta yhteisössä omaksuttuun maailmankuvaan ja oppimisesta vuorovaikutuksessa elin- ja toimintaympäristön kanssa (Tervo & Müller-Wille & Nikkonen 2003, 169).

Pohjoinen luontoympäristö saamelaisten hyvinvoinnin osatekijänä

Luontoympäristö on saamelaisen hyvinvointikokemuksen ja perustarpeiden tyydyttämisen ytimessä. Luonto on sisäistynyt saamelaisten maailmankuvaan ja arvoperustaan, ja siten se on myös olennainen osa terveyttä ja hyvinvointia (Tervo & Nikkonen 2010, 13). Luontosidonnaisen maailmankuvan mukaan ihminen on osa luontoa ja olennaista on sovussa eläminen luontoympäristön kanssa. Ihmisen ja luontoympäristön suhde perustuu tasavertaiseen vuorovaikutukseen, jota määrittävät kunnioitus, sopeutuminen ja tasapainon säilyttäminen. (Helander 2000, Sergejeva 2000, 21.) Eri sukupolvien saamelaisilla luonnon merkitykset hyvinvoinnille vaihtelevat, mutta kaikille sen merkitys on mittaamaton. Luonto on ravinnon lähde, apteekki ja työpaikka. Luonto merkitsee myös lepoa, vapautta ja omaksi itseksi tulemistä. (Tervo & Nikkonen 2010, 13.)

Luontoympäristön ja hyvinvoinnin yhteyttä käsiteltäessä pohdimme, miten sairaanhoitaja-diakonissa voi työssään edistää ja ylläpitää saamelaisasiakkaan luontosuhdetta ja siten tuoda voimaa arkipäivään. Yksi opiskelijoista pohti aiheita seuraavasti: ”Asiakkaan kunnosta riippuen voisi tehdä retken lähiympäristöön, tunturiin tai hillasuolle. Vaikka metsä ehkä tuntuu tukahduttavalta tunturituu-liin tottuneille saamelaisille, kävelyretki lähimetsässä kohottaa varmasti mielialaa ja hyvinvointia. Jos asiakas ei voi lähteä ulos, voi luontomaiseman tuoda hänelle muilla keinoin, hyödyntäen eri aisteja. Luontokuvat ja -videot sekä ikkunasta avautuva maisema toimivat yhtä lailla mielialan kohentajina. Marja-aikaan voi asiakkaalle viedä metsän antimia, jos hän ei itse kykene lähtemään marjastamaan. Ylipäänsä luonnon antimien hyödyntäminen ruokavaliossa on hyväksi terveydelle.” Toinen opiskelija esitti: ”Mielestäni saamelaisen laitoksessa asuvan asiakkaan huoneeseen voisi tuoda vaikkapa luontoon liittyviä tauluja ja muutenkin sisustaa huonetta luontoaiheisesti. Näin saamelainen voisi kokea jonkin verran olevansa osa luontoa myös sisätiloissa.”

Sosiokulttuurinen ympäristö saamelaisten terveyden ja hyvinvoinnin vahvistajana

Saamelaiskulttuurin keskeisiä symboleja ovat saamen kieli ja saamenpuku. Ne ovat myös asioita, joiden käytön oikeuksien eteen saamelaiset ovat joutuneet tekemään paljon töitä vuosikymmenien ajan. Erityisesti oikeus omaan äidinkieleen oli uhattuna pitkään. On eletty ajanjakso, jolloin omaa äidinkieltä viranomaisten sulauttamistoimenpiteiden vuoksi jopa kiellettiin puhumasta. Suomessa puhutaan nykyisin kolmea saamen kieltä: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea.

Oikeus oman äidinkielen käyttöön on kirjoitettu esimerkiksi saamen kielilakiin. (Lehtola 1997, 10–12.) Myös saamenpuvulla on merkittävä asema saamelaisessa yhteisössä. Vaikka arkipukeutuminen ei juuri eroa muiden suomalaisten pukeutumisesta, jokaiselta saamelaiselta löytyy saamenpuku erityisiä tilaisuuksia varten. (Aikio 2010, 17.)

Miksi saamen kielen käyttöä asiakastyössä tulisi edistää? Äidinkieli edustaa juuria ja jatkuvuutta sekä vahvistaa ihmisen kulttuurista identiteettiä ja sidettä omaan kulttuuriinsa. Äidinkieli on tunteiden ja ajatusten kieli. Mahdollisuus äidinkielen käyttämiseen vahvistaa ihmisen eheyttä (Tervo & Nikkonen 2010, 14). Saamenpuvulla saamelainen edustaa omaa sukuaan, aluettaan ja kansaansa. Saamenpuku on kommunikoinnin väline. Siihen sisältyy kulttuurin sisäistä informaatiivista koodausta, ja se koetaan yleisesti henkilökohtaisena siteenä oman suvun historiaan. (Lehtola 1997, 10–12.) Sairaanhoidaja-diakonissaopiskelijoiden henkilökohtainen suhde saamen kieleen ja saamenpukuun vaihteli suuresti. Keskustelussa näiden merkityksestä koetulle hyvinvoinnille useat totesivat lopuksi, että aikaisempi tieto ja erityisesti ymmärrys syvenivät. Joillekin opiskelijoille oli yllätys, miten monipuolisesti saamenpukua voi käyttää ja miten siitä voi tehdä myös omannäköisensä.

Kieli- ja pukuasioiden jälkeen sosiokulttuurisen ympäristön tarkastelua jatkettiin perehtymällä opiskelijoiden kanssa saamelaiseen perhekäsitykseen ja kasvatuskäytäntöihin. Näiden asioiden tiedostaminen mahdollistaa kulttuurisensitiivisen asiakastyön kaikilla sairaanhoidaja-diakonissan työalueilla. Jos kysyy saamelaiselta, mistä hänen hyvinvointinsa muodostuu, lähes poikkeuksetta vastaukseen sisältyy perhe. Yhteisöllisyys ja perhe sen lähimpänä ilmenemismuotona määrittää saamelaista hyvinvointia mitä suurimmassa määrin. (Tervo & Nikkonen 2010, 12.) Perusta saamelaisten nykyiselle laajalle perhekäsitykselle löytyy siitajärjestelmästä. Siidan muodostivat useat ydinperheet, jotka olivat enimmäkseen sukua toisilleen (Näkkäläjärvi 2000, 138). Saamelaisten yhteisöjärjestelmän perustana oleva sukulaisuusjärjestelmä ilmenee myös kielen terminologiassa ja porosaamelaisilla sukumerkkijärjestelmässä. Aimo Aikion (2007, 57–58) mukaan perinteisen saamelaisen kasvatuksen periaatteita ovat havainnointi- ja arviointikyvyn kehittäminen, minäkuvan selkeyttäminen sekä itsetunnon ja identiteetin vahvistaminen, ohjaaminen laaja-alaisuuteen, sopeutuvuuden ja suunnistuskyvyn kehittäminen sekä sosiaalisuuden edistäminen. Kasvatuksessa korostuvat yksilön mahdollisuudet ja tahdonvoima sekä asiat, joiden avulla on mahdollisuus pärjätä myös ankarissa luonnonolosuhteissa. (Aikio 2007, 57–58.) Saamelainen elämänmuoto on kokenut murroksen, mikä on vaikuttanut oleellisesti myös perhe-elämään ja kas-

vatusympäristöihin. Kulttuurisensitiivistä kasvatuskäytäntöä on nykyisin mahdollista toteuttaa myös julkisissa palveluissa, kuten kouluissa ja päiväkodeissa. Opintojakson lopuksi pohdittiin, millä tavalla saamelainen laaja perhekäsitys voidaan ottaa huomioon sairaanhoitaja-diakonissan työssä.

Henkinen ja hengellinen ympäristö osana kokonaisvaltaista hyvinvointia

Saamelaisille henkinen yhteys luontoon on merkittävä osa kulttuuriperimää. Saamelaisen muinaisuskonto perustui luonnonpalvontaan. Jumalolennot olivat luonnonhaltijoita: esimerkiksi veden-, tuulen-, ukkosen- ja pyynninjumalia. (Pennanen 2000, 218.) Saamenmaa on täynnä monenlaisia pyhiä paikkoja, seitoja. Keskeistä oli ihmisen ja luonnon välinen uskonnollinen vastavuoroisuus. Seidat antoivat saamelaisille voimaa, onnea tai apua. (Pennanen 2000, 228.) Luonnonuskonnon rinnalle alkoi kuitenkin vähitellen tulla kristillisuus osaksi saamelaisen hengellistä elämää. 1300-luvulla annettiin ensimmäinen kristillinen kaste saamelaiselle, ja luterilaisuus levisi alueelle 1600–1700-luvuilla. Käännytystyön tavoitteena oli vanhan maailmankuvan hajottaminen ja uuden tuominen tilalle. 1800-luvulta lähtien siihen tuli mukaan myös lestadiolaisuus, mikä on vaikuttanut ja vaikuttaa edelleen saamelaisen hengellisessä vakaumuksessa. (Pennanen 2000, 218–220; Lehtola 1997, 38–39.) Juha Pentikäisen (1995, 28–31) mukaan uskonto on saamelaisuudessa hyvin keskeinen asia, mutta perinteinen, länsimainen uskonnon määritelmä ei sovi saamelaiseen kontekstiin. Saamelaisen uskontoa voidaan kuvata elämänfilosofiana, ja uskonnollisuus on erottelematon osa ihmisen mieltä sisältäen tavan elää, kokea ja tuntee saamelaisuutta sekä yksilönä että yhteiskuntana (Pentikäinen 1995, 30–31). Saamelaisen hengellisyyttä voidaan nykyisin kuvata monikerroksisena ja merkittävänä osana hyvinvoinnin kokonaisuutta. Kokoontuminen yhteen eri puolilta Saamenmaata esimerkiksi kirkkopyhien yhteydessä sisältää hengellisen ulottuvuuden lisäksi vahvan sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja kulttuurisen eheyden kokemuksen. (Tervo & Nikkonen 2010, 13.) Opintojen yhteydessä tutustuimme opiskelijoiden kanssa SaKaste-hankkeessa tuotettuun Saamelaisen vanhustyön työkalupakkiin, jossa annetaan konkreettisia ohjeita saamelaisasiakkaan uskonnon huomioon ottamisesta hoitotyön arjessa. Ohjeena on esimerkiksi opetella saamenkielisiä virsiä ja laulaa niitä asiakkaan kanssa sekä opetella asiakkaalle tärkeitä kirkolliset juhlapäivät (SaKaste. *Saamelaisen vanhustyön työkalupakki*. Uskonto, kuolema ja surutyö). Kulttuurisensitiivisessä asiakastyössä herkkyyks havaita asiakkaan hengellisiä tarpeita on vahvempaa, jos hoitajalla on asiakkaan taustatietojen lisäksi tietoa myös hengellisen yhteiskuntaelämän historiallisista kehityskuluista.

Perinteiset elinkeinot hyvinvoinnin viitekehyksessä

Työ, tekeminen ja elinkeinojen harjoittaminen mahdollistavat perustarpeiden tyydyttämisen ja ovat siten olennainen osa terveyskulttuurista kokonaisuutta. Näin on myös saamelaisten kohdalla. Aikaisemmin todettiin saamen kielen ja puvun olevan tunnettuja saamelaiskulttuurisia symboleja. Niiden lisäksi saamelaisuus yhdistetään poroihin, poronhoitoon ja luontaistaloudesta elämiseen yleensäkin. Perinteiset elinkeinot – poronhoidon lisäksi kalastus, metsästys, pienimuotoinen maatalous sekä luonnonvaraisten tuotteiden keräily – ovat enemmän kuin elinkeinoja. Ne ovat osa omaleimaista elämänmuotoa, ja niiden kulttuurinen merkitys on tärkeä. Kulttuurinen merkitys ilmenee esimerkiksi siinä, että vaikka suurin osa saamelaisista saa elantonsa muista kuin perinteistä elinkeinoista ja vaikka asuinpaikka on kaukana saamelaisalueesta, moni saamelainen tuntee kokonaisvaltaisen sisäisen vahvistumisen ja voimaantumisen, jos hänellä on edes kerran vuodessa mahdollisuus päästä näiden tehtävien ääreen. Perinteiset elinkeinot ikään kuin lyövät läpi yli sukupolvien mielenmaiseman, ja niiden voi sanoa olevan osa terveyskulttuurista maailmankuvaa. Perinteisiin elinkeinoihin sisältyy toimeentulon lisäksi elämäntapa ja sen merkitys ihmisen ja yhteisön kokonaisuhyvinvoinnille. (Tervo & Nikkonen 2010, 14.) Miten kulttuurisensitiivisellä asiakastyöllä voidaan tähän hyvinvoinnin osatekijään vaikuttaa? Osalle sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijoista poronhoito tai muut luontaiselinkeinot olivat osa omaa elämänpiiriä, joillekin täysin tuntematonta aluetta. Kulttuurisensitiivinen asiakastyö voi konkretisoida esimerkiksi lasten ja nuorten kohdalla tuomalla päiväkodin, koulun tai hoitotilanteiden arkipäivään elinkeinoihin liittyviä elementtejä asiakkaan omasta kasvuympäristöstä. Ikäihmiselle puolestaan voi järjestää mahdollisuuden esimerkiksi erotusaidalle pääsyyn.

Yhteenveto ja pohdintaa kulttuurisensitiivisyyden merkityksestä asiakastyössä

Tämän opintojakson tarkoituksena oli vahvistaa sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijoiden kulttuurista kompetenssia saamelaiskulttuurin näkökulmasta. Opintojakson sisältö rakentui meneillään olevan saamelaisen hyvinvointi- ja terveyskäsitystä koskevan tutkimustyön pohjalta, ja sen toteutus perustui ajatukseen Bennetin vuonna 1993 laatiman kulttuurisen herkkyyden kehittymisen mallin mukaisesta inhimillisen kehittymisen prosessista (Abdelhamid 2009, 47–49). Yhteenvetona voidaan todeta, että jokainen saamelainen kantaa mukanaan yksilöllistä ja omassa aikakaudessaan ja elinympäristössään todellistunutta kulttuuriperintöään, mikä heijastuu vahvasti myös päivittäiseen hyvinvointikokemukseen. Saamelaiset yh-

tenä pohjoisena alkuperäiskansana elävät nykyisin aktiivista, ulospäin suuntautuvaa elämää ja pyrkivät tietoisesti vaalimaan ainutlaatuista kulttuuriperintöään yhteiskunnan eri alueilla. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon toimialalla saamelainen kulttuuri on alettu vähitellen huomioimaan ja kulttuurisensitiivinen lähestymistapa asiakastyössä näyttää vahvistuvan. Mitä kulttuurisensitiivisyys sitten onkaan ja miksi siihen pitäisi pyrkiä, esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan työssä? Olen pohtinut tätä asiaa jo melko pitkään ja tullut siihen johtopäätökseen, että ihminen – olipa hän saamelainen, suomalainen tai kuka tahansa – on ennen kaikkea kulttuurinen olento. Kulttuuri on niin syvästi olennainen osa ihmistä, että jos sitä ei oteta huomioon, asiakaslähtöisyydestä tai yksilöllisiin tarpeisiin pohjautuvasta asiakastyöstä puuttuu tärkeä osa. Toisaalta, jos asiakas osataan kohdata kulttuurisena olentona, saadaan asiakassuhteeseen merkittävä voimatekijä, joka antaa sekä asiakkaan elämäntilanteelle ja toiminnalle että sairaanhoitaja-diakonin työlle merkityksen ja mielekkyyden. Kulttuuristen erityispiirteiden esiin tuomisessa ja niiden huomioimisessa on kuitenkin pyrittävä välttämään liiallista yleistämistä, koska on olemassa stereotyyppien riski. Voidaan todeta, että mitä korkeammalle työntekijä on oman sisäisen prosessointinsa kautta päässyt kulttuuritietoisuuden portailla, sitä epätodennäköisempää on hänen toimintansa stereotyyppien varassa.

Asiakkaan kulttuurisensitiivinen kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla -opintojakson päättyessä sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijat pohtivat opintojen antia ja omaa osaamistaan esimerkiksi seuraavasti:

"Koen, että opintoni ovat antaneet minulle työkaluja ja tietotaitoja saamelaisen asiakkaan kohtaamiseen. Kulttuurinen tahto oli osa minua jo koulutuksen pariin hakeutuessani, mutta en juurikaan tiennyt saamelaisesta kulttuurista ja sen erityispiirteistä. Koulutuksen kautta olen saanut paljon tietoa ja taitoja eri kulttuuritaustan omaavien asiakkaiden kanssa toimimiseen. Ymmärrän nyt saamelaiskulttuurin normeja ja tapoja. Olen myös havainnut, että kulttuuristen seikkojen havaitsemisen herkkyyks on minussa kehittynyt. Aiemmin en ehkä havainnoinut yhtä helposti kulttuuria vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen vaikuttavana seikkana. En myöskään tiennyt tai havainnut yhtä helposti niitä hetkiä ja kohtia, joissa kulttuurilla on erityisen suuri merkitys ihmisten välisessä kanssakäymisessä."

Opintojakso oli sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijoille yksi etappi kohti kulttuurisen kompetenssin vahvistumista.

Näin yksi opiskelijoista sen myös totesi: "Ymmärrykseni saamelaiskulttuurista on vasta kehittymässä. Toistaiseksi on paljon mitä en vielä tiedä, mutta etenen vähän kerrallaan.

Opetuksesta olen kuitenkin saanut hyvän perustan, jonka pohjalta on helppo kohdata saamelainen asiakas ja oppia lisää kulttuurista ja sen tavoista." Toinen opiskelija kirjoitti: "Taito syntyy saamelaisten kohtaamisesta ja kunnioittavasta, kuuntelevasta ja nöyrästä palvelunhaluisesta asenteesta. Tahtotila auttamisesta ja avun tarjoamisesta täytyy olla, jotta voit kohdata ihmisen aidosti. Tästä kaikesta syntyy parempi arki meille jokaiselle."

LÄHTEET

- Abdelhamid, P., Juntunen, A. & Koskinen, L. (2010). *Monikulttuurinen hoitotyö*. Helsinki: WSOYpro.
- Aikio, A. (2007). *Saamelainen elämänpolitiikka*. (Lisensiaatintyö, Lapin yliopisto, kasvatustiede).
- Lehtola, V.-P. (1997). *Saamelaiset – historia, yhteiskunta, taide*. Jyväskylä: Gummerus.
- Näkkäläjärv, K. (2000). Siita eli lapinkylä yhteisöelämän perustana. Teoksessa J. Pennanen & K. Näkkäläjärv (toim.), *Siiddastallan : siidoista kyliin : luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen* (s. 138–147). (Inarin saamelaismuseon julkaisuja n:o 3). Oulu: Pohjoinen.
- Pennanen, J. (2000). Luonnonuskosta kristinuskoon. Uskonnollisten maailmankuvien kohtaaminen. Teoksessa J. Pennanen & K. Näkkäläjärv (toim.), *Siiddastallan : siidoista kyliin : luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen* (s. 218–220) (Inarin saamelaismuseon julkaisuja n:o 3). Oulu: Pohjoinen.
- Pentikäinen, J. (1995). *Saamelaiset – pohjoisen kansan mytologia*. Helsinki: SKS.
- SaKaste – Saamelaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämisrakenne –hanke (2013). Saamelaisen vanhustyön työkalupakki – Miten toimin, kun asiakkaana on saamelainen ikäihminen?. Saatavilla 15.4.2018 http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/pakaste2/sakaste/vanhustyo/SVTP19112013_lopullinen.pdf
- Sergejeva, J. (2000). Luonnonläheisyys uskonnon perustana. Teoksessa J. Pennanen & K. Näkkäläjärv (toim.), *Siiddastallan : siidoista kyliin : luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen* (s. 221–227) (Inarin saamelaismuseon julkaisuja n:o 3). Oulu: Pohjoinen.
- Tervo, H., Müller-Wille, L. & Nikkonen, M. (2003). Health culture within the context of the northern environment. *International Journal of Circumpolar Health* 62 (2), 167–181.
- Tervo, H. & Nikkonen, M. (2010). “In the mountains one feels like a dog off the leash” – Sámi perceptions of welfare and its influencing factors. *Vård I Norden* 30 (4), 9-14.
- Tilastokeskus. (2016). *Pohjois-Suomen katsaus*. Helsinki: Tilastokeskus.

Ellen Pautamo, Johanna Laakso, Teija Linnanmäki &
Tiisu-Maria Näkkäljärvi

SAAMEN KIELTEN JA SAAMELAISKULTTUURIN ETÄOPETUS SAIRAAHOITAJA- DIAKONISSAKOULUTUKSESSA

Saamelaisalueen koulutuskeskus on valtion oppilaitos, jolla on lakiin perustuva tehtävä edistää saamelaiskulttuuria. Siihen liittyen oppilaitos järjestää ammatillista koulutusta saamelaisalueen elinkeinojen tarpeisiin sekä säilyttää ja kehittää saamelaiskulttuuria. Saamen kielen ja kulttuurin opetus ja niihin liittyvät oppimateriaalin tuottaminen, verkko-opetus ja muut opetuksen tukipalvelut on kirjattu lakiin. (Laki Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta, 2010.)

Virtuaalikoulu ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kieltenopettajat toteuttivat Diakonia-ammattikorkeakoulun sairaanhoitaja-diakonissaopintoihin integroidut saamen kielten ja kulttuurin opinnot verkko-opetuksena. Toteutumisen mahdollisti oppilaitosten kanssa ESR-rahoitteinen hanke *Sairaanhoitaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella*. Etäopetuksena järjestetyt kielen ja kulttuurin opinnot sopivat hyvin Diakin monimuotopedagogiikan toteutuksiin sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksessa. Virtuaalikoulun tekninen tuki mahdollisti Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kielen ja kulttuurin opettajan keskittymisen substanssiosaamiseen eli kielen opetukseen.

Reaaliaikaisessa virtuaalikoulun opetuksessa hyödynnetään vuorovaikutteista digitaalista oppimisympäristöä ja monimuotoista pelillisyyttä, monimediaalisuutta ja yhteistoiminnallisuutta. Näitä toimia on kehitetty Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa vuodesta 2004 lähtien, jolloin virtuaalikoulu on perustettu. Etäopetuksen menetelmiä ja pedagogisia ratkaisuja on kehitetty erilaisten hankkeiden avulla.

Yhteistyö Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa toi saamen kielen opettajien pöydälle pedagogisesti pohdittavaksi saamen kielen ja kulttuurin integroimisen sairaanhoitaja-diakonissakoulutukseen. Tällaista integrointia ei ole aiemmin tehty, joten opintokokonaisuudet olivat kokonaan uusia. Tarpeet koulutukselle ovat olleet työelämän toivelistalla ja alan ammattilaisten puheena jo vuosia, ja siksi tieto koulutuksesta otettiin vastaan hyvillä mielin. Terveystieteiden puolesta on puute saamen kielen taitoisista ja saamelaiskulttuuria tuntevista hoitoalan ammattilaisista. Omakielisten palveluiden saatavuus ja potilaan sekä asiakkaan kulttuuritaustan huomiointi hoitotyössä on tärkeää.

Saamea puhuvat diakonissat ovat tähän asti puuttuneet

Tähän koskettavaan tilanteeseen saamenkielisten sairaanhoitajien ja erityisesti diakonissojen koulutus tuli kipeästi ja todella pitkään kaivattuna ratkaisuna. Vihdoin saataisiin motivoituneita, päteviä hoitajia, jotka ymmärtävät ja puhuvatkin vähän saamea ja voivat edelleen kehittyä kielessä käyttämällä sitä aktiivisesti äidinkielisten vanhusten kanssa päivittäin. Opiskelijat kursilla olivat todella motivoituneita ja päteviä aikuisopiskelijoita.

Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijaryhmässä oli myös muutamia saamea äidinkielenään puhuvia, jotka saivat nyt – ehkä ensimmäistä kertaa elämässään – opiskella omaa alaansa edes vähän saamen kielellä. Saamenkieliset terveydenhoitoalalla työskentelevät ovat tärkeä resurssi myös alan sanaston kehittämisen kannalta, koska he tuntevat kentän tarpeet ja toisaalta hallitsevat myös saamen kielen. Toisaalta yhteistyö kieliasiantuntijoiden kanssa vahvistaa heidän ammatillista saamen kielen osaamistaan.

Saamen kieltä äidinkielenään puhuvien tilanne on monesti se, että luottamus oman äidinkielen taitoihin on puutteellinen, mikä koetaan monesti aristavaksi asiaksi. Suomen peruskoulutus ei ole pystynyt tarjoamaan niin vankkaa oman kielen kirjallista ja suullista osaamista, että kielenkäyttäjät voisivat täysin luontevasti ja turvallisesti kirjoittaa esimerkiksi ohjelappusia sairaalan käytävillä saamen kielellä. Monesti kirjoitustaito on jäänyt puutteelliseksi, ja se aiheuttaa epävarmuutta ja vie myös uskallusta käyttää saamen kieltä, vaikka kielen puhetaito oli-

sikin hyvä tai erinomainen. Myös alan sanasto tuottaa vaikeuksia, koska se on opittu ammatillisissa opinnoissa vain koulutuksen järjestäjän kielellä, eli Suomessa suomeksi tai ruotsiksi.

Etäopetuksessa tarvittavat välineet ja ohjelmistot

Etäopiskelua varten opiskelija tarvitsee internetselaimella varustetun tietokoneen, vakaan internetyhteyden ja headsetin eli kuuloke-mikrofoniyhdistelmän. Erillisiä sovellusasennuksia ei tarvita, vaan kaikki virtuaalikoulussa käytettävät järjestelmät ja ohjelmat toimivat nettiselaimella. Ennen kurssin alkua opiskelijat ja uudet opettajat perehdytetään käyttämään vaadittavia järjestelmiä ja heille luodaan tarvittavat tunnukset. Perehdytyksessä ja ensimmäisten oppituntien aikana pyritään myös ratkaisemaan mahdolliset ääni- ja yhteysongelmat, ja yleensä ratkaisu löytyykin helposti, kunhan käytössä on virtuaalikoulun suosittelemat laitteet sekä riittävän vakaa internetyhteys. Tärkeää on myös se, että jokainen opiskelija osallistuu virtuaalioppitunnille omalta koneelta. Tämä mahdollistaa opiskelijan aktiivisen osallistumisen tunnin työskentelyyn.

Reaaliaikaista opetusta ja osallistamista kuten lähiopetuskin

Reaaliaikaisille virtuaalioppitunneille kokoonnutaan aivan samalla tavalla kuin lähiopetuksessakin, eli oppitunneilla on etukäteen sovitut alkamis- ja päättymisajankohdat. Oppitunnit tallennetaan, jolloin opiskelijalla on mahdollisuus kerrata oppitunnit tallenteista itselleen sopivana aikana tai kuunnella nauhoite mahdollisten poissaolojen vuoksi. Tukipalvelu huolehtii tallennelinkit kurssilla käytössä olevaan oppimisympäristöön aina jokaisen oppitunnin jälkeen.

Virtuaalikoulun opetuksessa on kiinnitetty huomiota muun muassa opiskelijoiden aktiiviseen osallistumiseen, opiskelijoiden väliseen vuorovaikutukseen ja yhteisöllisyyteen. Näitä on toteutettu käyttämällä esimerkiksi virtuaaliluokan ryhmätyötoimintoa, jolla opiskelijat voidaan jakaa pienryhmiin. Vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä helpottavat myös käytössä olevat pilvitallennuspalvelut, joiden avulla osallistujat voivat yhdessä reaaliaikaisesti osallistua tehtävien tekemiseen.

Palautteen keruuta säännöllisesti puolivuositain

Osa virtuaalikoulun kehitystyötä on myös kerätä palautetta jokaiselta kurssilta säännöllisesti puolivuositain. Palautteen keräämisen kautta myös opiskelijat pääsevät vaikuttamaan opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Palautteiden mukaan moni on ollut positiivisesti yllättynyt siitä, miten helppoa virtuaaliopiskelu on ollut. Opetusta on pidetty monipuolisena ja mielenkiintoisena. Erilaisten ope-

tusmateriaalien yhdistäminen on koettu erinomaiseksi. Tukipalveluihin on oltu myös tyytyväisiä ja on koettu, että apua on ollut tarvittaessa saatavilla. Osa kurssilaisista ei osannut juuri kommentoida, koska itsellä ei ollut ollut teknisiä ongelmia missään vaiheessa kurssia.

Etukäteen hyvin valmisteltu ja suunniteltu etäopetus antaa osallistujille myönteisen kuvan verkko-opinnoista ja madaltaa kynnystä kielen opiskeluun. Kun tekniikka on kunnossa, niin myös opettajalla on mahdollisuus keskittyä olennaiseen eli itse opettamiseen.

Saamenkieliset toivovat kipeästi kuulevansa äidinkieltään

Saamenkielisiä palveluita kehittäessä voidaan kohdata tilanteita, joissa sanotaan: *”Ymmärräthän sinä, että kun on vain yksi saamenkielinen päiväkotilainen, koululainen, rippikoululainen, vanhus jne., niin ei ole mahdollista järjestää saamenkielistä palvelua vain hänelle?”* Nämä voivat olla tietämättömyyden toiminnallisia seurauksia, jotka näkyvät arkipäivinä eri käytännöissä. Onneksi asioissa on menty pikku hiljaa eteenpäin. Esimerkiksi saamenkielisten päivähoitopalvelujen suhteen on tapahtunut paljon kehitystä viimeisen parinkymmenen vuoden aikana. Pitkään ajateltiin, että saamenkielinen päivähoito on jotakin ekstraa, luksusta, eikä ymmärretty mitä tosiasiallinen yhdenvertaisuus tarkoittaa. Yhdenvertaisuus konkretisoituu oikeudenmukaisesti, kun suomenkieliset saavat päivähoitoa suomen kielellä ja saamenkieliset omalla äidinkielellään. Saamen kieltä ja kulttuuria opiskelevien sairaanhoitaja-diakonisojen kouluttaminen on siten askel kohti yhdenvertaisuutta.

Saamenkielisten puhujien osalta on hyvä todeta, että saamen kielellä ei ole mitään muuta niin sanottua emämaata, jossa saamen kielen ja kulttuurin tilanne olisi vallitseva ja kehitys turvattu. On tärkeää tiedostaa, että kaikki saamen kielet ovat nykyään uhanalaisia eli vaarassa kadota. Saamenkieliset yhteiskuntapalvelut ovatkin avainasemassa myös uhanalaisten kielten säilyttämisessä ja kehittämisessä, varsinkin kun puhutaan varhaiskasvatus- ja koulutuspalveluista.

Omakielinen juttukaveri on tärkeä

Usein oman äidinkielen merkitys korostuu, kun ihminen vanhenee. Monilla vanhuksilla dementia etenee siten, että opittu kieli eli suomi taantuu ja äidinkieli vahvistuu. Saamen kielen kohdalla tunnetaan useita tarinoita puhumattomista vanhuksista, jotka pitkienkin hiljaisten jaksojen jälkeen heräävät keskustelemaan, kun sattumalta kuulevat jonkun puhuvan saamea. Inarinsaamen opettaja kertoo, kuinka hän on kokenut koskettavia tilanteita inarinsaamenkielisten vanhusten

kanssa, kun on mennyt kylästelemään heidän luokseen ja puhunut inarinsaamea. Ensin vanhusten kasvoille on syntynyt epäuskoinen ilme, ja sitten suunnaton ilo on saanut vanhuksen kasvot sulamaan lämpimään hymyyn ja onnelliseen nauruun. Kohta on alkanut tenttaaminen, että ”*kenenkäs tyttö sinä olet ja mistä kotoisin*” jne., aivan niin kuin saamelaisten kesken on tapana kysyä, ja sukuselvitystä jatkuu niin pitkään, että yhteisiä sukulaisia ja tuttuja alkaa löytyä vaikka kuinka paljon. Lopuksi vanhus usein toivoo, että ”*älä vielä lähde*” ja ”*tulethan sinä uudestaan*”.

Inarinsaamenkielisiä keskustelukursseja on pidetty kansalaisopistossa Ivalossa. Vanhukset kulkivat niissä niin pitkään kuin jaksoivat. Viime aikoina tilanne on ollut se, että kurssille itse tulemaan kykeneviä ei ole enää niin paljon, että kansalaisopiston minimimäärä osallistujista täytyisi, ja niinpä kurssia ei enää ole. Toisaalta tälläkin hetkellä Ivalon seudulla on useita vanhusten hoitopaikkoja, joissa kaikissa tuntuu olevan 1–2 inarinsaamenkielistä vanhusta, mutta heillä ei ole juttukavereita omalla äidinkielellään. Vain joissakin hoitopaikoissa saattaa olla yksittäisiä inarinsaamen kieltä taitavia hoitajia, ainakin silloin tällöin. Nämä esimerkit todellisuudesta puoltavat isoa tarvetta saamen kielten opetukseen. Hoitoalalla terveyden edistämisen suhteen oman kielen kuuleminen voi olla hoidon tuloksellisuuden avaintekijä.

Puuttuva oppimateriaali nähtävä mahdollisuutena

Saamenkielisistä oppimateriaaleista on jatkuva pula, myös saamen kielen perusopetuksessa, puhumattakaan jatko-opinnoista. Opintokokonaisuuksista kuuluttamme ensimmäinen ajatus oli, että mistä voisi löytää sopivaa opetusmateriaalia, koska tällaisia koulutuksia ei ole koulussamme, eikä juuri missään, aikaisemmin järjestetty. Myös se antoi mietittävää, että alan saamenkielinen sanasto on vielä monin paikoin kehitysvaiheessa. Toisekseen oli tärkeää integroida opinnot työelämään ja todenmukaisesti asiakaskohtaamisiin. Lisäksi koulutusjaksoa varten oli laadittava materiaalia, jonka pohjalta lähestyä sellaisia aiheita kuin oman kielen ja kulttuurin merkitys hoitotyössä, vähemmistö- ja alkuperäiskansaprotektiikka, kaksi- ja monikielisyyden haasteet, kulttuurisensitiivisyys ja esimerkiksi hiljainen tieto.

Kaikki täytyi suunnitella alusta alkaen itse, ja paljolti materiaalia tuotettiin nykyisenä digitaalisena aikana opetuksen ohessa ja varsinkin yhdessä opiskelijoiden kanssa. Käytännön opetustyötä tällä kurssilla ohjasi uusien opetussuunnitelmien tukema ajatus opiskelijoista oman tiedon tuottajina. Opetuksen toteuttamisen tällä tavalla mahdollisti digitaalinen oppimisympäristö, jossa

oli mahdollisuudet sekä yksilöllisen että yhteisöllisen oppimateriaalin tuottamiseen joustavin työskentelyajoin. Aikataulujen joustavuus oli tärkeää, koska lähes kaikki opiskelijat olivat päivätyössä opintojensa ohella. Kurssin tuotoksena syntyi ajatus hoitotilanteisiin tarkoitettusta inarinsaamenkielisestä taskusanakirjasta sekä sisältöä siihen: käytännön tilanteista nousevia lauseita ja sanastoa inarinsaameksi ja suomeksi.

Oman oppimateriaalin rakentaminen omien työstä nousevien tarpeiden pohjalta oli opiskelijoille huima mahdollisuus saada täsmäkoulutusta juuri sellaiseen sanastoon, johon työssään kokee tarvetta. Toisaalta opettajalle uudissanaston tuottaminen parinkymmenen opiskelijan yksilöllisistä kiinnostuksen kohteista toi sekä mielenkiintoisia sanastopulmia että myös jonkin verran työajallisia paineita. Uudissanaston kehittäminen ei ole aina kovin nopeaa puuhaa.

Saamen kielissä uudissanaston kehittäminen vaatii panostusta erityisesti siksi, että läheskään kaikille yhteiskunnassa tarvittaville, monissa kielissä jo vakiintuneille sanoille ei välttämättä löydy saamenkielistä vastinetta. Saamen kielillä on kyllä saamelaiskäräjien alaisuudessa toimiva oma pohjoismainen kielenhuolto-organisaatio Giellagáldu, mutta se toimii väliaikaisella projektirahoituksella ja aivan liian vähin resurssein, jos otetaan huomioon kaikki se kielenhuollollinen työ, johon Giellagáldun pitäisi pystyä vastaamaan. Suomessa Kotus teki pitkään ansio-kasta työtä saamen kielenhuollon parissa – toki minimaalisin resurssein silloinkin – mutta säästösyistä vähemmistökielten huolto on sittemmin siirretty pois Kotuksen toiminnasta. Toisaalta opiskelijat saivat mielenkiintoisen kokemuksen “lönnroteina” olosta, kun piti miettiä, miten esimerkiksi suihkupaarit tai teräväjäteastia kääntyisivät saameksi.

Onneksi saamen kielille on kuitenkin jo joitakin sanakirjoja, materiaalia eri sanastoprojekteista, nettisanakirjoja sekä Facebook-ryhmiä, joita saamen kielen asiantuntijat seuraavat aktiivisesti ja joissa he vastailevat kysymyksiin – monesti ihan vapaaehtoisvoimin. Sieltä voi opettajakin löytää apua sanapulmiin. Ja tietysti meillä on *elderit*, äidinkielliset vanhukset, joiden asiantuntemuksesta on suuri apu, mikäli kirjaviisuus ei riitä.

Virtuaalikurssilla voi asua Ivalossa ja opiskella Oulussa

Virtuaalikurssi on loistava mahdollisuus esimerkiksi perheelliselle. Inarinsaamen opettaja kertoo, että ei itsekään olisi ilman etäopintojen mahdollisuutta koskaan valmistunut filosofian maisteriksi ja inarinsaamen kielen aineenopettajaksi. Ivalosta perheen luota ei olisi ollut helppoa lähteä Ouluun opiskelemaan. Myös sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksessa oli useita opiskelijoita, joiden elämäntilanne

oli samanlainen. Ellei osallistuminen kotoa virtuaalisesti olisi ollut mahdollista, meillä ei olisi vielä kukaan inarinsaamen kieltä osaavia diakonisseja. Lisäksi jo pelkästään Saamenmaalla on todella pitkät etäisyydet: esimerkiksi välimatka Kilpisjärveltä Inariin, jossa Saamelaisalueen koulutuskeskuksen pääpaikka toimii, on 430 kilometriä. Siksi nykytekniikan mahdollistamat virtuaaliopinnot ovat alueelle äärimmäisen tärkeitä.

Kulttuurisensitiivisyys perustuu hiljaiseen tietoon

Kuten yleisesti tiedetään, minkä tahansa kielen kurssi on muutakin kuin ”pelkkää” kielen opettelua. Saamen kielen kautta avataan oppijalle ovia myös saamelaiseen kulttuuriin. On äärimmäisen tärkeää, että opiskelijat oppivat saamelaista kulttuuria. Se on hiljaista tietoa, johon ei ole opaskirjaa. Jos opettaja on saamelainen, kulttuuri avautuu kielen opettamisen ohessa vähitellen esimerkkien avulla. Opiskelijoiden on tunnettava saamelaisten historia ja tausta. Heille täytyy rakentaa kulttuurisensitiivisyyttä, eli esimerkiksi tilannetajua siitä, missä ja milloin voi käyttää saamea ja milloin se ei välttämättä olekaan hyvä ratkaisu. Kulttuuria ja kieltä ei voi erotella. Traumatisoituneelle, kielensä menettäneelle sukupolvelle ei välttämättä voi puhua saamea, ainakaan joka tilanteessa. Useimpien traumat ovat edelleen käsittelemättä, ja uusi kurssi tästä aiheesta olisikin tulevaisuudessa tarpeen.

Tällä koulutuksella pyritään vastaamaan tarpeeseen, joka on kaikille Suomessa asuville suomenkielisille niin päivänselvä asia, että sitä ei edes kyseenalaisteta: terveyspalvelujen saaminen omalla kielellä ja hoitoalan ammattilaiselta, joka tuntee myös potilaan kulttuuritaustan. Vaikka näin lyhyellä koulutuksella opiskelijat eivät vielä pystykään omaksumaan täydellistä saamen kielen taitoa, on se kuitenkin hyvä alku. Sen jälkeen voi halutessaan jatkaa kieliopintoja niin, että luonteva keskustelu arkipäivän asiakastilanteissa onnistuu ja kielellinen toimintakyky saamen kielellä paranee.

Tämä kurssi on ollut taas yksi pieni askel kohti parempia saamen kielen ja kulttuurin huomioivia terveyspalveluja. Samalla saatiin hyvää kokemusta ja mallia saamen kielen ja kulttuurin integroimisesta ammattialalle, jota ei voi opiskella saamelaisalueen oppilaitoksissa. Meillä Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa on pitkä kokemus etäopintojen järjestämisestä, ja tuntuisi luonnolliselta, että tätä mallia voitaisiin jatkossa toteuttaa missä tahansa ammatillisessa koulutuksessa, jossa saamen kielen ja kulttuurin tuntemusta tarvitaan. Lisäksi eri puolille Suomea opiskelemaan hakeutuville suomenkielisille pystyttäisiin näin takaamaan äidinkielen opinnot myös ammatillisessa koulutuksessa – saamen kielen taitajia tarvitaan monille aloille!

LÄHTEET

L 252/2010. Laki Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100252>

Eeva Mertaniemi & Anja Karhula

YHTEISÖPAJA INARIN SEURAKUNNASSA

Johdanto

Diakoniatyössä osallisuus ja yhteisöllisyys toteutuvat vahvasti kohtaamisen kautta. Diakoniatyö on rinnalla kulkemista ihmisten arjessa ja juhlassa, ilossa ja surussa. Kohtaamisen paikkoja ovat yksilökohtaamiset kodeissa, diakoniatyöntekijän vastaanottotiloissa tai arjen tilanteissa kaupan pihalla tai poroerotusaidalla. Diakoniatyössä kohdataan seurakuntalaisia myös ryhmä- ja vertaistukitoiminnassa, juhlissa ja jumalanpalveluksissa.

Yhteisöpajatyöskentely on asetettu Sairaanhoidaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella -hankkeen yhdeksi tavoitteeksi. Hankkeessa yhteisöpajatyöskentely toteutuu Inarin seurakunnassa. Yhteisöpajatoiminta on sisällytetty myös vuonna 2015 uudistettuun Diakonia-ammattikorkeakoulun opetussuunnitelmaan diakonia- ja kirkonalan opetussisältöjen opiskelupaikaksi seurakunnan toimintaympäristössä.

Seurakuntien toiminnassa, sen kaikkien eri toimintamuotojen piirissä, on havahduttu tarpeeseen lisätä seurakuntalaisten osallisuuden mahdollisuuksia ja vahvistaa seurakunnan yhteisöllisen toimintakulttuurin luomista. Kirkko ja seurakunta muodostuvat sen jäsenistä. Työntekijät yhdessä seurakuntalaisten kanssa luovat toimintakulttuuria, joka kutsuu luokseen ja vahvistaa hengellistä yhteyttä. Yhteisöpaja on yksi malli uusien toimintamuotojen kokeilemiseen ja hyväksi havaittujen toimintojen uudistamiseen seurakuntalaisten kanssa yhteistyössä.

Yhteisöpaja

Matti Helin on hahmotellut yhteisöpajan toimintaideaa kohtaamisen paikkana. Yhteisöpajat on suunnattu seurakuntien ja kristillisten järjestöjen toiminnan tukemiseen. Helin näkee yhteisöpajan keskeisenä prosessin liikkeelle työntävänä voimana sen, että yhdessä sopien käynnistetään prosesseja ja hankkeita, jotka tähtäävät yhteisöllisyyden, vapaaehtoistoiminnan ja kirkon jäsenyyden vahvistamiseen sekä olemassa olevien mahdollisuuksien aiempaa parempaan hyödyntämiseen. (Helin 2014.)

Yhteisöpajan toimintaa ohjaaviksi arvoiksi Diakonia-ammattikorkeakoulu on valinnut kolme käsitettä, jotka ohjaavat työskentelyprosessia. Ne ovat inhimillinen arvokkuus ja ihmisarvon kunnioittaminen (*dignity*), keskinäinen jakaminen, yhdessä elämisen taito ja juhliminen (*conviviality*) sekä yhteisöllinen joustavuus, sinnikkyys ja vaikeuksista selviytyminen (*resiliency*). Nämä kolme käsitettä ovat keskeisesti esillä viimeaikaisessa kansainvälisessä ja ekumeenisessa keskustelussa diakoniatyöstä ja heikoimmassa asemassa olevan ihmisen aseman vahvistamisesta. (Gothóni 2014.)

Yhteisöpajan toiminta perustuu keskinäisoppimisen ajattelulle. Oppimisen lähtökohtana on vastavuoroinen ja tutkiva työote, jossa saatua tietoa sovelletaan paikallisiin oloihin. Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat voivat toimia yhteisöpajassa tiedon ja käyttäjäpalautteen kerääjinä ja opinnäyte- ja kehittämistehtävien tekijöinä. Opiskelijat voivat suorittaa teoriaopintoja luokkatilan sijaan seurakunnan yhteisöpajassa. Yhteisöpajan ryhmäprosessia ohjaa Diakin lehtori. (Helin 2014.)

Yhteisöpajatoiminta luo seurakunnalle mahdollisuuden lisätä kirkon osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavia toimia. Uusin kirkon toiminnan linjaus, *Kirkon tulevaisuusselonteke*, alleviivaa kirkon toiminnan muutostarvetta. Globaalit ja kansalliset muutokset, muuttoliike, jäsenmäärän laskeminen sekä muutokset arvoissa ja uskonnollisuudessa muokkaavat kirkon toimintaympäristöä ja pakottavat kirkon katsomaan toimintaansa kriittisesti. Osallisuutta vahvistavina toimina selonteossa nostetaan esiin erityisesti vapaaehtoistoiminnan ja maallikkovastuun voimistaminen seurakuntatyössä. (Kirkko 2020.) Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö vahvistaa muutoksen välttämättömyyden muuttuneessa toimintaympäristössä sekä vähentyneiden jäsentulojen vuoksi. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden näkökulmasta toivotaan, että seurakuntalaisista tulisi toiminnan kohteiden ja asiakkaiden sijaan yhteistyökumppaneita ja aktiivisia toimijoita seurakunnan arjessa. (Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö 2016, 48–51.)

Yhteisöllisyyden erityispiirteitä saamelaisalueella

Kirkollinen työ saa omat erityispiirteensä toimintaympäristön olosuhteiden mukaan. Suomen Lappi antaa leimansa alueella tehtävälle työlle. Saamelaiskulttuurin ja suomalaisen kulttuurin ominaispiirteet ovat luonnollinen osa seurakuntalaisten yhteisöllisyyttä ja osallisuutta saamelaisten kotiseutualueen seurakunnissa. ”Saamelaiskulttuuriin luetaan kuuluvaksi saamen kieli, kulttuuriperintö, käsityöperinnekulttuuri-ilmaukset sekä perinteiset saamelaiselinkeinot kuten poronhoito, kalastus, keräily ja metsästys.” (Ruotsala & Lehtola, 2017.) Luonnonolosuhteet, välimatkojen pituus, saamelaisten perinteiset elinkeinot ja saamen kulttuurin lainalaisuudet tuovat pohjoisessa kirkon työhön ominaispiirteitä, jotka on tärkeää huomioida työn suunnittelussa. Diakoniatyöntekijän kotikäyntimatka voi olla helposti lähes 200 kilometriä, kun matka suuntautuu Inarin seurakunnan alueen äärilaidalle. Joskus sankka lumituisku ja aura-autojen odottaminen voivat estää perillepääsyn tai siirtää sitä. Parhaana hilla- tai kalastusaikana ei talon väkeä ole tavoitettavissa. Tapahtumien ja toiminnan järjestämisessä on hyvä huomioida myös poronhoidon vuosirytmiiin liittyvät tapahtumat, jotta mahdollistetaan osallistujien mukaanpääsy.

Saamelaisten kotiseutualueella toimii tällä hetkellä neljä seurakuntaa, Sodankylän, Inarin, Utsjoen ja Enontekiön seurakunnat. Muonion ja Enontekiön seurakunnat toimivat yhdessä, sillä seurakunnilla on yhteiset työntekijät. Vuoden 2018 alussa Inarin ja Utsjoen seurakunnat muodostavat seurakuntayhtymän. Inarin seurakunnan väkiluku on noin 4600 henkeä. Utsjoen seurakunta on tällä hetkellä ainut saamelaisenemmistöinen seurakunta, ja sen jäsenten määrä on 940. Enontekiön seurakunnan jäsenmäärä on 1560 jäsentä, ja Sodankylän seurakuntaan kuuluu 7200 seurakuntalaista. Sodankylän seurakunnasta vain alueen pohjoisosa, Lapin paliskunnan alue, luetaan saamelaisalueeseen. (Seurakuntien jäsenmäärä ja muita tunnuslukuja 2016.)

Saamelaisten kotiseutualueen seurakunnat ovat osittain tai kokonaan kaksikielisiä, joten pohjoisissa seurakunnissa kirkollisia palveluita voi pyytää saamen kielellä. Saamelaistyön papit on palkattu Kirkkohallituksen tuella vahvistamaan saamelaisten kirkollisten palveluiden saantia omalla äidinkielellään. Saamelaisyön pappi kuuluu Inarin seurakunnan työyhteisöön, ja hän palvelee koko saamelaisalueen saamelaisia ja puhuu pohjoissaamea. Myös Enontekiön seurakunnassa on yhden papin työnkuvaan yhdistetty hengellinen työ saamelaisten parissa. Lisäksi Inarin seurakunnan nykyinen kirkkoherra puhuu pohjoissaamen lisäksi myös inarinsaamen kieltä. Inarin seurakunnan diakonian virassa toimii myös

Kirkkohallituksen erityistuella palkattu saamelaistyön diakonissa. Myös Utsjoen seurakunnan kirkkoherra ja diakoniaviranhaltija saavat palkka- ja osin toimintamäärärahat Kirkkohallituksen varoista. Lisäksi evankelisluterilainen kirkko vahvisti saamelaisten parissa tehtävää hengellistä ja kirkollista työtä perustamalla saamelaistyön sihteerin viran vuonna 2008. Saamelaistyön sihteerin tehtävänä on koordinoida saamelaistyötä koko ev.lut. kirkon alueella, sekä saamelaisten kotiseutualueella että sen ulkopuolella asuvien parissa. (Saamelaistyö Oulun hiippakunnassa.)

Yhteisöpaja Inarin seurakunnassa

Sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksen luontevaksi yhteistyökumppaniksi muodostui Inarin seurakunta, sillä lähiopetusjaksot toteutuivat Ivalossa, Saamelaisalueen koulutuskeskuksen tiloissa. Ivalossa toteutettavan Diakonia-ammattikorkeakoulun koulutuksen tavoitteena oli kouluttaa hoito- ja diakoniatyön ammattilaisia Pohjois-Suomen tarpeisiin. Koulutuksen tueksi Diakonia-ammattikorkeakoulu sai ESR-rahoitteisen hankkeen, jonka tavoitteena oli edistää kulttuurisensitiivistä oppimista erityisesti saamelaisalueen sosiaali-, terveys- ja kirkonalan toimintaympäristöissä. Opetussuunnitelman mukaiset sairaanhoitajan ja diakonissan tutkinnon tavoitteet on nivottu yhteen hanketavoitteiden kanssa, jotta koulutus palvelisi monipuolisesti opiskelijoiden tietojen ja taitojen kehittymistä saamelaisalueen erityispiirteet huomioiden.

Ivalon lähiopetusviikkojen aikana opiskeltiin diakonian ja kirkon alan teoriaopintojen osasisältöjä Inarin seurakunnan toiminnassa sekä yhteisöpajassa. Kirkon alan opintojen laajuus on 90 opintopistettä koko sairaanhoitaja-diakonissan 240 opintopisteen tutkintovaatimuksesta. 15 opintopisteen laajuisen diakoniatyön harjoittelun opiskelijat tekivät Pohjois-Suomen seurakunnissa. Suurin osa suoritti harjoittelun saamelaisten kotiseutualueen seurakunnissa. Koko koulutuksen ajan saamelaisalueella työskentelevät diakoniatyöntekijät ovat toimineet ryhmäläisten mentoreina ja rinnallakulkijoina. Tapaamiset on järjestetty Inarin seurakunnan tiloissa puolivuositain.

Yhteisöpajatyöskentely käynnistyi Inarin seurakunnan ja Diakonia-ammattikorkeakoulun yhteisessä neuvottelussa syksyllä 2015. Seurakuntaa edusti Inarin seurakunnan kirkkoherra yhdessä eri alojen työntekijöiden kanssa. Diakonia-ammattikorkeakoululta suunnittelukokoukseen osallistuivat kirkon alan johtaja ja lehtori. Yhteisöpajan toimintamallin esittelyn ja yhteisen keskustelun jälkeen kirkkoherra esitti kolme yhteisöpajan aihetta.

Inarin seurakunta on halunnut omassa toiminnassaan kiinnittää huomiota jumalanpalveluselämän kehittämiseen, yhteisöllisen luonteen vahvistamiseen ja osallisuuden lisäämiseen sekä suomalaisten että saamelaisten parissa. Seurakuntaan on perustettu messuryhmiä, joissa seurakuntalaiset yhdessä työntekijöiden kanssa suunnittelevat ja toteuttavat yhteisen messun. Ivalon ja Inarin kirkkojen messuyhteistyössä toimii yhteensä viisi messuryhmää. Jokaisessa messuryhmässä on noin 5–8 jäsentä. Jumalanpalveluksessa liturgina työskentelevä pappi kutsuu messuryhmät vuorotellen suunnittelukokoukseen messun valmistelua varten. Messuryhmän toimintamalli on vielä uusi, ja toiminnan vakiintuminen osaksi jumalanpalveluselämää vaatii pitkäjänteistä kehittämistä. Sen vuoksi Inarin seurakunnan edustajat asettivat yhden yhteisöpajan kehittämään messun yhteisöllisyyttä ja osallisuutta vahvistavaa toimintaa.

Toiseksi yhteisöpajan toiminnaksi Inarin seurakunta valitsi harvaan asuttujen kylien, Nellimin ja Partakon, yhteisöllisyyden vahvistamisen. Molemmat kylät sijaitsevat pitkän matkan päässä Ivalon kuntakeskuksesta. Nellimiin on matkaa Ivalon keskustasta noin 45 kilometriä ja Partakon kylään 100 kilometriä. Näissä kylissä asuu iäkkäitä ihmisiä, joiden luona seurakunnan diakoniatyöntekijät käyvät kotikäynneillä, mutta mitään ryhmämuotoista toimintaa seurakunta ei kylissä järjestä. Nellimin kylässä on ortodoksinen kirkko, johon seurakuntalaiset kokoontuvat luterilaiseen messuun kerran kuukaudessa. Partakon kylässä ei ole tiloja, joissa seurakunta voisi järjestää yhteisiä kokoontumisia.

Kolmantena kehittämiskohtena esille nousi Yhteisvastuukeräykseen liittyvä toiminta. Diakoniatyössä Yhteisvastuukeräys toistuu vuosittain, ja siihen sisältyy keräystoiminnan järjestäminen alueella. Varoja on saatu kerättyä listakeräyksellä ja erilaisten tapahtumien ja tempausten tuotolla. Vuosittain toteutettavat keräystavat kaipaisivat uudistamista, ja sen vuoksi seurakunta valitsi kolmannen yhteisöpajan kehittämiskohteeksi Yhteisvastuukeräyksen uusien keräystapojen ideoinnin.

Yhteisöpajatoiminnan toteuttaminen

Yhteisöpajatoiminta lähti liikkeelle monialaisena yhteistyönä marraskuussa 2015. Inarin seurakunnan diakoniatyö, Saamelaisalueen koulutuskeskuksen lähihoitajaopiskelijat, Diakonia-ammattikorkeakoulun sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijat sekä Inarin kunnan sosiaali- ja terveystoimen hoito- ja palveluyksiköt lähtivät yhteistyössä kehittämään yhteistä jouluisia kohtaamispaikkaa. Lähihoitajaopiskelijoiden ja sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijoiden yhteistyö oli luonteva seuraus kahden oppilaitoksen ja koulutuksen toimimisesta samalla kampuksella Ivalossa. Myös Saamelaisalueen koulutuskeskuksen opetushenkilökunta oli kiinnostunut

yhteisöpajatoiminnasta ja sen mahdollisuuksista yhteisöllisyyden vahvistamiseen alueen sosiaali-, terveystyö- ja kirkonalan kanssa.

Yhteinen suunnittelutyö käynnistyi viiden Ivalon keskustan alueella toimivan iäkkäiden hoito- ja palvelukodin kanssa. Opiskelijat tekivät suunnitelmat moniammatillisissa suunnitteluryhmissä. Jokainen ryhmä sai vastuulleen yhden hoitotyön yksikön. Ryhmä kävi tutustumassa yksikön asukkaiden toimintakykyyn ja osallistumismahdollisuuksiin ja haastatteli samalla hoitohenkilökuntaa toiminnan reunaehdoista. Sen jälkeen opiskelijat tekivät suunnitelman noin 2–4 tunnin yhteisöllisyyttä ja osallisuutta vahvistavasta toiminnasta hoito- ja palveluasumisen yksikköön. Toiminta toteutettiin joulukuussa 2015, ja tapahtuman nimenä oli Jouluihin yhteisöpaja.

Toiminta sisälsi yhteistä tekemistä ja jouluista yhdessäoloa. Hoitoyksiköiden asukkaat pääsivät mukaan leipomaan pipareita ja torttuja, laulamaan joululauluja ja keskustelemaan kuulumisistaan opiskelijoiden kanssa. Joissakin pajoissa askarreltiin, jumpattiin ja leikittiin. Saamen kieltä harjoiteltiin joululauluissa ja jouluisissa tervehdyksissä saamea äidinkielenään puhuvien asukkaiden kanssa. Kaikissa pajoissa juotiin yhdessä päiväkahvit tuoreiden leipomusten kera. Opiskelijat havaitsivat ja tekivät muistiinpanoja yhteisöllisyyden ja osallisuuden toteutumisesta iltapäivän aikana. Yhteisessä arviointireflektiossa opiskelijat ja opettajat jakoivat oppimiskokemuksia ja pohtivat toiminnan kehittämishaasteita. Sekä hoitohenkilökunta että hoito- ja palveluyksiköiden asukkaat olivat tyytyväisiä osallistuvaan yhteisöpajatoimintaan. Opiskelijat kokivat haasteeksi yhteisen toimintakulttuurin löytämisen lähi- ja sairaanhoitajaopiskelijoiden kesken sekä hoitohenkilökunnan vähäisen mukana olon toiminnan aikana.

Yhteisöpajatyöskentely jatkui joulukuussa 2016. Tällä kertaa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavaa toimintaa suunniteltiin Inarin seurakunnan messutoiminnan kehittämiseksi. Seurakunnassa oli virinnyt ajatus siitä, että ensimmäinen adventtisunnuntai olisi seurakunnan avaus joulun odotukselle ja messun yhteyteen rakentuisi yhteisöllinen tapahtuma. Tapahtuma sai nimen Adventin yhteisöpaja.

Adventin yhteisöpajan suunnittelu- ja toteuttajajoukko kasvoi. Seurakunnan koko työyhteisö, seurakunnan vapaaehtoistyöntekijät sekä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen lähihoitajaopiskelijat ja Diakonia-ammattikorkeakoulun sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijat opettajineen alkoivat suunnitella yhteistä toimintaa kirkonmäelle. Opiskelijoiden toiminnat eriytyivät opetussuunnitelmien mukaisen tavoitteiden suuntaan. Lähihoitajat huolehtivat laitoshoidossa olevien asukkaiden kuljettamisen jumalanpalvelukseen ja ottivat vastuulleen asukkaiden

huolenpidon tapahtuman aikana. Sairaanhoidaja-diakonissaopiskelijat osallistuvat jumalanpalveluksen suunnitteluun ja toteutukseen sekä järjestivät posterinäytelyn ja hyvinvointitapahtuman messun jälkeiseen yhteisölliseen toimintaan.

Adventin yhteisöpajassa toteutui myös kulttuurisensitiivisen oppimisen tavoite. Saamelaisuus näkyi ja kuului sekä seurakuntalaisten osallisuudessa että jumalanpalveluksen toteuttamisessa kolmella kielellä. Messuliturgia toimitettiin osin suomeksi, osin pohjoissaamen ja inarinsaamen kielillä. Adventin raamatun tekstit luettiin kolmella kielellä, samoin virsilaulu kaikui saameksi ja suomeksi. Osallisuus ja yhteisöllisyys vahvistuivat vielä messun jälkeen riisipuurolla ja torttukahveilla sekä opiskelijoiden ja järjestöjen esille laittamien myyntipöytien ja tapahtumapaisteiden äärellä. Adventin yhteisöpaja kokosi yli kolmesataa seurakuntalaista. Messuvieraat koostuivat kaikista ikäryhmistä, vauvasta vaariin. Seurakuntalaisilta saatu myönteinen palaute innostaa Inarin seurakuntaa tekemään Adventin yhteisöpajasta vuosittaisen perinteen.

Yhteisöpajatyöskentely näkyi Inarin seurakunnassa myös harvaan asuttujen kylien yhteisöllisyyttä vahvistavan työn kehittämiseksi. Kaksi Diakonia-ammattikorkeakoulun Ivalon ryhmässä opiskelevaa sairaanhoidaja-diakonissaopiskelijaa otti opinnäytetyön kehittämiseksi kartoittaa Nellimin ja Partakon kylien asukkaiden yhteisöllisyyden ja osallisuuden tarpeita. Opiskelijat haastattelivat kylien asukkaita kahtena ryhmänä palveluiden tarpeesta ja yhteisöllisyyden vahvistamisesta. Valmistumassa olevan opinnäytetyön tulokset antavat lähtökohtia ja suuntaviivoja seurakunnan osallisuutta ja yhteisöllisyyttä lisäävälle kehittämistyölle.

Lopuksi

Yhteisöpajatoiminnan tavoitteet nousivat Inarin seurakunnan toiminnan kehittämistoiveista. Yhteisöllisyyden ja osallisuuden lisääminen seurakunnan toiminnassa on osa toimintakulttuurin muutosta koko evankelisuterilaisessa kirkossa. Inarin seurakunnassa osallisuuden vahvistamisen näkyvänä lisäelementtinä on sekä suomalaisen että saamelaisen kielen ja kulttuurin huomioiminen osana seurakunnan toimintaa. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen Inarin seurakunnassa lisäsi kulttuurisensitiivistä yhdessäoloa ja yhteistä näkemystä kirkosta hengellisenä ja kulttuurisena kohtaamisen paikkana. Opiskelijat olivat osa monikulttuurista ympäristöä Inarin seurakunnan yhteisöpajassa, konkreettisesti toiminnassa jumalanpalveluksen suunnittelijoina ja toteuttajina. Toiminta tuki heidän opiskelutavoitteitaan kulttuurisensitiivisestä oppimisesta kirkon ja seurakunnan toimintaympäristössä.

Yhteisöpajatoiminta tiivistä kahden oppilaitoksen yhteistyötä Inarin kunnan alueella, sekä sosiaali- ja terveystalouden toimintakentässä että Inarin seurakunnan toiminnassa. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen lähihoitajaopiskelijat opettajineen solmivat yhteistyösuhteen Inarin seurakunnan kanssa yhteisöpajatoiminnan aikana. Diakonia-ammattikorkeakoulun koulutus toteutetaan alueella kertaluonteisesti, mutta Saamelaisalueen koulutuskeskuksen koulutus on alueella pysyvästi. Toimivan avauksen jälkeen yhteistyö Inarin seurakunnan kanssa voi saada luontevaa jatkoa.

Adventin yhteisöpaja kokosi Inarin seurakunnan pääkirkkoon Ivaloon huomattavan suuren seurakuntalaisten joukon. Adventin messua ja messun jälkeistä tapahtumatoria oli suunnittelemassa ja toteuttamassa laaja joukko vapaaehtoisia, opiskelijoita ja seurakunnan työntekijöitä. Onnistuneessa tapahtumassa koettiin yhteisöllisyyttä, saatiin voimaa kohtaamisista ja koettiin hengellistä yhteyttä. Yhteisöpajatoiminnan osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavat tavoitteet täyttyivät Adventin yhteisöpaja -toiminnassa hyvin, ja seurakunta on ottanut tapahtuman pysyvästi osaksi kirkkovuoden juhlia. Se toteutetaan seuraavan kerran joulukuussa 2017.

Partakon ja Nellimin kylien yhteisöllisyyden vahvistamiseen liittyvä kehittämistyö oli yksi Inarin seurakunnan yhteisöpajan haasteista. Kehittämistyöhön liittyvän opinnäytetyön tulokset ovat saatavilla vuoden 2018 alussa opinnäytetöiden valmistuttua. Jo tiedonkeruun ja aineiston kokoamisen vaiheessa kehittämistyötä tehneet opiskelijat ja seurakunnan saamelaistyön diakonissa saivat kylien asukkailta myönteistä palautetta kuulluksi tulemisesta. Nellimin ja Partakon kylien asukkaat kokivat haastattelun kertovan siitä, että seurakunta haluaa olla tukemassa kylien asukkaiden hyvinvointia ja kotona selviytymistä sekä yhteisöllisyyden ja kohtaamisen vahvistamista kylissä.

Yhteisvastuukeräyksen kehittämiseen liittyvät haasteet jäivät vielä odottamaan sopivaa ajankohtaa. Työn kehittäminen on jatkuva haaste, johon vaikuttavat kaikki toimintaympäristössä ja työntekijäresursseissa tapahtuvat muutokset. Koko Inarin seurakunnan toimintaan vaikuttava muutos on vuoden 2018 aikana toteutuva Inarin ja Utsjoen seurakuntien yhteen liittyminen.

Yhteisöpajatoiminta on osaltaan ollut avaamassa yhteisöllisyyttä ja osallisuutta sekä seurakuntalaisten, opiskelijoiden, yhteistyökumppaneiden että Inarin seurakunnan työntekijöiden kanssa toimiessa. Uusien toimintamallien kehittäminen ja uuden toimintakulttuurin luominen on askel kohti toiminnan juurruttamista osaksi säännöllistä yhdessä tekemistä. Yhdessä avattu uusi polku pysyy auki, kun sitä pitkin kulkevat kaikki yhdessä!

LÄHTEET

- Gothóni, R. (2014). Yhteisöpajat saavat liikettä aikaan. *Yhteisöpaja* (4), 17. Saatavilla http://www.e-julkaisu.fi/diak/yhteisopaja/1_2014/#pid=17
- Helin, M. (2104). Mikä on yhteisöpaja? *Yhteisöpaja* (4), 16. Saatavilla http://www.e-julkaisu.fi/diak/yhteisopaja/1_2014/#pid=16
- Kirkko 2020. *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tulevaisuusselonteko 2010*. Helsinki: Kirkkohallitus. Saatavilla 18.10.2017. [http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/801E988770CE3CC7C2257E2E-0012D4C7/\\$FILE/KiTutk_Tulevaisuusselonteko_web.pdf](http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/801E988770CE3CC7C2257E2E-0012D4C7/$FILE/KiTutk_Tulevaisuusselonteko_web.pdf)
- Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö*. (Suomen ev.lut.kirkon julkaisuja 47. Kirkko ja toiminta). Kirkkohallitus: Helsinki. Saatavilla 18.10.2017. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/EE4CA-05F09EA5A22C2257E70003B1F1B/\\$FILE/Kirkon%20tulevaisuuskomitea_Mietint%F6.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/EE4CA-05F09EA5A22C2257E70003B1F1B/$FILE/Kirkon%20tulevaisuuskomitea_Mietint%F6.pdf)
- Saamelaistyö Oulun hiippakunnassa. Saatavilla 18.10.2017. <http://www.oulunhiippakunta.evl.fi/tyoalat/saamelaistyoy/>
- Ruotsala, P. & Lehtola, R. (2017). *Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus. Saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden palvelut*. Inari: Saamelaiskäräjät, Posken saamelaisyksikkö. Saatavilla http://stm.fi/documents/1271139/4067344/SAAMELAPESelvitys110117_final.pdf/f1418169-7e37-4d7a-803d-30d192ffed5f
- Suomen ev.lut. kirkko. Jäsentilastot. Seurakuntien jäsenmäärä ja muita tunnuslukuja 2016. Saatavilla 20.10.2017. <https://www.kirkontilastot.fi/viz?id=26>

Ristenrauna Magga & Tiisu-Maria Näkkäljärvi

SAAMELAISALUEELLA TOIMIVAN JÄRJESTÖN JA KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJIEN KUMPPANUUS HANKKEEN NÄKÖKULMASTA

Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Saamelaisalueen koulutuskeskuk-
sen yhdessä toteuttama hanke Sairaanhoidaja-diakonissakoulutus
saamelaisalueella on saatu toteutumaan vahvan yhteistyön tulok-
sena. Koulutuksen toteuttajat ovat tarvinneet monipuolista asian-
tuntijaosaamista jo suunnitteluvaiheessa sekä konsultaatioapua koko hankkeen
toiminnan ajan. Eri toimijoiden yhteen hiileen puhaltaminen tuotti pitkän suunnit-
telun jälkeen tulosta, ja hankkeen avulla koulutus saatiin käynnistettyä vuon-
na 2015.

Pienellä alueella yhteistyön merkitys korostuu valtavasti. Kun tavoitteet ovat eri toimijoilla samat, kulttuurinen ääni saadaan kuulumaan vahvemmin. Tavoitteellisella toiminnalla saadaan aikaan tuloksia, kuten uusia koulutushankkeita. Kumppanuus on yksi hieno esimerkki yhteistyöstä. Kumppanuuden tarkka määrittäminen on haastavaa, eikä välttämättä tarkoituksenmukaista. Kumppanuutta on monenlaista, ja hankkeemme eri sidosryhmien kumppanuus onkin ollut hyvin monimuotoista. Kumppanuudelle voidaan kuitenkin määritellä muutamia tärkeitä tunnuspiirteitä, kuten se että koko toiminta perustuu yhteiseen ja yhdessä sovittuun tavoitteeseen. Kumppanuudessa yhteistyö on harkittua ja luottamuksel-

lista. Tekemisellä tavoitellaan konkretiaa sekä vastavuoroisuutta ja siinä ymmärtään, että toinen tarvitsee toista. Toiminta perustuu toisen kunnioittamiseen sekä toisen erityispiirteiden ja kulttuurin arvostamiseen. Kumppanuudessa on tärkeää, että yhteisille kohtaamisille on paikkansa ja rakenteet on selkeästi ilmaistu. (Viirikorpi 2004.)

Sairaanhoidaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella -hankkeen aktiivisia toimijoita yhteistyön rakentamisessa ovat alusta asti olleet SámiSoster ry, Oulun hiippakunta, Saamelaiskäräjät, ev.lut. Kirkkohallitus, Inarin seurakunta ja Giellagas-instituutti Oulun yliopistosta. Koulutuksen saaminen pohjoisimman Suomen alueelle on merkittävää, sillä opintojen toteuttaminen aidon ja elävän saamelaiskulttuurin keskellä on tuonut huomattavan lisäarvon koulutukselle. Alueella, jossa saamelaiskulttuuri on elävää arkipäivää, opiskelijoiden on mahdollista kohdata luontevasti saamelaisia asiakkaita ja potilaita. Tällöin hoidossa ja diakonian piirissä kielen osaaminen ja kulttuurin ymmärtäminen osoittautuvat tarpeellisiksi. Konkreettisesti osaamisen merkitys avautuu kohtaamisissa ja vuorovaikutustilanteissa, joiden käynnistyminen ja eteneminen on hyvä kokea paikallisessa kontekstissa. Tässä artikkelissa tarkastelemme yhteistyön näkökulmasta tarkemmin SámiSoster ry:n kanssa tehtyä kumppanuutta hankkeen vahvana tukijana.

SámiSoster ry saamelaisten hyvinvoinnin edistäjänä

Yhtenä merkittävänä yhteistyökumppanina ja koulutuksen järjestämisen aloitteentekijänä on ollut SámiSoster ry. Kansalaisjärjestöjen perustehtävä on edunvalvonta, vaikuttaminen, edistäminen sekä kehittäminen, ja niin on myös SámiSoster ry:n kohdalla, joka on Suomessa ainoa saamelaisten valtakunnallinen sosiaali- ja terveystieteiden yhdistys. Yhdistyksen sääntöjen mukainen tarkoitus on valvoa, ylläpitää ja edistää saamelaisten asemaa ja oikeuksia alkuperäiskansana sosiaali- ja terveystieteillä sekä hyvinvoinnin ja saamelaiskulttuurin aloilla kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä. Toimintaa ohjaavat saamelaisten lainsäädännöllinen asema ja oikeudet alkuperäiskansana, yhdistyksen omat linjaukset ja tavoitteet sekä olemassa olevat resurssit ja koko toimintaympäristö. Kohderyhmä on monipuolinen ja tehtäväkenttä on laaja. Tehtäviä ovat edunvalvonnan lisäksi vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen, yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistaminen, hyvinvointia uhkaavien riskien ja ongelmien ehkäiseminen, asiantuntijuus, kokeilu- ja kehittämistoiminta, vapaaehtoistoiminta ja vertaistuki eri muodoissa sekä heikommassa asemassa olevien väestöryhmien avun ja tuen turvaaminen. (SámiSoster ry, 2018.)

Vuosi 2017 oli yhdistyksen 20-vuotisjuhlavuosi. Jo perustamiskokouksessa on määritelty tavoitteiksi, että saamelaisten sosiaali- ja terveyspalvelut sekä järjestölähtöinen auttamistoiminta järjestetään saamelaisten omalla äidinkielellä ja että ne suunnitellaan ja toteutetaan sellaisin toimintamuodoin, jotka perustuvat saamelaisten opittuihin, yhteisiin ja perittyihin arvoihin, uskomuksiin, normeihin ja elämäntapoihin. Tavoitteet olivat hyvin tarkoin mietittyjä, ja niiden perustana oli ja on edelleen, että saamelaisten omakielisyys ja kulttuurinen ymmärrys korostuvat erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluissa, joissa käsiteltävät asiat ovat usein hyvin henkilökohtaisia ja vaikeasti kommunikoitavia. Sosiaalisissa ja terveydellisissä ongelmissa korostuu myös yksilön tarve tulla ymmärretyksi oman kulttuurinsa jäsenenä. Näitä tavoitteita ei ole tarvinnut heittää romukoppaan, vaan ne viitoittavat järjestön toimintaa edelleen, koska ne ovat ajankohtaisia ja perusteltuja.

SámiSoster ry:llä on iso rooli ja vastuu saamelaisten hyvinvointityössä. Yhdistyksen toimintaan on vaikuttanut alusta lähtien luonteva ja aktiivinen yhteys saamelaisväestöön ja eri toimijoihin. Kansan parista nousevat esille saamelaisten omat kokemukset palveluiden yhdenvertaisuudesta, avun ja tuen tarpeet sekä kokemukset saamelaisten oman kielen ja kulttuurin huomioimisesta. Yhteiskunnan muutokset ja kulttuurien välinen kanssakäyminen ovat vaikuttaneet vahvasti saamelaisten kulttuurissa ja vaikuttavat edelleen, itse asiassa kiihtyvällä tahdilla. Muutoksia on tapahtunut ja tapahtuu koko ajan saamelaisten elinympäristössä, elinkeinoissa, päivä- ja vuosirytmieissä, perhekäsityksessä sekä taloudessa välillä näkyvämmiin, välillä näkymättömämpiin. Kolme saamen kieltä kehittyvät, tulee lainasanoja, ja ennen kaikkea sosiaali- ja terveydenhuollon terminologian kehittämistyöhön on jouduttu paneutumaan alan kehittymisen myötä. Saamelaisten työssäkäynti kodin ulkopuolella on tuonut mukanaan erilaisten palvelujen tarpeen. Perheiden asumisessa on tapahtunut muutoksia: monen sukupolven yhdessä asumisen tilalle ovat tulleet muun muassa vanhusten palvelu- ja vuokra-asunnot ja perheiden tarjoaman avun ja tuen sijaan on tullut koko palveluyhteiskunta koti- ja hoivapalveluineen. Nuoret muuttavat kotoaan esimerkiksi opiskelun tai työn takia. Saamelainen yhteisö joutuu toisaalta sopeutumaan nyky-yhteiskunnan järjestelmiin ja toisaalta taistelemaan entistä enemmän ja uusin keinoin oman kulttuurinsa ja kieltensä säilyttämiseksi.

Yhdistyksen toiminnassa onkin jouduttu pohtimaan keinoja vastata muuttuviin haasteisiin. Saamelaisilla on aina ollut vahva yhteisöllisyys ja tiiviit yhteydet perheisiin ja sukuun. Erilaisten haasteiden edessä SámiSoster ry pyrkii etsimään keinoja ja resursseja voidakseen vastata oman kansansa jäsenten hyvinvoinnin ja osallisuuden tukemistarpeisiin. Yhteiskunnan toimintaa määräävät pitkälti raha,

tehokkuus ja taloudellisuus. Alkuperäiskansan kulttuurin, kulttuuriin kuuluvien elinkeinojen ja kielen säilymisen ja kehittymisen kannalta nämä lähtökohdat ovat huonot, jopa tuhoisatkin, joten yhdistyksen työ ei tällä saralla lopu tai edes vähene. Näyttää siltä, että tarpeet vain monipuolistuvat ja laajenevat eri kohderyhmissä.

Mistä kumppanuus syntyi

Yhdistyksen toiminnan edetessä ja kansan parista esille nousseiden kokemusten myötä on koettu yhä enemmän tarvetta tehdä yhteistyötä eri toimijoiden kanssa muun muassa koulutus- ja tutkimustyön sektorilla. Kehittämistyön rahoituksen riittämättömyys on haasteellista, ja yhtä suureksi ongelmaksi on osoittautunut saamenkielisen koulutetun henkilöstön vähäisyys. Joko saamenkielistä ja saamelaiskulttuurin tuntevaa henkilöstöä ei ole lainkaan tai sitten joudutaan palkkaamaan henkilöitä, joilla ei ole riittävää sosiaali- tai terveystalouden koulutusta. Saamenkielisistä työntekijöistä kilpailevat kunnat, sairaanhoitopiiri, alan yritykset ja muut toimijat eikä yksinomaan SámiSoster ry. Sen lisäksi saamelaisten palvelujen kehittämisessä on merkille pantavaa, että työntekijöille on järjestettävä riittävä tukea ja ohjausta paitsi kehittämistyöstä myös saamelaiskulttuurisensitiivisen toiminnan ymmärtämisessä. Suomalaisia sosiaali- ja terveystalouden palveluja kehitetään jatkuvasti, ja ammattitaitoiset työntekijät tarvitsevat tuekseen tukijärjestelmiä – samaa kaivataan saamelaisten palvelujen kehittämistyöhön.

SámiSoster ry nosti koulutuksen tarpeellisuuden merkitystä esille jo 2000-luvun alussa, ensin Lapin terveydenhuolto-oppilaitoksessa, jossa toteutettiin alan henkilöstölle saamen kielen ja kulttuurin kurssi (3 kk) ammatillisena lisäkoulutuksena. Sen innoittamana valmisteltiin Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa saamen kielen ja kulttuurin ammatillisen lisäkoulutuksen opetussuunnitelma sosiaali- ja terveystalouden henkilöstölle, ja jonkin verran sitä toteutettiinkin. Tietoisuus saamelaisten omakielisten palvelujen tarpeesta nousi yhä enemmän esiin, ja samalla saamen kielilaki velvoitti kuntia ja viranomaisia järjestämään saamelaisille palveluja (L 1086/2003). Koulutuksiin on kuitenkin sisällytettävä nykyistä enemmän saamen kieltä ja kulttuuria sekä monikulttuurisuusopintoja, jotta pystyttäisiin turvaamaan henkilöstön saatavuus sekä huomioimaan saamelaisväestön tarpeet alan töissä. Jo työssä oleville olisi järjestettävä täydennys- ja lisäkoulutusta saamelaiskulttuurista ja saamen kielestä sekä monikulttuurisuudesta. Tätä koulutusta tarvitsevat myös eri tahoilla palveluiden järjestämisvastuussa olevat esimiehet ja päättäjät, koska he ovat keskeisessä asemassa päätettäessä saamelaisväestön palveluista. Tiedon levittämistä saamelaisen alkuperäiskansan asemasta ja kulttuurista on lisättävä koko Suomessa ja EU:ssa.

Edellä mainitut tosiasiat ovat vahvoja perusteita erilaisten kulttuurisensitiivisten koulutusten järjestämiselle. SámiSoster ry on merkityksellisessä roolissa, sillä se tuo kansan tarpeet koulutuksen järjestäjän tasolle eli toimii liikkeelle panevana voimana. Inarissa järjestettiin 4.2.2012 Saamelaiset kirkossa -seminaari. Seminaarin järjestivät SamiSoster ry, Oulun hiippakunta, Kirkkohallitus, saamelaiskäräjät, Giellagas-instituutti ja Inarin seurakunta. Seminaari avasi vuoropuhelun saamelaisten kirkollisesta kulttuurista, historian vaiheista ja nykysaamelaisten identiteetistä. Huoli kielestä, saamea taitavista kirkon työntekijöistä ja kirkollisten toimitusten järjestämisestä nähtiin keskeisenä seminaarissa. Esille nousi myös saamelaisten yhdenvertaisuus kirkossa ja sen edistämiseen tarvittavat resurssit. Päättöpuheessaan Oulun hiippakunnan piispa Samuel Salmi pyysi saamelaisilta anteeksi sitä, että kirkko on tehnyt joitain asioita väärin. Salmi nosti esiin ennen kaikkea kansallissosialistisen aatteen vaikutuksen kirkossa 1930-luvulla.

”Tuolloin olimme valmiita vieraan ideologian kannustamina alistamaan saamen kansaa ja viemään eteenpäin etnisiä tutkimuksia, jotka ovat olleet saamelaisille nöyryyttäviä. Ei ole väärin sanoa, että tunnen häpeää niistä vaiheista. Tämän viran haltijana tahdon sanoutua niistä irti ja pyytää näitä rikkomuksia anteeksi. Samaan virtaan voin liittää saamen kielen, jota on aalloittain muutettu viranhaltijoiden mukaan välillä tukien saamea ja välillä suomea”, sanoi Salmi vuonna 2012. Hän toi esille myös muita seminaarissa käsiteltyjä teemoja. Salmi totesi, että saamen kielten asema on vaihdellut historian vaiheissa sen mukaan, miten viranhoidajat ovat suhtautuneet. ”Niin ei voi jatkua. Meidän on tehtävä kielten yhdenvertaisuudesta täyttä totta”, Salmi sanoi. Salmen mukaan kirkossa on myös usein tahdottu kieltä saamelaiskulttuurin arvoja ja omaleimaisuutta. Valtakulttuurin tavat ja perinteet on tuotu kaikkien omaksuttaviksi. (Salmi 2012.)

Arkkipiispa Kari Mäkinen piti seminaarin herättämiä kysymyksiä askeleena eteenpäin. ”Se mikä tulee näkyväksi ja keskustelun piiriin, auttaa kulkemaan eteenpäin. Mikä pysyy näkymättömissä ja vaiettuna, pysyy myös taakkana. Toivon, että kirkko voi olla auttamassa ja tukemassa siinä, että saamelaisten kokemushistoria tulee näkyväksi niin, ettei sitä tarvitse kantaa taakkana”, arkkipiispa Mäkinen (2012) sanoi.

Saamelaiset kirkossa -seminaarin jälkeen SámiSoster ry oli yhteydessä ev.lut. kirkon Kirkkohallitukseen, arkkipiispaan ja Oulun hiippakunnan piispaan ja esitti erilaisia kehittämistoimia. Asiat etenivät ja huomattiin, että kumppanuuksia ja yhteistyötä on laajennettava, jotta ideat saadaan toteutumaan. Ev.lut. kirkon saamelaistyö, Oulun hiippakunnan diakoniatyö, Saamelaisalueen koulutuskeskus, SámiSoster ry, saamelaiskäräjät ja Inarin seurakunta kokoontuivat yhdessä Dia-

konia-ammattikorkeakoulun kanssa pohtimaan, miten esitettyihin kehittämistarpeisiin voitaisiin vastata.

Kokoontumisten myötä kypsä ajatus koulutuksen käynnistämisestä saamelaisalueella. Etsittiin keinoja, muotoja ja sisältöjä, ja lopulta syntyi ehdotus sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksen tuomisesta saamelaisalueelle Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen toteuttamana. Tutkinto on laaja-alainen, ja kun se yhdistetään saamelaiskulttuuriin, on valmistuvan opiskelijan tietomäärä hyvin arvokas. Opiskelijalla on valmistuttuaan kaksoistutkinto, eli hän on pätevä sekä sairaanhoitajaksi että diakonissaksi ja on oppinut samalla kulttuurisensitiivisyyteen saamelaiskontekstissa. Korkeakoulutasoisen koulutuksen mahdollisti Diakonia-ammattikorkeakoulu, ja Saamelaisalueen koulutuskeskus puolestaan tuo osaamisensa koulutukseen oman lakisääteisen tehtävänsä kautta. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen tarkoituksena on lisätä erityisesti saamelaisväestön ammatillista osaamista, järjestää saamelaisten koti-seutualueen elinkeinoelämän tarpeita vastaavaa koulutusta ja edistää alueen työllisyyttä sekä säilyttää ja kehittää saamelaiskulttuuria (L 252/2010). Tähän lakiin nojaten ja alueen tarpeet huomioiden oli koulutukselle selkeä tarve.

Kumppanuus koulutuksen aikana

Aikaisemmissa kappaleissa on kerrottu kumppanuuden monimuotoisuudesta, ja se onkin näkynyt koulutuksen järjestäjien ja SámiSoster ry:n yhteistyössä koko hankkeen ajan. Vaikka toiminta kumppanuuden aikana on ollut hyvin monisäikeistä, lähtökohdista nouseva tavoite on pysynyt koko ajan kirkkaana. Opiskelijoiden kulttuurisensitiivisyyden lisääminen saamelaiskontekstissa on ollut läpileikkaavana teemana koulutuksessa. Opetussuunnitelmaan kuuluva Saamelaiskulttuuri – kulttuurinen osaaminen on viiden opintopisteen opintokokonaisuus. SámiSoster ry:n työntekijät ovat päässeet tuomaan ajantasaista tietoa opintoihin muun muassa asiantuntijaluentoja kautta. Luentojen aitous on ollut aistittavissa, ja keskustelu luentojen aikana on ollut rikasta. Kokemuseräisen tiedon tuominen luennoille asiatiedon ohella on tehnyt niistä hyvin keskustelevia ja mukaansatempaavia. Opiskelijoiden mukaan aidot esimerkit elävästä kulttuurista auttavat muistamaan sekä syventämään teoretietoa. Luennoitsijat ovat olleet saamelaisia, jotka elävät arkea omassa kulttuurissaan. Luennoilla esiin nousseet kansan alueelliset tarpeet ja SámiSoster ry:n kanssa jatkunut kumppanuus ovat mahdollistaneet työelämän tarpeiden huomioimisen. Työelämän tarpeisiin on pyritty vastaamaan erilaisilla opinnäytetöillä, joita on tehty yhteistyönä. Opinnäytetyöprosessissa jatkuva vuoropuhelu ohjaajan ja asiantuntijan kanssa on merkityksellistä. Esimerkiksi opin-

näytetöiden jalkauttamisessa järjestöt ovat avainasemassa uusien materiaalien, tutkimustulosten ym. käytäntöön viemiseksi.

Kumppanuuden yhtenä vahvana piirteenä on, että toiminnasta on aitoa lisäarvoa molemmille osapuolille. Tästä oiva esimerkki ovat seminaarit, joita olemme hankkeessa toteuttaneet. Seminaareissa SámiSoster ry on saanut äänensä kuuluviin ja on voinut näin ollen siirtää uutta ja merkityksellistä tietoa seminaarivälille. Tiedonvälitys on ollut laajaa, koska suurimmassa osassa seminaareja olemme mahdollistaneet striimauksen. Sen ansiosta henkilöt, jotka eivät pääse fyysisesti paikalle, ovat voineet osallistua nettiyhteyden avulla. Etäosallistujille on pyritty avaamaan myös chattipalvelu, jotta he voivat aktiivisesti kommentoida tilaisuuden tullen. Hankkeelle SámiSoster ry puolestaan tuo lisäarvoa asiantuntijuudellaan, eli esimerkiksi pitämällä oman puheenvuoron seminaarissa. Vahvaa kumppanuutta tahojen välille tuo seminaarien lisäksi yhteisten materiaalien käyttö. SámiSoster ry on syksyn 2017 aikana koonnut saamenkielisen terveys- ja hyvinvointineuvonnan materiaalipankin *Čoahkis* – koossa. Tämä materiaalipankki palvelee opiskelijoita sekä opintojen aikana että tulevassa työelämässä. SámiSoster ry:n näkökulmasta opiskelijat ovat puolestaan hyviä materiaalipankin sisältämän tiedon välittäjiä asiakkaita hoitaessa ja neuvoessa. (Čoahkis 2018.)

Tämän hankkeen aikana tehdystä yhteistyöstä ja kehittyneestä kumppanuudesta nousee vahvasti esiin eri osapuolten kuuleminen. Toimintaa toteutettaessa täytyy kuulla sekä opiskelijaa ja opettajaa että järjestöjä, työelämää ja koulutuksen järjestäjiä. On tärkeää, että SámiSoster ry on tietoinen oman kansan tarpeista. Koulutuksen järjestäjän kumppanuus SámiSoster ry:n kanssa puolestaan tarjoaa tietoa koulutuksen tarpeisiin. Näin arjen keskeltä, elävästä kulttuurista, nousseiden asioiden eteenpäin viemiseen saadaan tarpeellisia kehittämishdotuksia. On silti muistettava, että kumppanuus on pitkä matka ja mikään ei tapahdu hetkessä. Sinnikkyys ja yhteiset tavoitteet tuottivat tässä kumppanuudessa kuitenkin tulosta. Hienojen kehittämishdotusten joukosta tämä koulutushanke on yksi, joka on nyt toteutunut.

LÄHTEET

- Čoahkis – koossa – Saamenkielisen terveys- ja hyvinvointineuvonnan materiaalipankki. Saatavilla 31.1.2018 <http://coahkis.com/>
- L 1086/2003 Saamen kielilaki Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20031086>
- Mäkinen, K. (4.2.2012). Saamelaiset kirkossa -seminaari. [Luento]. Inari: Sajos.
- SámiSoster ry. Säännöt. Saatavilla 31.1.2018 <http://www.samisoster.fi/etusivu/samisosterin-saannot>
- Salmi, S. (4.2.2012). Saamelaiset kirkossa -seminaari. [Luento]. Inari: Sajos.
- Viirikorpi, P. (2004). Kumppanuusjohtamisen rakenteita ja käytäntöjä. Saatavilla 13.2.2017 <https://www.innokyla.fi/documents/67330/68710/kumppanuusjohtaminen.pdf>

Dick

OPISKELIJOIDEN
OPINNÄYTETYÖARTIKKELIT

Eeva Mertaniemi & Elina Pekonen

OPINNÄYTETYÖPROSESSIN KULTTUURISENSITIIVINEN NÄKÖKULMA

Sairaanhoitaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella -hankkeeseen osallistuneet opiskelijat opiskelevat sairaanhoitaja (AMK), diakoninen hoitotyö -koulutuksessa. Valmistuessaan he saavat sekä sairaanhoitajan ammattiin että diakonian virkaan kelpoistavan ammattipätevyyden. Sairaanhoitaja-diakonissan tutkintoon kuuluu sairaanhoitajan tutkintoon vaadittavien opintojen lisäksi 90 opintopistettä kirkon alan opintoja. Opinnäytetyö on yksi osa kirkollisia opintoja. Sen tulee sisältää ammatillisia ja kehittäviä näkökulmia sairaanhoitajan työhön tai diakoniseen hoitotyöhön.

Opinnäytetyöprosessi on suunnitteluvaiheesta alkaen kytketty vahvasti Sairaanhoitaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella -hankkeeseen ja paikallisiin työelämän kehittämistarpeisiin. Prosessi on aikataulutettu ja suunniteltu niin, että se tukee opiskelijoiden oppimista ja samalla palvelee työelämän tarpeita. Kehittämisasioiden ideointi alkoi Ivalossa keväällä 2016 työelämäyhteistyöpäivän merkeissä, kun kutsuimme luokkatilaan paikallisia työelämäkumppaneita esittelemään toimintaansa ja innovoimaan yhdessä opiskelijoiden kanssa erilaisia kehittämisasiaita. Paikalla oli tuolloin aktiivisia työelämäkehittäjiä seurakunnasta ja kolmannelta sektorilta sekä Kirkkohallituksen edustajia.

Yhteistyöpäivän jälkeen opiskelijat alkoivat työstää opinnäytetyösuunnitelmia ja etsiä tietoa kuvailevaa kirjallisuuskatsausta varten. Raamitimme opiskelijoiden

kanssa opinnäytetyön polkua niin, että opinnäytetyöt rakentuvat osasuorituksista ja opiskelijoiden työskentelyä tuetaan opintojaksojen, opinnäytetyöseminaarien, hankkeen ja työelämäyhteistyön avulla (ks. Diak 2017). Opinnäytetyön osasuorituksina opiskelijat ovat kirjoittaneet tekstejä paikallislehtiin ja työstäneet posterit Sairaanhoidajapäiville ja Saamelaisille kirkkopäiville sekä esitelleet ne siellä. Näiden lisäksi tuotoksina on syntynyt *Kulttuurista kompetenssia* -video ja *Hoitotyön taskusanakirja suomi-inarinsaame* paperisena ja mobiiliversiona. Osa opiskelijoista on myös tehnyt selvitystyötä keräten kysely- ja haastatteluaineistoa. Vaikka osasuoritukset ovat toteutustavoiltaan varsin erilaisia, ne edustavat samaa aihepiiriä ja siten rakentavat opinnäytetyön kokonaisuutta. Opinnäytetyössä tulee olla myös raporttiosuus, joka tässä tapauksessa määriteltiin artikkelimuotoiseksi, mikä palvelee myös hankkeen tarpeita.

Sairaanhoidaja-diaakonissakoulutus saamelaisalueella -hankkeen yksi keskeinen tavoite oli lisätä koulutuksesta valmistuvien kulttuurisensitiivistä osaamista saamelaiskulttuurin kontekstissa. Pohjoisen Suomen erityispiirre ja kulttuurinen vahvuus on saamelaisuudessa ja sen vahvoissa juurissa ja perinteissä alueella. Opinnäytetyössä kulttuurisensitiivinen näkökulma kulkee mukana yhdessä sairaanhoidajan ammatillisuuden ja diakonisen hoitotyön kanssa. Ivalossa toteutettavan koulutuksen opetussuunnitelman soveltamistyössä on huomioitu saamelaisen kulttuurin erityispiirteitä. Opintojaksojen toteutussuunnitelmiin on lisätty kulttuurituntemusta vahvistavia elementtejä. Opiskelu on tapahtunut saamelaisalueen toimintaympäristössä yhteistyökumppaneiden kanssa, Saamelaisalueen koulutuskeskuksen järjestämällä saamen kielen ja kulttuurin kursseilla, paikallisten toimijoiden kanssa arjen toimintatilanteissa, esimerkiksi poroaidalla, ja Inarin seurakunnan toiminnassa.

Tässä osiossa esitellään viisi opinnäytetyötä, jotka on hyväksytty Diakonia-ammattikorkeakoulun sairaanhoidaja (AMK), diakoninen hoitotyö -koulutuksessa.

Jenna Sukuvaara & Piia Junttila

KULTTUURISEN OSAAMISEN EDISTÄMINEN SOSIAALI-, TERVEYS- JA KIRKONALALLA

1 Johdanto

Sosiaali-, terveys- ja kirkonalan ammattilaiset kohtaavat työssään entistä enemmän toisesta kulttuurista tulevia asiakkaita. Kotoperäisten kulttuurien lisäksi yhteiskuntaamme rikastuttavat monet toisaalta siirtyneet kulttuurit. Diakonisen hoitotyön ydinosamista ja työssä eettisesti velvoittavaa on kyetä kohtaamaan moninaisia, monipuolisia ja yksilöllisiä asiakkaita. Monikulttuurisessa toimintaympäristössä asiakaslähtöisyys vaatii kuitenkin ymmärrystä kulttuurien vaikutuksesta ihmiseen kokonaisuutena. Käytännön hoitotyötä monikulttuurisessa toimintaympäristössä edistää erityinen kulttuurinen osaaminen. Kulttuurisen osaamisen voi ajatella olevan kohtaamisen ja toimivan asiakassuhteen mahdollistava silta kulttuurien välisen kuilun ylitse.

Tässä artikkelissa kuvataan opinnäytteenä toteutettua kehittämistyötä, jossa olemme Diakonia-ammattikorkeakoulun sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijoina selvittäneet, millaisia valmiuksia, tietoja ja taitoja asiakastyö monikulttuurisessa toimintaympäristössä vaatii. Oma lähtökohtamme aiheeseen muodostui opiskellessamme sairaanhoitaja-diakonissan koulutusohjelmassa saamelaisalueella. Koulutusohjelmaan kuului olennaisena osana jonkin saamen kielen sekä saamelaisen kulttuurin opinnot.

Kehittämistyön tavoitteena on ollut tehdä näkyväksi sosiaali-, terveys- ja kirkonalan opiskelijoille ja ammattilaisille kulttuurisen osaamisen merkitystä ja siihen liittyviä käytännön valmiuksia, tietoja ja taitoja sekä viritellä kotimaista keskustelua aiheesta.

2 Lähtökohdat aiheeseen

Asiakaslähtöisyys on merkittävä osa terveysalan vähimmäisosaamista ja kuuluu kaikkien terveysalan opiskelijoiden opetussuunnitelmaan (Eriksson, Korhonen, Merasto & Moisio 2015). Kulttuurinen kompetenssi on yksi asiakaslähtöisen hoitotyön kulmakivistä ja kuuluu näyttöön perustuvaan hoitotyöhön. Aihetta koskeva kansainvälinen hoitosuositus painottaa kulttuurista kompetenssia asiakastyössä sekä sen opetusta osana terveysalan koulutuksia. (Joanna Briggs Institute 2007.) Kaikesta huolimatta aiheesta on olemassa vain hyvin vähän suomenkielistä materiaalia eikä aihe ole saavuttanut laajaa näkyvyyttä kotimaassa käytävässä hoitotyötä koskevassa keskustelussa.

Terveysalalta valmistuvien opiskelijoiden kulttuurinen kompetenssi on kokonaisuutena tuoreen suomalais-brittiläisen kyselytutkimuksen mukaan lähinnä keskinkertaista (Repo ym. 2017). Käytännössä terveysalan ammattilaisilta on havaittu puuttuvan kulttuurisesti kompetenttia hoitoa varten tarvittavaa tietämystä, käytännön tietoja ja taitoja. Kulttuurisen kompetenssin puute näyttäytyykin hankalimmillaan asiakkaan ja ammattilaisen kommunikaation ja vuorovaikutuksen epäonnistumisena sekä asiakastyytyväisyyden ja hoitoon sitoutumisen heikkenemisenä (Joanna Briggs Institute 2007). Kulttuurisen kompetenssin tasolla on tutkitusti vaikutusta yksittäisen kulttuurien välisen kohtaamisen kannalta. Kulttuurisen kompetenssin tai sen puutteen vaikutuksia laajemmalti kotimaaisessa sosiaali-, terveys- ja kirkonalan toimintaympäristössä voidaan toistaiseksi vain arvailla, sillä aihetta ei ole tutkittu tarkemmin.

Kulttuurinen kompetenssi on kaiken kaikkiaan merkittävä asiakastyytyväisyyttä ja hoitoon sitoutumista lisäävä tekijä. Toisaalta kulttuurinen kompetenssi on eettisesti välttämätöntä ihmisarvon ja yksilön ainutlaatuisuuden huomioimista sekä kulttuurisen monimuotoisuuden edistämistä. Moniulotteisesta kulttuurisen osaamisen merkityksestä huolimatta tulevien osaajien kulttuurisen kompetenssin ja tietämyksen taso ei kuitenkaan ole erityisen hyvä.

Opinnäytetyön kehittämistehtävän muotoutuessa tunnistimme tarpeen tiedolle laadukkaasta monikulttuurisesta kohtaamisesta sekä siihen liittyvästä kulttuurisesta kompetenssista osana asiakastyötä. Tutustuimme laajasti kulttuurista

kompetenssia koskevaan hoitotieteelliseen tutkimukseen ja kirjallisuuteen opin- näytetyön kirjallisuuskatsauksen yhteydessä. Kuvailevan yleiskatsauksen tavoit- teena oli kartoittaa kulttuurisen kompetenssin osa-alueita ja siihen liittyviä taitoja.

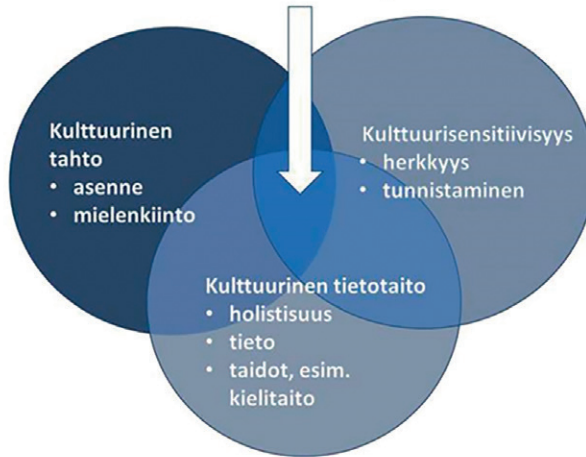
Kirjallisuuskatsauksessa tuli ilmi, että kulttuurisesta kompetenssista on ole- massa useita malleja ja teorioita, mutta lähes kaikki materiaali on kansainvälistä ja vieraskielistä. Kulttuurista osaamista koskeva kansainvälinen keskustelu sisälsi lisäksi usein taustaoletuksen eri syistä johtuvasta muuttoliikkeestä. Kotimaisessa sosiaali-, terveys ja kirkonalan toimintaympäristössä ovat edustettuina kuitenkin myös kotoperäiset, vieraat kulttuurit.

Kirjallisuuskatsauksessa tuotetun synteessin kautta voimme tiivistää kulttuuri- sen osaamisen koostuvan kolmesta osa-alueesta: kulttuurisesta tahdosta, kulttuu- risensitiivisyydestä ja kulttuurisesta tietotaidosta. Niistä jokainen vastaa osaltaan kysymyksiin siitä, mitä kulttuurinen osaaminen on ja kuinka kulttuurinen osaaja toimii sosiaali-, terveys- ja kirkonallalla sekä mitä hyötyä kulttuurisesta osaamisesta on sosiaali-, terveys- ja kirkonalan työssä.

2.1 Kulttuurinen osaaminen

Eri mallit ja teorat kuvaavat kulttuurista kompetenssia eri näkökulmista käsin. Kaik- ki mallit sisältävät erilaisia kulttuurisen osaamisen osa-alueita ja painottavat niitä eri tavoin. Näiden välinen arvottaminen ja yhden esiin tuominen muiden kustannuk- sella oli lähes mahdotonta. Yksittäisen teorian tai mallin valitsemisen ja kääntämisen sijaan päätimme tuottaa kirjallisuuskatsauksen yhteydessä useista kulttuurista kom- petenssia koskevista malleista oman synteessin. Synteessin etuna oli myös mahdollisuus yhdistellä monipuolisesti sekä tiivistää eri malleissa esiin tuotuja kulttuurisen kompe- tenssin osa-alueita. Kirjallisuuskatsauksessa toteutetun synteessin mukaan kompetens- si rakentuu kolmesta osa-alueesta (kuva 1), joista ensimmäinen on kulttuurinen tahto.

Kulttuurinen kompetenssi

KUVA 1. Kulttuurinen osaaminen

2.2 Kulttuurinen tahto

Kirjallisuuskatsauksen yhteydessä tunnistimme lähes heti kulttuurin merkityksellisenä pitämisen välttämättömyyden. Ellei sosiaali-, terveys- tai kirkonalan toimijalla ole kokemusta siitä, että kulttuuri on osa potilasta tai asiakasta ja on siis hänen kanssaan tehtävässä työssä merkityksellistä, ei kulttuuriselle osaamisellekaan ole pohjaa. Kirjallisuuskatsauksessa havaittiin välttämättömyydeksi tuntee oma kulttuurinen taustansa ja kunnioittaa sitä (Campinha-Bacote 2002; Papadopoulos ym. 2006). Arvot ja arvostukset ovat välttämättömiä sisäsyntyisiä valmiuksia, joita kulttuurinen osaaminen vaatii muodostuakseen. Arvojen ja arvostuksien muodostamia valmiuksia käsittelevän luokan nimesimme kulttuurisen tahdon osa-alueeksi.

Muodostamamme kulttuurisen tahdon käsite on yhteydessä kirjallisuudessa näkyviin käsitteisiin *cultural desire* (Campinha-Bacote 2002) sekä *cultural awareness* ja osittain myös *cultural sensitivity* (Papadopoulos ym. 2006). Papadopoulosen ym. mukaan *cultural sensitivity* ja *cultural awareness* ovat osaamisen tasoja eivätkä yksittäisten taitojen kokonaisuus kuten Campinha-Bacoten jaottelussa. Yhteistä kaikille on kuitenkin toimijan aito mielenkiinto muita kulttuureja kohtaan, halu työskennellä kulttuurin huomioiden, asenteellisten valmiuksien olemassaolo sekä tuntemus omasta kulttuurista.

Sosiaali-, terveys- ja kirkonalan ammattilaisen kulttuurinen tahto nousee työn eettisistä periaatteista, asiakaslähtöisyydestä sekä lähimmäisenrakkauden näkökulmasta (Sairaanhoitajaliitto 1996; Diakoniatyöntekijöiden liitto & Diak 2016). Lähimmäisenrakkaus ja toisten huomioon ottaminen tuovat mukanaan myös aidon välittämisen ja kiinnostuksen toista ihmistä kohtaan. Aito kohtaaminen ja välittävä työote potilaan tai asiakkaan kanssa luo hyvän perustan hoitosuhteelle. Kulttuurinen tahto näkyy ulospäin ja luo turvallisuutta sekä luottamusta.

2.3 Kulttuurisensitiivisyys

Kirjallisuudesta nousi esiin moneen kertaan herkkyyks ja valppaus havaita ja tunnistaa kulttuurisuus sekä sen vaikutus kohtaamisessa ja ihmisten toiminnassa. Kulttuurisensitiivisyys kuvaa käytännössä kulttuuriseen osaamiseen kuuluvia tunteosarvia – kykyä aistia kulttuurisuuden läsnäolo. Kulttuurisensitiivisyys ilmenee myös ammatillisessa toiminnassa näkyvien tietojen ja taitojen kautta. (Campinha-Bacote 2002; Papadopoulos ym. 2006.)

Kulttuurisensitiivisyys on yksinkertaisimmillaan ammatillista herkkyyttä ja valppautta havaita sekä kykyä tunnistaa kulttuurisuus ja sen vaikutus kohtaamisessa sekä ihmisten toiminnassa. Sosiaali-, terveys- ja kirkonalan kontekstissa onkin erityisen tärkeää tiedostaa ja havaita tilanteet, joissa kulttuuri vaikuttaa ihmisen toimintaan ja esimerkiksi toimeentuloon, terveyteen, hoitoon tai maailmankatsomukseen liittyviin käsityksiin.

2.4 Kulttuurinen tietotaito

Kulttuuriseen osaamiseen liittyvät käytännönläheiset tiedot sekä taidot erottuivat selkeästi kirjallisuuskatsauksen yhteydessä. Näistä muodostimme kulttuurisen tietotaidon osa-alueen. Tärkeimpänä kulttuurisena tietotaitona erottui ymmärrys siitä, että ihminen on monipuolinen kokonaisuus. Ihmisyyteen kuuluu niin psyyko-fyysis-sosiaalinen kuin myös kulttuurinen, spirituaalinen sekä uskonnollinen ulottuvuus. Kulttuurisen tietotaidon luokkaan liittyy myös tarve tietämykselle oman alueen ja työtehtävien parissa esiintyvistä kulttuureista sekä kommunikation ja esimerkiksi vieraan kielen tai edes muutaman sanan hallitseminen. Lisäksi kulttuurisen tietotaidon osa-alueelle kuuluvat muun muassa ajan ja tilan käsitteet sekä sosiaalisten suhteiden mallit tai muodot ja hallinta. Lisäksi on huomattava, että kliinisessä ympäristössä kulttuuriseen tietotaitoon kuuluu myös terveys- ja sairauskäsitysten sekä vähäisesti biologisten erojen tunteminen ja huomioiminen

kliinisessä työssä. (Joanna Briggs Institute 2007; Purnell 2005; Newmann-Gigar & Davidhizar 2012.)

Ennen kaikkea kulttuurinen tietotaito sisältää käytännönläheisiä asioita, joiden osaaminen sujuvoittaa ja helpottaa kulttuurien välistä kohtaamista. Yksinkertaisimmillaan kulttuurinen tietotaito on esimerkiksi ymmärrystä siitä, kuinka asiakasta voi tervehtiä tai koskettaa sekä mistä asioista voi vapaasti puhua. Kulttuurisen tietotaidon hallinta auttaa ammattilaista kohtaamaan asiakkaan ja potilaan arvokkaasti, tukee turvallisen ilmapiirin syntymistä ja mahdollistaa asiakas- ja potilassuhteen, jossa on helppoa tuoda esiin vaikeitakin asioita. Kulttuurisesta tietotaidosta puhuttaessa painotamme kuitenkin, että kulttuurista tietotaitoa on myös asiakkaan ja potilaan yksilöllisyyden ja moninaisuuden ymmärtäminen. Olennaista on kyetä ymmärtämään, ettei jokainen tiettyä kulttuuria mukanaan kantava ole siitä huolimatta samanlainen tai yhtenevä. Jokainen on yksilö.

3 Opinnäytetyön tuote: sujuuko monikulttuurisuus -video

Opinnäytetyötä ideoitaessa pidimme tärkeänä mahdollisuutta toteuttaa vaikuttavaa ja näkyvää kehittämistyötä. Kulttuurisen kompetenssin oppiminen pohjautui tästä huolimatta ensisijaisesti vieraille kulttuureille altistumiseen. Jouduimme usein tilanteisiin, joissa emme osanneet sanoittaa opintojen aikana kehittämäämme hiljaista tietoa.

Opinnäytteessä keskityimme tarkasti kulttuuriseen osaamiseen. Aiheen rajauksen pidimme tiiviinä rajallisten resurssien ja tiiviin aikataulun vuoksi. Lähestyimme kulttuuriseen osaamiseen liittyvää kehitystehtävää kirjallisuuskatsauksen kautta. Kuvaileva yleiskatsaus toteutettiin tekemällä hakuja valittuihin koti- ja ulkomaisiin tietokantoihin sekä tutustumalla tarkemmin meille jo aiemmin tuttuihin alan tutkimuksiin sekä teorioihin. Kirjallisuuskatsausta varten kerätyn aineiston käsittelyssä hyödynsimme laadullista sisällönanalyysia. Tarkastelun kohteeksi valitsimme viisi erilaista teoriaa kulttuurisen osaamisen kehittymisestä ja sen eri osa-alueista. Sisällönanalyysin keinoin, alkuperäisten lähteiden tietoja uudelleen ryhmittelemällä, muodostimme mukailevan ja yhdistelevän mutta tiiviin synteisin. Tämän pohjalta loimme oman mallin kulttuurisen osaamisen osa-alueista.

Opinnäytteen tuotteena syntyi myös kulttuurista osaamista kuvaavaa materiaalia opiskelijoiden ja ammattilaisten käyttöön. *Sujuuko monikulttuurisuus?* -videolle oli helppo tuoda oleellimmat asiat kulttuurisesta osaamisesta. Videon valinta formaatiksi oli hyvin selkeä alusta saakka. Pohdimme laajan asian tiivistyvän videolle nopeasti tutustuttavaksi, klikkauksen päässä olevaksi selkeäksi esitykseksi. Videon koimme myös helpoksi levittää ja tuoda varsinkin opiskelijoiden

tarjolle erilaisten levityskanavien kautta. Videon julkaisuun liittyvät vaihtoehdot olivat opinnäytetyön näkökulmasta lisäksi monipuolisia ja edullisia.

Opinnäytetyönä tekemämme video on kokonaisuudessaan itse tehty. Videon käsikirjoitus luotiin puhtaasti kirjallisuuskatsauksen pohjalta. Videolle valittiin esiin tuotavaksi vain tärkeimmät asiat. Halusimme pitää videon pituuden maksimissaan viidessä minuutissa, koska sen pidemmät videot vaativat katsojalta jo suurempaa keskittymistä. Ulkopuolisia tekijöitä ei saatu mukaan projektiin useista yrityksistä huolimatta. Lähinnä yhteydenotot tarjosivat meille vinkkejä käytännön tekniikkaan ja editointiin. Videon käytännön toteutuksessa käytimme yksinkertaisia, meiltä entuudestaan löytyneitä ja tuttuja välineitä. Kuvausympäristöksi valikoitui pohjoisten alueiden erityispiirteistä muistuttava kotatila, jonne laitoimme myös tulet.

Formaattina video antaa katsojalle enemmän kuin luettu teksti (Pirilä & Kivi 2005). Lisäksi ihminen muistaa paremmin katsomansa kuin lukemansa ja peilaa siihen omia kokemuksiaan (Pirilä & Kivi 2005). Katsoja pääsee pohtimaan itsekin, kuinka kulttuurisen osaamisen osa-alueet ovat näkyneet hänen omassa elämässään ja kuinka osaamista voisi kehittää tai hyödyntää sosiaali-, terveys- ja kirkonalan työssä.

Sujuuko monikulttuurisuus -video on julkaistu syksyllä 2017 YouTube-palvelussa vapaaseen käyttöön. Julkaisun pysyvä osoite on: <https://www.youtube.com/watch?v=Q9tWgykuPpQ>. Tällä hetkellä videoon liittyvä uutinen ja linkki varsinaiseen videoon on lähetetty muun muassa Sairaanhoidajaliiton jäsenistölle osana Sairaanhoidajan uutiskirjetä. Lisäksi kulttuurinen osaaminen ja *Sujuuko monikulttuurisuus* -video ovat olleet esillä Sairaanhoidaja-lehdessä 8/2017. Sairaanhoidajaopiskelijoiden uutiskirjeessä 1/2018 videosta on myös uutinen.

4 Pohdinta ja johtopäätökset

Asiakaslähtöisyys on noussut keskeiseksi teemaksi sosiaali-, terveys- ja kirkonalan monikulttuurisessa toimintaympäristössä. Kulttuurinen osaaminen on merkittävä, oleellinen ja näyttöön perustuva asiakaslähtöisyyden osa-alue, jonka hallinta on kuitenkin todettu keskinkertaiseksi. Haasteeseen on pyritty vastaamaan monin tavoin esimerkiksi Pohjois-Suomen kontekstissa. Yhtenä avauksena on toiminut muun muassa Diakonia-ammattikorkeakoulun toteuttama Sairaanhoidaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella -hanke, jonka järjestämässä koulutuksessa me artikkelin kirjoittajat opiskelemme.

Kulttuurinen osaaminen tukee työskentelyä globalisoituvassa ja siten myös monikulttuuristuvassa toimintaympäristössä. Toisaalta kulttuurinen osaaminen

on osaltaan kulttuurien monimuotoisuuden säilyttämistä edistävää työtä, joka on merkittävää pohjoisten alueiden ja alkuperäiskansojen kannalta. Sekä globalisaatio että kulttuurien monimuotoisuuden heikentyminen ovat maailmanlaajuisia megatrendejä nyt ja tulevaisuudessa. Ne edellyttävät entistä laajempaa osaamista myös sosiaali-, terveys- ja kirkonalan ammattilaisilta. Kehitystyömme kautta toivomme yhä useamman sosiaali-, terveys- ja kirkonalan ammattilaisen löytävän tarvitsemaansa lisäosaamista välineeksi tulevaisuuden haasteisiin.

Tätä taustaa vasten tuotimme kansainvälisen kirjallisuuden pohjalta yksinkertaistetun kolmiosaisen mallin kulttuurisen osaamisen tiedoista, taidoista sekä valmiuksista. Oma mallimme tiivistää ja selkiyttää monipuolisia kulttuurisen osaamisen osa-alueita, tietoja ja taitoja. Mallin tarkoituksena on myös mahdollistaa perehtyminen kulttuuriseen osaamiseen kotimaisella kielellä. Lopuksi tuotetusta tiedosta koottiin kehittämistyön tuloksena syntynyt kulttuurisen osaamisen edistämiseen tähtäävä tuote, *Sujuuko monikulttuurisuus* -video. Videon tarkoituksena on myös tuoda kulttuuriseen osaamiseen liittyvää materiaalia helposti saataville verkon välityksellä pitkienkin etäisyyksien päästä.

Kehittämistyön aikana nousi esiin potentiaalisia tutkimuskohteita, joista tunnustimme aiheita jatkotutkimukseen ja -kehitykseen. Vaikka kulttuurisen osaamisen kehittäminen ja sen opettaminen ja vaikuttavuuden arviointi ovat tärkeä ja merkityksellinen aihe, se rajattiin resurssien takia kehittämistehtävän ulkopuolelle. Tulevaisuudessa kulttuurisen osaamisen oppimisen sekä siihen liittyvän koulutuksen eteenpäin kehittäminen on merkityksellinen ja tärkeä kehitystyön kohde.

Arviointia on toteutettu koko opinnäytetyöprosessin ja kehittämistyön lävitse. Kehittämistyön tuloksia olemme arvioineet erityisesti luotettavuuden, merkityksellisuuden, vaikuttavuuden ja käyttökelpoisuuden periaatteiden kautta. Kehittämistehtävän osana tuotettu tieto pohjautuu kulttuurista osaamista koskeviin tärkeimpiin ja luotettaviin vertaisarvioituihin lähteisiin. Kehittämistehtävän yhteydessä tuotetun tiedon on havaittu olevan yhteensopivaa alan tieteellisen tiedon ja keskustelun kanssa.

Vertaiskatsojien kokemuksia *Sujuuko monikulttuurisuus?* -videosta on kerätty opinnäytteen julkaisutilaisuudessa sekä opponointien yhteydessä. Palaute on ollut pääosin positiivista, ja video on saanut hyvän vastaanoton. Videota on katseltu YouTube-palvelussa noin 50 kertaa, eikä video ole toistaiseksi saavuttanut suurta yleisöä. Sekä Diakonia-ammattikorkeakoulu että Saamelaisalueen koulutuskeskus ovat kuitenkin aikeissa hyödyntää tuotettua tietoa sekä videota osana opetustaan, mikä kertoo videon käyttökelpoisuudesta ja tarpeellisuudesta.

LÄHTEET

- Diakoniatyöntekijöiden liitto; Diak. (2016). Diakoniatyöntekijän eettiset ohjeet. Saatavilla 20.10.2016 https://www.dtl.fi/media/dtl_eettisetohjeet_2016.pdf
- Eriksson, E., Korhonen, T., Merasto, M. & Moisio, E.-L. (2015). *Sairaanhoitajan ammatillinen osaaminen: Sairaanhoitaja-koulutuksen tulevaisuus -hanke*. Ammattikorkeakoulujen terveysalan verkosto ja Suomen sairaanhoitajaliitto. Saatavilla <https://sairaanhoitajat.fi/wp-content/uploads/2015/09/Sairaanhoitajan-ammattillinen-osaaminen.pdf>
- Joanna Briggs Institute. (2007). Embracing Cultural Diversity in Health Care: Developing Cultural Competence. *Healthy Work Environments: Best Practice Guidelines*. Best Practice 5(2), 71–133.
- Pirilä, K. & Kivi, E. (2005). *Elävä kuva - elävä ääni: 1, Otos*. Helsinki: Like.
- Campinha-Bacote, J. (2002). The Process of Cultural Competence in the delivery of health care services: A Model of Care. *Journal of Transcultural nursing*, 181–184.
- Newman Giger, J. & Davidhizar, R. (2012). Transcultural assessment model. Teoksessa J. L. Dreachlin; M. J. Gilbert & B. Malone, *Diversity and cultural competence: a systems approach* (s. 238–251). San Francisco : Jossey-Bass.
- Papadopoulos, I.; Tilki, M. & Taylor, G. (2006). Model for the development of cultural competence in nursing. Teoksessa I. Papadopoulos (toim.), *Transcultural health and social care: Development of Culturally Competent Practitioners*. Edinburgh: Elsevier.
- Purnell, L. (2005). The Purnell Model for Cultural Competence. *The Journal of Multicultural Nursing & Health* 11:2, 7-15. Saatavilla 20.10.2016 http://files.midwestclinicians.org/sharedchpolicies/Policies_Forms/Cultural%20Competency/PURNELLS%20MODEL.pdf
- Repo, H., Vahlberg, T., Salminen, L., Papadopoulos, I. & Leino-Kilpi, H. (12.2 2016). The Cultural Competence of Graduating Nursing Students. *Journal of Transcultural Nursing*, s. 1–10.
- Sairaanhoitajaliitto. (1996). *Sairaanhoitajien eettiset ohjeet*. Saatavilla 20.10.2016 <https://sairaanhoitajat.fi/jasenpalvelut/ammattillinen-kehittyminen/sairaanhoitajan-eettiset-ohjeet/>
- Sukuvaara, J. & Junntila, P. (2016). Sujuuko monikulttuurisuus? – kulttuurista kompetenssia kuvaileva yleiskatsaus. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Heidi Rasmus & Marja Vuorisalo

KOHTI PAREMPAA PÄIHDETYÖTÄ – LÄHEISTEN TUEN TARPEET UTSJOELLA

1 Johdanto

Utsjoella on viime vuosina alkoholin liiallisen käytön seurauksena tapahtunut paljon onnettomuuksia ja menetyksiä. Utsjoen asukkailla tuntuu olevan suuri avun ja tuen tarve; tukipalveluiden puutteesta on kirjoitettu julkisuudessa sekä paikallislehdessä että sosiaalisessa mediassa. Suomen pohjoisimmalla, 1241 asukkaan kunnalla ei ole ollut tarjota päihdepalveluita päihdeongelmallisille eikä heidän läheisilleen.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tutkia, millaista tietoa ja tukea alkoholiongelmaisten läheiset tarvitsevat ja haluavat. Läheisten tuen tarpeen kartoittamista varten laadimme Utsjoen kuntalaisille kyselyn. Kyselyn avulla selvitimme lisäksi, onko läheisille apua ja tietoa riittävästi saatavilla ja onko mahdollisesti olemassa esteitä tuen ja avun hakemiselle ja saamiselle.

2 Alkoholinkäyttö saamelaisalueella

Lappi johtaa selvästi maakunta- ja Utsjoki kuntatasolla vuoden 2016 alkoholin myyntitilastoa. Lapissa sataprosenttisen alkoholin tilastoitu myynti oli vuonna 2016 lähes 12 litraa asukasta kohti – muissa kunnissa alle 10 litraa. Utsjoen myynti oli noin 70 litraa sataprosenttista alkoholia asukasta kohti, kun Lapin muiden

kuntien vastaavat lukemat asettuvat 10 litran molemmin puolin. (THL 2017.) Kummatkin kulutusennätykset selittynevät osin matkailulla ja rajakaupalla. Lapin runsasta alkoholinkäyttöä selittävät lisäksi maakunnassa jatkuvasti lisääntyvä asukkaiden sosiaalinen syrjäytyminen, työttömyys ja sosioekonomiset terveyserot. (Vuomajoki 2015, 23.)

Saamelaisten alkoholinkäyttöä on tutkittu Pohjoismaissa. Tutkimuksin ei ole voitu osoittaa, että olisi olemassa erityistä saamelaisten alkoholiongelmaa. Saamelaisiin liitetty leima alkoholiongelmalsena kansana perustuu lähinnä median luomiin stereotypioihin. (Vuomajoki 2015, 29–30.) Viimeisimpien tutkimusten mukaan saamelaisten alkoholin kulutuksen määrä ei poikkea valtaväestön kulutuksesta, mutta juomatavat ovat erilaiset. Saamelaisten juomatapoihin kuuluvat useammin niin sanottu juhla juominen ja tuuri juoppous (Heikkilä 2014, 10).

3 Päihdetyö ja läheiset

Päihdetyöllä tarkoitetaan alkoholin ja muiden huumaaavien aineiden ongelmakäyttäjiin ja heidän läheisiinsä kohdistuvia erilaisia tukitoimia: ehkäisevän ja korjaavan päihdetyön kokonaisuutta. Ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on parantaa terveyttä ja hyvinvointia edistämällä päihdeettömiä elintapoja. Korjaavan päihdetyön tehtäviä hoidetaan päihdehuoltojärjestelmän eri päihdepalvelujen kautta. (Havio 2009, 11.) Päihdehuoltojärjestelmän muodostavat sosiaali- ja terveyshuollon peruspalvelut sekä erikoissairaanhoidon, yksityisten ja kolmannen sektorin järjestämät erityis palvelut. Peruspalveluita tarjoavat sosiaalitoimi, mielenterveys-toimistot, terveyskeskukset ja sairaalat. Päihdehuollon erityis palvelut jaetaan avo-palveluihin, laitos palveluihin ja kuntoutukseen. (Juppi 2016, 21.)

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on oma päihdestrategia (2005), joka määrittelee kirkon päihdetyön keskeisiä tavoitteita. Tärkeintä on ehkäisevä päihdetyö. Kirkko edellyttää, että yksittäiset seurakunnat laativat kukin oman päihdestrategiansa ja että jokaisella kirkon työntekijällä on valmiudet kohdata päihteenkäyttäjät ja hänen läheisensä. Kirkon ja diakoniatyön tehtävänä on kulkea päihdeongelmaisten ja heidän läheistensä rinnalla ja antaa sielunhoidollista ja hengellistä tukea. (Puumala & Lusikka 2011, 20.)

Päihdehuoltolain (L1986/41) mukaan päihdehuollon palveluiden tavoitteena on ehkäistä ja vähentää päihteen käytön aiheuttamia haittoja päihteenkäyttäjälle ja hänen läheisilleen. Lain mukaan kunnan tulee tarjota päihteenkäyttäjälle ja läheisille palveluita sisällöltään ja laajuudeltaan kunnassa olevan tarpeen mukaan. Päihdehuoltolain ohella päihdehuollon toiminnan taustalla vaikuttavat muun muassa perus- ja ihmisoikeudet, ammattietikka, laki potilaan asemasta

ja oikeuksista (L785/1992), laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (L812/2000) sekä lastensuojelulaki (L417/2007).

Läheisillä tarkoitamme lähiperheen lisäksi ystäviä ja sukulaisia. Saamelaisilla lähisuku tarkoittaa serkkuja monessa polvessa, ja perhe käsittää ydinperheen lisäksi isoäidit ja -isät sekä sedät ja tädit (Sakaste 2014). Päihteenkäyttäjien läheiset on eri päihdepalveluissa huomioitu vaihtelevasti. Perhelähtöisessä päihdetyössäkin läheinen nähdään vain päihteenkäyttäjän toipumisprosessin kautta, hänen tukijanaan, ei itsenäisenä avun tarvitsijana. Suomessa on arvioitu olevan noin 500 000 alkoholin suurkuluttajaa ja jokaisella heistä on 4–5 läheistä, joiden elämään hänen alkoholinkäyttönsä vaikuttaa. (Al-Anon 2017.) Läheisten tukemisen ja auttamisen on havaittu helpottavan päihdeongelmaisen saamista hoidon piiriin. Parhaiten läheinen auttaakin alkoholiongelmaista hakemalla itselleen apua. (Kuutti 2015, 30–34.)

4 Utsjoen päihdepalvelut

Utsjoella päihdepalveluita on tarjolla kunnan sosiaalitoimistossa ja terveyskeskuksessa. Terveyskeskuksessa ja sen vuodeosastolla on tarjolla katkaisuhoidtoa sekä avo- että laitostarkkaisuina. Kunnassa ei ole erityistä päihdetyöntekijää vaan päihdetyöstä vastaa kunnan psykiatrinen sairaanhoitaja. Tarvittaessa Utsjoelta voidaan kirjoittaa maksusitoumuksia päihdekuntoutusjaksolle, esimerkiksi Lapin Päihdeklinalle. (Utsjoki.fi.)

Utsjoella on syksyllä 2016 aloitettu SámiSoster ry:n toimesta Mettäterapiaan kuuluva Kohtaamispaikka-toiminta. Mettäterapia-toimintamalli kehitettiin vuonna 2009 Goikkanas – Saamelaiset voimavarat päihdetyöhön -hankkeessa, joka tekee kulttuurisensitiivistä, luontoa hyödyntävää päihdetyötä saamelaisalueella. Mettäterapian puitteissa järjestetään erilaista suljettua pienryhmätoimintaa muun muassa yhdessäolon, leireilyn ja kalastuksen merkeissä. Toiminta vaihtelee kunnittain. Utsjoella Kohtaamispaikka-toiminta on kaikille avointa ja tapaamisia on kerran kuussa. (SámiSoster ry 2017.)

Talvella 2016–2017 Utsjoella toimi myös AA-kerho kokemusasiantuntijan ohjaamana. Tapaamisia oli lähes viikoittain sunnuntaisin. Tällä hetkellä (syksy 2017) toiminta on tauolla.

5 Päihdepalvelukartoitus utsjokelaisille

Kartoittaaksemme alkoholiongelmaisten läheisten tuen tarvetta Utsjoella laadimme kyselyn kuntalaisille. Kysely sopii hyvin, jos halutaan vastauksia isolta joukolta (Ojasalo 2014, 40–41). Suunnittelimme kysymykset huolellisesti ja testasimme

niiden toimivuuden opiskelijatovereillamme ja ystävillämme. Laadimme paperisen kyselylomakkeen. Lomakkeen alkuun kirjoitimme saateen, jossa kerroimme kyselyn tarkoituksesta ja tulosten julkaisusta. Suunnittelemassamme puolistrukturoidussa lomakkeessa oli monivalinnan lisäksi tarjolla avoin vaihtoehto, jolla kartoitimme päihdetyön kehittämiskohteita. Lomakkeessa viimeisenä oli avoin kysymys, johon sai kirjoittaa vapaata tekstiä päihdetyöstä. Jaoin kyselyt palautuslaatikoihin keväällä 2017 eri kyläkeskuksiin, kunnan ja seurakunnan toimiloihin. Vastausaikaa annoimme 7–8 viikkoa.

Kyselymme vastausprosentti oli hyvä: saimme 48 vastausta seitsemästä eri toimipisteestä, joihin jaoin yhteensä noin 80 lomaketta. Vastauksia tuli kattavasti eri puolilta kuntaa. Vastajissa kaikki aikuisten ikäluokat ja kumpikin sukupuoli olivat hyvin edustettuina: naisia vastaajista oli vähän yli puolet (56 %). Vastauksissa ei ollut eroja eri ikäryhmien välillä ja sukupuoltenkin välillä ilmenneet eroavaisuudet olivat melko marginaalisia. Vastaukset syötettiin Webropol-työkalun vastaus- ja raportointiohjelmaan. Monivalintakysymysten vastauksia analysoitiin määrällisin eli kvantitatiivisin menetelmin ja avoimia vastauksia laadullisin menetelmin, ryhmittelemällä niitä sanallisesti.

Kyselyn vastaukset osoittivat alkoholiongelman olevan vahva ilmiö Utsjoen kunnassa. Enemmistöllä vastaajista (74 %) oli läheisenä tai lähipiirissään joku alkoholiongelmainen. Yli puolella vastaajista alkoholiongelmainen oli perheenjäsen (55 %), ja sukulaisen alkoholiongelma oli seuraavaksi yleisin (42 %). Lähes kaikki tunsivat alkoholiongelmaisen, mutta runsas puolet vastaajista (56 %) ei tiennyt, mistä alkoholiongelmaisen läheinen saa apua.

Avun hakemisen esteistä suurimpana tuli esille häpeä (66 %). Toiseksi suurimpana esteenä pidettiin välimatkaa (47 %), ja yli kolmanneksen mielestä apua ei ollut saatavilla (38 %). Työntekijän tuttuus tai sukulaisuus (32 %) mainittiin myös esteeksi monissa vastauksissa. Ehkä yllättäen väkivallan uhkan koki esteeksi vain noin 10 % vastaajista ja vain 8 vastaajaa rastitti kielen esteeksi avun saamiselle. Avoimessa vaihtoehdossa, kohdassa ”muu”, neljä vastaajaa mainitsi avun hakemisen esteeksi sen, ettei alkoholiongelmainen myönnä tai tunnista itse ongelmaansa.

Mielipiteet avun saatavuudesta jakautuivat tasaisesti ympäri vuorokauden saatavan avun ja nimettömänä saatavan avun kesken. Suurin osa halusi, että apua olisi saatavilla omalla kylällä; toisille riitti, että apua oli omassa kunnassa tarjolla.

Ehdotetuista tuen muodoista haluttiin eniten keskusteluapua joko päihdetyöntekijän, vertaistukihenkilön tai kirkon diakoniatyöntekijän kanssa. Ryhmiin perustuvat tukimuodot eivät saaneet suurtakaan kannatusta, eivätkä verkossa sosiaaliseen mediaan pohjaavat tuen ja avun mallit kiinnostaneet.

Viimeisessä avoimessa kysymyksessä vastaajat saivat kirjoittaa omia ajatuksiaan päihdetyöstä. Monessa kirjoituksessa kaivattiin tietoa, tiedottamista ja valistusta päihdetyöstä. Usealla kirjoittajalla oli huoli nuorista ja yleisestä, päihheet sallivasta asenteesta. Lisäksi kuntaan kaivattiin päihdetyöntekijää. Saamelaisen kulttuurin ja kielen huomioiminen päihdetyössä oli yhdellä toiveissa.

6 Johtopäätökset

Kyselymme oli ensimmäinen laatuaan Utsjoella. Koskaan aiemmin ei ollut tutkittu, millaista tukea ja apua utsjokelaiset alkoholiongelmaisten läheiset itse haluavat. Selvityksen tulokset vahvistivat ennakko-oletuksemme: alkoholiongelma on selkeästi vahva ilmiö kunnassa ja läheisten tukitoimille on tarvetta. 74 %:lla oli lähipiirissään alkoholiongelmainen henkilö, mutta runsaalla puolella vastaajista ei kuitenkaan ollut tietoa, mistä apua ja tietoa voi saada.

Avun hakemisen esteissä korostui vahvasti häpeä. Häpeä liittyy aina alkoholiongelmaan, mutta häpeän tunne ja pelko leimautumisesta korostuvat pienessä yhteisössä, jossa kaikki tuntevat toisensa. (Heikkilä 2014, 230.) Tutkimuksen mukaan päihdeongelmaisen perheenjäsenet osallistuvat monin tavoin päihdesairauden salaamiseen, esimerkiksi peittelyyn, kulissien ylläpitämisen ja valehtelun muodossa (Tanskanen 2017, 20). Saamelaisilla häpeän tunne ja vaikenemisen kulttuuri ovat vahvempia kuin suomalaisilla. Kynnys avun hakemiseen on korkeampi, sillä ei haluta leimata koko saamen kansaa eikä omaa sukua. (Heikkilä 2014, 230.) Toiseksi suurimpana esteenä mainittiin ymmärrettävästi pitkät välimatkat. Työntekijän tuttuus tai sukulaisuus oli myös monien mielestä suuri este. Saamelaisyhteisössä halutaan ongelmat, kuten häpeä alkoholiongelmasta, pitää suvun sisällä. Vaikeita asioita ei haluta paljastaa ulkopuolisille, ei ainakaan toisen saamelaisuvun edustajalle. Väkivallan uhkan koki esteeksi vain noin 10 % vastaajista.

Kyselyssämme vain kahdeksan vastaajaa piti avuntarjoajan käyttämää kieltä esteenä, mikä oli tuloksena hieman yllättävä. Kieliasia on kiinnostava, sillä saamelaisalueella on käyty paljon keskustelua siitä, kuinka esimerkiksi päihdepalveluissa olisi huomioitava alueen kulttuuriset erityispiirteet ja saamen kieli (Maggä 2010, 670–671). Toisaalta muun muassa Vuomajoki on omassa pro gradu -tutkimuksessaan, haastateltuaan muutamia saamelaisia alkoholisteja, päätenyt siihen tulokseen, että saamelaisuuden huomioimisella päihdehoidossa ei näyttäisi olevan merkitystä. (Vuomajoki 2015, 92.)

Saamelaisenemmistöisessä kunnassa kielikysymys on erityisen tärkeä, joten kartoitimme kieliasiaa vielä erillisellä kohdalla lomakkeessa. Kysyimme, millä kie-

lellä palveluja tulisi tarjota. Emme saaneet selkeää tulosta kysymykseemme, vaan vastaukset jakautuivat tasaisesti kummankin kunnan virallisen kielen, suomen ja saamen, kesken. Monet vastaajista olivat rastineet molemmat kielet, mikä osoittanee, että molempia pidetään tärkeinä. Kysymyksessä olisi pitänyt olla mahdollisuus valita vain yksi kieli, jolloin vastaus olisi ollut käyttökelpoisempi.

Mielenkiintoista oli, että henkilökohtaisen keskusteluavun kannatus oli selvästi suurempi kuin ryhmätoiminnan. Seurakunnalle vastaukset antoivat vahvan viestin: diakoniaa tarvitaan mukaan päihdetyöhön. Eniten läheiset kaipasivat diakonin kanssa keskustelua, kuulluksi tulemisen kokemusta, mutta myös perheiden tukemista pidettiin tärkeänä diakonian tehtävänä.

Kunnan tulevaisuuden kannalta tärkeimpiä ovat varmasti vastaukset avun ja tuen antamisen malleja koskeviin kysymyksiin. Tärkeätä on lisäksi huomioda pienessä ja syrjäisessä yhteisössä korostuvat avun hakemisen esteet, kuten häpeä, välimatkat ja työntekijöiden sukulaisuus tai tuttuus. Avun antamisen mallin suunnittelussa tulisi ottaa huomioon edellä mainitut esteet ja yrittää löytää mahdollisimman monelle sopiva matalan kynnyksen palvelu. Oman käsityksemme mukaan alueella tarvitaan työntekijää, joka tuntee hyvin paikallisen kulttuurin ja voi ammatillisuudellaan murtaa ennakkoluulot esimerkiksi edustamaansa sukua kohtaan. Yksityisyyden tarve näyttäytyy vastauksissa: asioista oltaisiin valmiita puhumaan kahden kesken ammattilaisen kanssa, oli se sitten päihde- tai diakoniatyöntekijä tai henkilökohtainen vertaistukihenkilö. Ryhmiin perustuvat tukimuodot eivät saa pienen väestön kunnassa suurtakaan kannatusta. Nykyaikaiset, verkossa sosiaaliseen mediaan pohjaavat tuen ja avun mallit eivät myöskään herättäneet luottamusta vastaajissa.

Tutkimustulostemme julkaisun jälkeen on Utsjoen kunnan ja seurakunnan diakoniatyön sekä SámiSoster ry:n ja muiden kolmannen sektorin toimijoiden tehtävänä ottaa haaste vastaan ja järjestää tarvittavia palveluita alkoholiongelmaitten läheisille Utsjoen kunnassa. Tuen mallin tarkempi suunnittelu voisi mahdollisesti sopia kehittämistyön kohteeksi, uuden opinnäytetyön aiheeksi.

LÄHTEET

- Al-Anon 2017. Saatavilla https://www.al-anon.fi/al_anon
- Heikkilä, L. (2009). Hiljaisia kysymyksiä vaietuista asioista. Teoksessa T. Orjasniemi & O. Tiuraniemi (toim.), *Rajua, rujoa ja raitista. Alkoholin käyttöä Lapissa* (s. 230). Rovaniemi; Lapin yliopistokustannus.
- Heikkilä, L. (2014). Mehceterapiija – Mettäterapia. Kulttuurilähtöistä päihdetyötä luonnossa. Saatavilla <http://www.samisoster.fi/wp-content/uploads/2014/09/Meahcceterapiija-Mett%C3%HA4terapia-tutkimus.pdf>
- Itäpuisto, M. & Selin, J. (2013). Miten palvelut vastaavat päihdeiden käyttäjän läheisten avuntarpeisiin. Teoksessa K. Warpenius, M. Holmila & C. Tigerstad (toim.), *Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle* (s.139–140). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-519-2>
- Kuutti, J. (2015). *Päihdeongelmaisten läheisten apu ja tuki*. (Opinnäytetyö, Tampereen Ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma.) Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015052710782>
- Magga, R. (2010). Saamelaisten sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämisen haasteet Suomessa. (s.670–671). *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (6). Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100341/magga.pdf?sequence=1>
- Ojasalo K., Moilanen T. & Ritalahti J. (2014). *Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan*. Helsinki; Sanoma Pro.
- Puumala, S. & Lusikka, S. (2012). Kirkon päihdestrategia ja päihdetyö. Teoksessa A. Inkinen, J. Kokkonen & V. Ruuska (toim.), *Selvää synergiaa – eettisesti kantavaa päihdekasvatusta* (s. 18 - 27). Saatavilla https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2014/09/humak_selvaa_synergiaa_verkko.pdf
- Sakaste – saamelaisten sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämistrakenne -hanke 2014. Saamelaisen vanhustyön työkalupakki. Miten toimin, kun asiakkaana on saamelainen ikäihminen? Saatavilla https://www.vahvike.fi/sites/default/files/perussivu-pdf/saamelainen_tyokalupakki_1.pdf
- Tanskanen, J. (2017). *Päihdeidenkäyttäjien perheenjäsenten omaiskokemukset ja selviytymisen strategiat*. Laadullinen tutkimus. (Pro gradu-tutkielma. Oulun Yliopisto. Hoitotieteen ja terveystalveluntieteen tutkimusyksikkö.) Saatavilla <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201712193346.pdf>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.thl.fi/fi/>
- Tilastokeskus 2016. Saatavilla <http://www.tilastokeskus.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?year=2017&active1=890>
- Utsjoen kunta.fi. Saatavilla <http://www.utsjoki.fi/fi/palvelut/sosiaali-ja-terveystoimi/sairaanhoito/peihdehuolto.php>
- Vuomajoki, P. (2015). *”Ei ne käsitä, että se on niinkö sairaus”*. Saamelaisten alkoholistien toipumisen kokemuksia. (Pro gradu -tutkielma. Giellagas-instituutti. Oulun yliopisto.) Saatavilla <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201510152087.pdf>

Ritva Kaisajoki & Assi Penttinen

SEURAKUNTA ELÄKELÄISTEN TUKENA SAAMELAISALUEELLA

Johdanto

elmikuussa 2016 tapasimme Ivalossa työelämäyhteistyökumppanit, jotka kävivät esittelemässä opinnäytetyöaiheita saamelaisalueen sairaanhoitaja-diakonissakoulutusta varten. Paikalla oli myös Kirkkohallituksen diakonia-asiantuntijoita, jotka kertoivat eläkeläisille suunnatusta Hidden-projektista. Se on vuonna 1952 syntyneille ihmisille tarkoitettu projekti, jossa etsitään apua tarvitsevia vanhuksia. Hidden-projekti on toteutettu Kirkkohallituksen koulutuskeskuksen kanssa, ja siihen kuuluu Suomesta kolme aluetta, joista yksi on Inarin seurakunta.

Olimme lisäksi kiinnostuneita Inarin kunnan alueen palvelutarjonnasta. Karitoimme palveluita kotona asumisen tueksi ja asioita, jotka tukivat elämänhallintaa. Palveluita voivat järjestää kunta, yksityinen sekä kolmas sektori. Syrjäisiin pieniin kyliin voi olla hankalaa järjestää palveluita pitkien välimatkojen vuoksi. Pohdimme, voisiko näitä kehittää eläkeläisten toivomaan suuntaan. Opinnäytetyössämme tuomme esiin pohjoisen ulottuvuuden ja seurakunnan tärkeyden eläkeläisille.

Opinnäytetyö toteutettiin Inarin kunnassa, joka on pinta-alaltaan Suomen suurin kunta. Kunnassa on pitkät välimatkat ja kuntalaiset asuvat harvassa, etäällä toisistaan. Partakko ja Nellim ovat syrjäisiä ja harvaan asuttuja lapinkyliä. Lähimpään kuntakeskukseen Ivaloon on Partakosta matkaa noin 100 kilometriä. Partakon kylä on Severtijärven tien varrella, ja siellä asuu yli 65-vuotiaita 12–15

henkilöä (Reetta-Mari Tammela, henkilökohtainen tiedonanto 18.10.2017). Nellim sijaitsee Inarijärven rannalla 42 kilometriä Ivalon kuntakeskuksesta koilliseen. Nellimistä on kahdeksan kilometriä Venäjän rajalle. Kyläyhteisö on tiiviisti rakennettu, ja kylän alueella asuu yli 65-vuotiaita 20–30 henkilöä (Reetta-Mari Tammela, henkilökohtainen tiedonanto 18.10.2017).

Tämä artikkeli pohjautuu Sairaanhoidaja (AMK), diakoninen hoitotyö -tutkintoon kuuluvaan opinnäytetyöhön *Seurakunta eläkeläisten tukijana saamelaisalueella*. Inarin seurakunta on opinnäytetyön työelämäyhteistyökumppani. Yhteistyössä on toimittu saamelaistyön diakonissan kanssa.

Diakoniatyö palveluntarjoajana saamelaisalueen eläkeläisille

Keskeiset käsitteet tässä artikkelissa ovat eläkeläinen, elämänhallinta, alkupe- räiskansa, palvelutarjonta ja diakoniatyö. Haastatteluun osallistujat olivat iältään 65–92-vuotiaita. Käsite eläkeläinen kattaa yli 65-vuotiaat ihmiset, ja ikääntyessä palvelutarve kasvaa. Käsitteet vanhenemisestä ovat yksilöllisiä, koska elämänkaaren loppupäähän liittyy usein sairastumista tai toimintakyvyn heikkenemistä. Kaikki eivät koe ikääntymistä samanlaisena. Elämäntavat vaikuttavat vanhenemiseen ja sen etenemiseen. Vanhenemistä emme voi estää, koska se kuuluu jokaisen elämänkaaren. Kalenteri-ikä ei voida suoraan käyttää määriteltäessä vanhene- mistä. Ihmisen elämänkaaren sijoittuu neljä ikäkautta: kolmas ikä tarkoittaa elä- keiän alkupään toiminnallisia vuosia ja neljäs ikäkausi tarkoittaa toimintakyvyn alenemisen aikaa. (Kivelä 2006, 13–15.)

Kotona selviytymisen perusedellytys on hyvä elämänhallinta. Se on tunne siitä, että voi vaikuttaa omaan toimintaansa sekä ympäristöönsä ja tapahtumiin. Hal- linnan tunteen ollessa hyvä ihminen pystyy säätelemään omaa psyykkistä tasa- painoaan ja siihen liittyviä ajatuksia ja tunteita. Näin selviytymiskeinot riittävät kotona asumiseen. Vuosien karttuessa ihminen rakentaa mielenterveyden perus- taan kokemuksista, esimerkiksi ongelmatilanteiden ja pettymysten kohtaamisesta, avun saamisesta ja antamisesta sekä rakastettuna olemisesta (Heikkinen, Jyrkämä & Rantanen 2013, 374). Kehonhallintaan kuuluvat liikkuminen ja syöminen, ja myös sosiaalisten suhteiden ylläpito on tärkeää. Asiat, joihin ei voi vaikuttaa tai joi- ta ei voi hallita, koetaan uhkana. Elämänhallintaa voivat lyhytaikaisesti horjuttaa erilaiset riippuvuudet, kuten alkoholi, TV-sarjat ja ruoka, tai esimerkiksi toisen ih- misen menetys ja sen myötä koettu surun tunne. (Vilkko-Riihelä 2003, 570–579.)

Saamelaisalueella toimiessamme otimme alkuperäiskansan eli saamelaiset huomioon selvitystyössämme. Saamelaiset ovat asuneet samoilla arktisilla alueilla aiemmin kuin nykyiset valtion rajat on määrätty Norjan, Ruotsin, Suomen ja Ve-

näjän välillä. Lisäksi saamelaiset ovat säilyttäneet omat sosiaaliset, taloudelliset, kulttuuriset ja poliittiset instituutionsa, muun muassa saamelaiskäräjät. Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: inarin-, koltan- ja pohjoissaamen kieliä. Saamelaisilla on oma lippu, ja heidän kansallispäiväänsä vietetään helmikuun kuudes päivä. Suomessa on noin 10 000 saamelaista, joista 40 % asuu nykyään kotiseudullaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen sekä Sodankylän Vuotson kylillä. (Suomen YK-liitto i.a.; Saamelaiskäräjät 2014.)

Palvelutarjonta muotoutuu eläkeläisen yleistilan ja ikääntymisen mukaan, esimerkiksi apuvälineet. Osallisuus yhteiskunnassa, kylällä ja järjestöissä on tärkeä asia ikääntyneelle ihmiselle. Iäkäs henkilö osallistuu omien asioidensa käsittelyyn ja palveluiden arviointiin, vaikka toimintakyky on heikentynyt. Osallisuus on osallistumista, kuulumista yhteisöön sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2013, 13–20.) Palvelutarpeita kannattaa kartoittaa, jotta saadaan oikea palvelu oikeaan aikaan. Näin taataan eläkeläisille mahdollisimman hyvä arjen toimivuus sosiaalisine ulottuvuuksineen ja huomioidaan myös terveys. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2013, 21–29.)

Diakoniatyö on lähimmäisenrakkautta, yhteistä huolehtimista huono-osaisista ja ihmisen kokonaisvaltaista kohtaamista (Helin, Hiilamo & Jokela 2010, 7). Diakonian keskeisin tehtävä on tehdä kristillisestä työstä näkyvää ja arkipäiväistä. Diakoniatyö kuuluu Suomen evankelis-luterilaisen kirkon perustehtäviin. Inarin seurakunta järjestää eläkeläisten parissa kotikäyntejä ja kerhotoimintaa sekä auttaa taloudellisissa vaikeuksissa.

Opinnäytetyön toteuttaminen

Opinnäytetyössämme lähtökohtana oli todellisen elämän kuvaaminen laadullisen tutkimusmenetelmän avulla. Pyrkimyksenä oli löytää ja paljastaa faktatietoa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 160–161.) Valitsimme laadullisen tutkimusmenetelmän, koska se kuvaa todellisen elämän toiveita ja mahdollisuuksia. Halusimme tuottaa Inarin seurakunnalle lisätietoa eläkeläisten toiveista sekä siitä, mitä kotona selviytymisen esteitä on ja mistä kyläläiset saavat voimavaroja. Selvitimme kylillä toimivat palvelujen tuottajat yhteistyön mahdollistamiseksi sekä kartoitimme kotona asumisen tukipalveluja. Järjestimme seurakunnan saamelaistyön diakonissan avustuksella kaksi anonyymiä ryhmähaastattelutilaisuutta kyläläisille. Partakkolaisten haastattelu oli Inarissa Kultaisen iän kerhon yhteydessä seurakuntatalolla. Haastatteluun osallistui viisi henkilöä. Nellimiläisten haastattelu oli yksityisen henkilön kotona, ja siihen osallistui 12 henkilöä. Teimme haastattelut kahtena päivänä marraskuussa 2016.

Haastatteluiden jälkeen litteroimme aineiston. Käsittelimme tuloksia induktiivisen eli aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla (Kananen 2015, 159, 171; Tuomi & Sarajärvi 2013, 108–113). Tuomen ja Sarajärven (2013, 108–113) mukaan aineistoa voi tutkia kolmessa osassa. Ensimmäinen osa oli pelkistämistä eli redusointia, jossa aineisto pilkottiin osiin. Epäoleelliset asiat jäivät pois. Koodasimme haastatteluiden vastauksia eri väreihin, jotta asioiden luokittelu olisi helpompaa ja olennaiset ilmaukset tulisivat esille. Toinen osa oli aineiston klusterointi. Ryhmittelyssä etsimme aineistosta yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia kylien välillä. Kolmannessa osassa, abstrahoinnissa, erottelimme olennaisen tiedon aineistosta ja loimme valikoidusta tiedosta teoreettiset käsitteet.

Partakon ja Nellimin kylissä kerrottua

Partakkolaiset ja nellimiläiset kertoivat, että kunnassa on mahdollisuus saada lähihoitajien järjestämää kotipalvelua, sairaanhoitajien järjestämää kotisairaanhoidoa, kuljetuspalvelua ja kylätyöntekijän palveluita, esimerkiksi lumitöitä ja polttopuiden tekemistä takkaan tai leivinuuniin. Molemmissa kylissä naapurit auttoivat toisiaan: he kävivät muun muassa katsomassa naapurissa asuvaa muistisairasta vanhusta ja näin selvittivät, onko hänellä asiat hyvin. Sähköisten palveluiden käyttö oli molemmissa kylissä tuttua. Kyläläiset käyttivät sähköisiä pankkipalveluita sekä viestintään Skypeä, sähköpostia ja sosiaalisen median palvelua Facebookia. Haastatelluilla oli käytössään matkapuhelimet, ja useimmat käyttivät tietokonetta yhteydenpitoon lastensa kanssa. Välimatkat lapsiin olivat pitkiä, koska suurimmalla osalla lapset asuivat Lapin läänin ulkopuolella. Sähköisten palveluiden hyödyntäminen tukee osaltaan eläkeläisten sosiaalisia suhteita.

Kyläläiset olivat tyytyväisiä seurakunnan järjestämiin kerhotoimintoihin ja etenkin sururyhmään. He pääsivät yhteiskuljetuksella kerran kuussa Ivalon ja Inarin kerhoihin sekä kerran vuodessa järjestettäviin ensimmäisen adventin kirkkoon Ivaloon ja saamelaisten kansallispäivän kirkkopyhään Inariin. Lisäksi he pitivät seurakunnan tiedotusta riittävänä paikallislehdessä.

Starck-Pirskanen (2009, 10) on Ikoseen (2007) viitaten todennut, että voimavarat muodostavat perustan yksilön toimintakyvylle. Ihmisillä on olemassa erilaisia voimavaroja, ja ne vaikuttavat itsenäiseen elämään. Kylissä kotona selviytymisen voimavarana oli luonnon seuraaminen. Luonnossa liikkuminen, marjastus ja kalastus virkistivät mieltä. Kaikenlainen itse tekeminen, kuten käsityöt ja ruuanlaitto, voimaannuttivat haastateltavia. Ihmiset asuvat pitkien välimatkojen takana, mikä vaikeuttaa palveluiden saatavuutta, ja tällöin toimintakyvyn täytyy olla hyvä. Toisaalta ihmiset asuvat tietoisesti omilla synnyinseuduillaan ja ovat

tottuneet omaan elinympäristöönsä ja sen tarjoamiin puitteisiin sekä ympäröivään luontoon. Tikkasen (2006, 2) mukaan saamelaiset elävät luonnosta, luonnon keskellä ja luonnossa. Partakossa luontosuhde korostui erityisesti. Nellimissä nostettiin luonnon lisäksi esiin rukoileminen, saamen kieli, lukeminen ja ryhmäpelien pelaaminen. Kotona pärjäämisen uhaksi nousi partakkolaisilla sodan pelko Yhdysvaltain vaalien ollessa ajankohtaiset. Nellimiläiset pelkäsivät terveyden menettämistä sekä talvella teiden auraamatta jättämistä.

Nellimin kylässä on paljon erilaisia aktiviteetteja, koska kylällä sijaitsee kerhotalo ja ortodoksinen kirkko. Kerhotalolla järjestetään kotipalvelun Ikäihmisten kerho ja terveydenhoitajan palvelut kaksi kertaa kuukaudessa. Saamelaisalueen koulutuskeskus järjestää muun muassa inarinsaamen keskusteluryhmää. Syys- ja talviaikana ortodoksikirkossa pidettiin jumalanpalveluksia kerran kuukaudessa. Yhteinen kylätalo lisää yhteisöllisyyden tunnetta, koska siellä järjestetään erilaisia tapahtumia. Näin se omalta osaltaan tukee eläkeläisten hyvinvointia mahdollistaen yhteisöllisyyden ja yhteisen tekemisen kerhoissa sekä virkistäen mieltä ja muistia. Partakossa ei ole kokoontumistiloja, joten harrastustoiminta on oman aktiivisuuden varassa.

Aineistomme perusteella keskeistä on kotona selviytyminen, joka sisältää hyvän toimintakyvyn, luottavaisen suhtautumisen tulevaisuuteen sekä turvallisuuden tunteen ja itsenäisyyden. Arjen voimavaroina ovat yhteisöllisyys, luonto, käsillä tekeminen ja erilaiset virikkeet, kuten kerhotoiminta seurakunnan tai kunnan järjestämänä. Nämä toiminnot vahvistavat omaa kulttuuria ja arjessa jaksamista.

Seurakunta osallisuuden tukena

Tulosten perusteella molempien kylien eläkeläiset ovat vaatimattomia ja vähään tyytyväisiä. He olivat kiitollisia seurakunnalle kaikesta palvelusta, mitä heillä jo oli tällä hetkellä, erityisesti kuljetuspalvelusta, jonka ansiosta heidät haettiin kotoa asti seurakunnan tapahtumiin. Inarin seurakunnalla on ystäväpalvelutoimintaa, eli vapaaehtoiset eläkeläiset vierailevat yksinäisten vanhusten luona. Lisäksi diakonisessa toiminnassa voidaan auttaa taloudellisesti heikossa asemassa olevia. Kansamme ikääntyy, ja seurakunnalle löytyy tekemisen paikkoja eläkeläisten joukossa. Puumalaisen (2011, 48) mukaan harrastaminen ja päivätoiminta pitävät yllä eläkeläisten vireyttä sekä toimintakykyä. Tarjoamalla ihmisille muun muassa kerhotoimintaa tai ylläpitämällä toimintakykyä fysioterapeutin käynneillä tuetaan arjessa selviytymistä. (Starck-Pirskanen 2009, 7–9.)

Pohdimme erilaisia kehittämideoita. Esille nousi Nellimin kylätalon Ikäihmisten kerhotoiminta. Haastateltaville oli epäselvää, kuka sai osallistua kerhoon.

Tämän vuoksi olisi hyvä järjestää tiedotustilaisuus, jossa kerrottaisiin, millaista toimintaa kerhossa järjestetään. Tapahtuman järjestäjinä olisivat diakoniatyöntekijä ja terveydenhoitaja yhteistyössä. Laatomalla erilaisia palvelurenkaita yhteistyössä kunnan, seurakunnan ja muiden palveluita tarjoavien tahojen kanssa voidaan vastata kasvavan eläkeläisjoukon tarpeisiin. Fyysistä toimintakykyä voitaisiin ylläpitää kunnallisen fysioterapeutin ja kylällä toimivan seurakunnan vapaaehtoisen avulla, esimerkiksi avustamalla ulkoilussa. Tulevaisuudessa tietoliikenneyhteyksiin kiinnitetään entistä enemmän huomiota. Vanhemman ikäpolven teknisen osaamisen kartuttua voitaisiin kehittää muun muassa jumalanpalveluksien, aamuhartauksien ja jumppahetkien lähettämistä etäyhteyksin. Saamelaisalueella korostuvat monikulttuurisuus ja monitoimijuus pohjoisen yhteistyön ja erilaisten verkostojen kehittämisessä (Palojärvi & Heikkilä, 2006–2009, 47).

Nellimiläisiltä tuli toive diakoniapiiristä omalle kylälleen sekä työntekijästä, joka tekisi kaikenlaisia töitä eläkeläisten kotona eikä olisi rajoitettu vain joihinkin tiettyihin työtehtäviin. Partakkolaisilla oli toiveena diakoniatyöntekijän henkilökohtaiset kotikäynnit. Helinin ym. (2010, 7–8) mukaan diakoniatyö luo omalle paikkakunnalle yhteisöllisyyttä, mikä muodostaa pohjan keskinäiselle luottamukselle ja avunannolle. Diakoniatyö tarjoaa yksilöllistä kohtaamista sekä ryhmätoimintaa, kuten diakoniatyöntekijän vierailuja yksinäisen eläkeläisen luona, erilaisia kerhoja tai vertaistukiryhmiä.

Selvityksen tulokset osoittivat, että kylille kaivataan seurakunnan järjestämää toimintaa. Nellimin kylässä käynnistyi diakoniapiiri viime keväänä ryhmähaastattelun jälkeen. Diakoniapiiri kokoontuu kerran kuussa vuorotellen jonkun kyläläisen kotona. Huomasimme, että ryhmätoiminta luo yhteisöllisyyttä erityisesti Nellimin kylälle. Myös Lintulahti (2012, 30) toteaa omassa opinnäytetyössään, että ryhmätoiminnalla on suuri vaikutus yhteisöllisyyden kokemiseen. Harvaan asutulla seudulla seurakunnan tuottamat palvelut korostuvat, koska yhteiskunta ei pysty tuottamaan palveluita pitkien välimatkojen vuoksi (Thitz 2013, 48). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinnon (2004, 14) mukaan maaseudulla ihmiset tuntevat toisensa paremmin kuin kaupungissa, joten siellä elää voimakkaammin naapuriapu ja talkoohenki sekä lähimmäisestä kannetaan vastuuta enemmän. Syrjäisillä kylillä Lapissa toteutuvat asumisen hyvät elementit, muun muassa turvallisuus ja vapaus (Sodankylän Vanhustenkotiyhdistys ry 2017, 9). Haastatteluissamme ilmeni tämä samainen asia. Nellimissä iäkkäämmät kyläläiset huomioitiin monin tavoin. Kylän yhteisistä tapahtumista tiedotettiin henkilökohtaisesti ja katsottiin, että naapuriin syttyivät valot aamulla. Lisäksi naapuri kävi esimerkiksi tarkistamassa kerran päivässä, että vanhus on päässyt sängystä

ylös. Diakoninen näkemys lähimmäisen auttamisesta toteutuu maaseudun ihmisten keskuudessa.

Pohdinta

Molempien kylien eläkeläiset olivat liikuttuneita siitä, että olimme kiinnostuneita heidän toiminnastaan syrjäisillä kylillä. Oma koti ja siihen liittyvä elinympäristö tukevat eläkeläisten hyvinvointia. Se mahdollistaa itsemääräämisoikeuden, osallisuuden kokemisen ja luo mielekästä tekemistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 21.) Nykäsen tutkimuksen (2007, 75–78) mukaan tyytyväisyys kotona asumiseen ja oman elämän autonomiseen hallintaan ovat tärkeitä asioita ihmisille. Myös meidän opinnäytetyössämme tuli tämä asia ilmi. Partakon ja Nellimin kyläläiset ovat tottuneet tulemaan toimeen omillaan ja haluavat asua lähellä luontoa omassa kodissaan mahdollisimman pitkään.

Kotona pärjäämisen esteitä ja uhkatekijöitä koskeviin kysymyksiin haastateltavien oli vaikea vastata. Kysymyksen esitettyämme vietimme molemmissa haastattelupaikoissa hiljaisen hetken ennen kuin saimme vastauksia. Arvelimme kysymyksen olevan liian vaikea tai henkilökohtainen. Kuuluisiko se alkuperäiskansojen kulttuuriin, ettei vaikeuksista puhuta vieraille ihmisille?

Erilaiset haastattelutilanteet ovat voineet vaikuttaa saamiimme tuloksiin samoin kuin se, ettemme tavoittaneet kaikkia kyläläisiä. Haastattelutilanne itsessään on jännittävä niin haastattelijalle kuin haastateltavillekin. Arvelimme, että olisimme voineet saada laajempia vastauksia kysymyksiin, jos olisimme tehneet partakkolaisten haastattelun jonkun kotona omalla kylällä ja saamen kielellä.

Jatkotutkimuksena voisi selvittää, ovatko eläkeläiset valmiita virtuaaliseen kohtaamiseen vai haluavatko he kokea asiat aidosti ja oikeasti läsnä olevina. Suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle voisi virtuaaliselle kohtaamiselle olla enemmän tarvetta kuin nykyisen vanhemman ikäluokan kohdalla. Haastatteluissa ilmeni, että vanhemman sukupolven edustajat ovat lämpimiä ihmisiä, todella vähään tyytyväisiä, onnellisia ja tasapainoisen oloisia luontosuhteineen. Lisäksi vaatimattomuus, nöyryys ja oman selviytymisen korostaminen tulevat ilmi tilanteessa kuin tilanteessa. Luonnon keskellä koetaan syvää rauhaa ja hiljaisuutta. Opinnäytetyömme osoitti, kuinka seurakunta voi olla tukemassa eläkeläisten kotona pärjäämistä yhteistyössä kunnan ja muiden palveluiden tarjoajien kanssa.

LÄHTEET

- Heikkinen, E., Jyrkämä, J. & Rantanen, T. (toim.) (2013). *Gerontologia*. (3. uud. p.). Helsinki: DUODECIM.
- Helin, M., Hiilamo, H. & Jokela, U. (2010). *Diakoniatyö Asiakkaan palveluksessa*. Helsinki: Edita.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Kajaanin ammattikorkeakoulu (i.a.). Ryhmähaastattelu aineistonkeruun menetelmänä. Saatavilla 17.3.2017 <https://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Aineiston-keruun menetelmat/Ryhmähaastattelu>
- Kananen, J. (2015). *Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitat opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 202: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Kirkkohallitus. Palvelu Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työntekijöille ja toimijoille. (i.a.). *Kirkon vanhustyön strategia 2015*. Saatavilla 23.5.2017 [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/DF0ABA2AC-B69098AC225770A0037182B/\\$FILE/kirkonvanhustyonstrategia.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/DF0ABA2AC-B69098AC225770A0037182B/$FILE/kirkonvanhustyonstrategia.pdf)
- Kivelä, S.-L. (2006). *Me, ikääntyminen ja lääkkeet*. (1.-2.p.). Helsinki: WSOY.
- Lintulahti, E. (2012). *Diakoniatyön merkitys ikäihmisille Kyyjärvellä* (Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma). Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012112516296>
- Nykänen, S. (2007). ”Kot'on paras paikka”. *Kotona asumisen merkitys ikääntyvälle*. (Pro gradu-tutkielma, Lapin yliopisto, Rovaniemi). Saatavilla <http://www.ulapland.fi/?deptid=19721>
- Palojärvi, L. & Heikkilä, L. (2006–2009). *SámiSoster ry. Birgen ruovttus – Pärjään kotona*. Loppuraportti. Saatavilla 16.12.2017 <http://www.samisoster.fi/wp-content/uploads/2014/09/Birgen-ruovttus-P%C3%A4rjaan-kotona-loppuraportti.pdf>
- Puumalainen, P. (2011). *Ikääntyneiden asuminen ja hyvinvointi*. (Pro gradu-tutkielma, Itä-Suomen yliopisto, sosiaalipolitiikka). Saatavilla <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20110124>
- Saamelaiskäräjät (2014). *Saamelaiset Suomessa*. Saatavilla 15.12.2017 http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&cid=105&Itemid=104
- Sodankylän Vanhustenkotiyhdistys ry (2017). *KYLÄSSÄ HYVÄ-KOTONA PARAS -HANKKEET 2011-2013 JA 2014-2016*. Sodankylä.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2013). *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palveluiden parantamiseksi*. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3415-3>
- Starck-Pirskanen, M. (2009) *Vanhusasiakkaan kotona selviytyminen* (Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, hoitotyön koulutusohjelma). https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/3850/Starck-Pirskanen_Margareth.pdf?sequence=1
- Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto (2004). *Kirkon läsnäolo maaseudulla. Kirkon maaseutustrategia 2008*. Sarja C 2008:6. Saatavilla 23.5.2017 [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/D369F10AF9D44A9FC22577A500368BD5/\\$FILE/Kirkon_maaseutustrategia.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/D369F10AF9D44A9FC22577A500368BD5/$FILE/Kirkon_maaseutustrategia.pdf)
- Suomen YK-liitto. (i.a.) Alkuperäiskansat. Saamelaiset. Saatavilla 2.11.2016 www.ykliitto.fi/yk70v/kulttuurinen/alkuperaiskansat
- Thitz, P. (2013). *Seurakunta osallisuuden yhteisönä*. (Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia 40). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. (Väitöskirja, Helsingin yliopisto)
- Tikkanen, O. (2006). *Saivojen salaisuus: Saivot osana saamelaisten maailmankuvaa* (Pro-gradu tutkielma, Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitos). Saatavilla <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/93724/gradu01260.pdf?sequence=1>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2013). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Vilkko-Riihelä, A. (2003). *Psykyke. psykologian käsikirja* (1.-3.). Helsinki: WSOY.

Maritta Rantakeisu

KATSE ETEENPÄIN – LAPIN RAJAVARTIOSTON VARUSMIESTEN VOIMAVARAT JA JAKSAMISTA KUORMITTAVAT TEKIJÄT VARUSMIESPALVELUKSESSA.

Johdanto

S otilaallinen maanpuolustuksemme perustuu yleiseen asevelvollisuu-
teen, joka koskee kaikkia 18 vuotta täyttäneitä miespuolisia Suomen
kansalaisia (L 1438/2007). Puolustusvoimilla on päävastuu varusmies-
koulutuksen toimeenpanosta. Varusmieskoulutuksen suorittamisesta
Rajavartiolaikoksessa säädetään Rajavartiolaikoksen hallintoon perustuvassa laissa
ja rajavartiolaissa (L 194/1995; L556/2007). Rajavartiolaikosto kouluttaa varusmie-
hiä Lapin ja Pohjois-Karjalan rajajääkärikomppaniassa sekä Raja- ja merivartio-
koulun erikoisrajajääkärikomppaniassa Imatralla.

Naiset voivat osallistua maanpuolustukseen suorittamalla varusmiespalve-
luksen vapaaehtoisena (L 194/1995; L556/2007). Rajavartiolaikoksessa naisia
koulutetaan vain Pohjois-Karjalan rajajääkärikomppaniassa Onttolassa. Varus-
miespalvelus kestää miehistöön kuuluvilla rajajääkäreillä 165 vuorokautta ja joh-
tajakoulutuksessa olevilla upseerikokelailta ja alikersanteilla 347 vuorokautta.
(Rajavartiolaikosto. Varusmieskoulutus.)

Asevelvollisuuslaissa (L1438/2007) määritellään, että asevelvollisen tulee terveydellisten ominaisuuksiensa perusteella suoriutua palveluksesta omaa, muiden tai koko palvelujärjestelmän turvallisuutta vaarantamatta. Sotilaan on pystyttävä toimimaan psyykkisesti haastavissa ja kuormittavissa tilanteissa, jotka muuttuvat nopeastikin (Sotilaan käsikirja 2017, 267).

Varusmiespalveluksen onnistuminen edellyttää hyvää psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä, kuten nopeaa palautumista kuormittavista ja henkisesti stressaavista tekijöistä. Varusmiespalvelus vaatii hyvää itsetuntemusta, vuorovaikutustaitoja, sopeutumista sotilaalliseen kuriin ja tahtoa täyttää annetut tehtävät. (Sotilaan käsikirja 2017, 267.) Varusmiespalvelus tarjoaa nuorelle mahdollisuuden itsenäistymiseen ja antaa valmiuksia elämään.

Opinnäytetyölläni haluan kiinnittää huomiota varusmiespalveluksessa selviytymisen tukemiseen, jotta välttyttäisiin nuorten ennenaikaisilta palveluksen keskeytymisiltä.

Varusmiespalveluksen erityispiirteet Lapin rajavartioston rajajääkärikompaniassa

Lapin rajavartioston rajajääkärikomppania Ivalossa on Suomen pohjoisin ja saamelaisalueella toimiva varusmieskoulutusyksikkö. Se antaa monipuolisen maastossa tapahtuvan tiedustelukoulutuksen sodanajan tehtäviin reilulle kahdellesadalle varusmiehelle vuodessa. Metsä- ja tunturimaastot tarjoavat vaihtelevat ja haastavat harjoitusalueet Lapin luonnossa.

Varusmiespalvelus on sotilaallisten taitojen oppimista sekä arktisissa olosuhteissa selviytymistä. Lapin rajavartioston tiedustelijat oppivat koulutuksessa sulautumaan maastoon näkymättömäksi. Heitä yhdistää kärsivällisyys, luotto itseensä ja palveluskaveriin. Ivaloon koulutukseen hakeutavalta edellytetään palveluskelpoisuusluokkaa A, perusterveyttä ja hyvää peruskuntoa. Näkökyvyssä ei saa olla suuria poikkeavuuksia, ja kuulon on oltava hyvä. Karsivia tekijöitä ovat muun muassa tuoreet ja vaikeat tuki- ja liikuntaelinvaivat sekä vaikeat ihotaudit. Henkisen tasapainon on oltava hyvä – erityisesti stressinsietokyvyn. (Terveystarkastusohje 2012, 41.) Ivalon palveluspaikaksi valinneet kokevat luonnossa liikkumisen omaksi vahvuudekseen, mikä on myös suositus paikkaan hakeutuvalla (Rajavartiolaitos. Varusmieskoulutus).

Elämänolosuhteiden muutokset siviili- ja sotilaselämän välillä aiheuttavat vahvoja tunteita (Mielenterveysopas 2014, 14–18). Varusmiespalveluksen onnistuminen vaatii hyvää henkistä jaksamista ja hyvinvointia. Henkinen jaksaminen on hyvinvoinnin kokemusta ja onnellisuutta. Hyvinvoinnin kokemukseen vaikut-

tavat esimerkiksi Allardin (1976, 38) mukaan elinolot, sosiaaliset suhteet ja oma persoonallinen kasvu. Varusmiespalvelus onnistuu, kun nuori on terve ja hänen sosiaaliset suhteensa ovat kunnossa.

Henkisen jaksamisen tukeminen on osa mielenterveyden edistämistä. Tasa-painoinen olo edistää hyvinvointia. Ihmisen elämänhallinta, itsetunto ja sosiaali-set taidot nähdään vahvuutena. Toivo lisää uskoa itseän, ja siten ihminen kykenee vastaanottamaan myös epäonnistumisia. Jälkimmäinen ei ole aina itsestäänsel-yyys nuorten miesten keskuudessa. Epäonnistuminen syventää pettymyksiä. Epä-onnistuminen voi jäädä nuoren alitajuntaan vaikuttaen nuoren hyvinvointiin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Mielenterveyden edistäminen, 2014.)

Hyvinvointi on oman itsensä tuntemista ja toisen ihmisen huomioimista. Hy-vät ihmissuhteet ja arkielämän hallittavuus, kuten terveydentila ja turvallinen eli-nympäristö, auttavat ihmistä selviytymään (Ollikainen 2016, 34). Kun ihminen elää tasapainoista elämää, hän kykenee paremmin ottamaan uusia asioita vastaan (Mattila & Aarninsalo 2009, 21–25). Kykyihinsä luottava ihminen onnistuu pää-semään yli omista vastoinkäymisistään, ja näin hän luottaa itseensä yhä enemmän. Sopeutuminen oman ryhmän toimintaan luo hyvinvoinnin kokemusta (Vuorileh-to, Larri, Kurki & Hätönen 2014, 30–31). Kykyihinsä luottava ihminen uskoo it-seensä ja luottaa toisiin. Henkinen jaksaminen edesauttaa selviytymistä fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista haasteista varusmiespalveluksessa.

Pitkittänyt sairastumiskierre, tapaturma tai sopeutumishäiriö estää koulutusta-voitteiden saavuttamisen. Seurauksena voi olla palveluksen keskeytyminen (Terve-ystarkastusohje 2012, 16–17). Ennenaikainen palveluksen keskeytyminen voi johtaa syrjäytymiseen. Syrjäytyminen on ulkopuolelle jäämistä niin koulutuksesta, työelä-mästä kuin sosiaalisesta elämästä. (Hänninen & Tolvanen 2014, 6.) Syrjäytyneestä nuoresta voidaan puhua vasta, kun nuorella ei ole ajatustakaan omasta tulevaisuu-desta eikä nuori tartu tarjottuun apuun (Huttunen 2017, 9). Varusmiespalveluksen keskeytyminen on henkilökohtainen tragedia nuorelle. Sillä voi olla vaikutusta myö-hemmin nuoren sopeutumiseen työelämään (Nuoret pohjoisessa -tutkimus 2014).

Varusmieskoulutuksen onnistumisesta vastaa komppanian päällikkö yhteis-työssä rajajääkärikomppanian muun henkilöstön kanssa. Kouluttajien positiivi-nen asenne varusmiehiä kohtaan on yksi tärkeimmistä asioista, joilla vahvistetaan varusmiesten suhtautumista varusmiespalvelukseen (Salminen 2010, 46–47). Va-rusmiehen tulee luottaa omiin kykyihinsä ja ryhmähenkeen. Toimiva yhteisö ja sosiaalisuus luovat toimintaedellytykset ryhmässä olemiseen ja lisäävät paineen-sietokykyä (Mikola & Sarvanto 2016, 26–27).

Kyselytutkimus varusmiesten hyvinvointiin vaikuttavista asioista

Olen tutkinut opinnäytetyössäni Lapin rajavartioston varusmiesten hyvinvointiin vaikuttavia asioita varusmiesten itsensä kokemana. Kyselyn aihe nousi rajajääkäri-komppaniasta. Aikaisempaa tutkimusta ei ole tehty. Kyselylomakkeen laatiminen alkoi Raja- ja merivartiokoulun tutkimus- ja tietopalveluyksiköstä helmikuussa 2017 saadun tutkimusluvan jälkeen. Kysymyslomakkeen suunnittelussa käytin apuna erilaisia opinnäytetöitä ja muuta kirjallisuutta. Kysymykset liittyivät koko palvelusajan haasteisiin ja erilaisiin tuen lähteisiin huomioiden palvelusolosuhteet pohjoisessa.

Kysely toteutettiin Lapin rajavartioston rajajääkärikomppaniassa toukokuussa 2017 sähköisenä Webropol-kyselynä. Tiedonkeruumenetelmäksi valitsin kyselylomakkeen, koska lomakkeen täyttö sopi parhaiten komppanian aikatauluihin. Kyselylomakkeella ajattelin saavani myös laajan tutkimusaineiston. Webropol-kyselyn avulla saa nopeasti analysoitua vastauksia.

Määrällisessä tutkimuksessa kuvaillaan tämän hetkistä tilannetta (Heikkilä 2014, 8). Lapin rajavartioston varusmiehistä ei ollut aiheeseen liittyvää aikaisempaa tutkimustietoa. Tutkimuksen validiteetin eli luotettavuuden huomioiden kysymysten laadinnassa. Kysymykset liittyivät vain tutkimusongelmaan.

Suljetuissa kysymyksissä oli useita eri vastausvaihtoehtoja. Viikko ennen kyselyn avautumista oli infotilaisuus, missä kerroin kyselyn tarkoituksen. Kysely perustui vapaaehtoisuuteen, ja vastaajat pysyivät anonyymeinä eli tunnistamattomina. Rajajääkärikomppanian kanssa oli sovittu vastausajankohta, joka mahdollisti varusmiehille kyselyyn vastaamisen palvelusajalla.

Rajajääkärikomppaniassa oli tutkimusajankohtana paikalla 105 varusmiestä. Vastaajista 347 vuorokauden palvelusta suorittavia oli 16 upseerikokelasta, 34 alikersanttia ja 22 aliupseerioppilasta. Miehistöön kuuluvia rajajääkäreitä eli 165 vuorokauden palvelusta suorittavia vastaajia oli 33. Kyselyyn vastasi 81 varusmiestä (n=81). Kokonaisvastausprosentti oli 77 %.

Valtakunnallisella tasolla varusmieskoulutuksen keskeyttämisprosentti on noin 10 % (Puolustusvoimat. Tiedote 2016). Se on ollut samaa luokkaa Lapin rajavartiostossakin vuosina 2016–2017 (Lapin rajavartiosto. Rajajääkärikomppania. Tilastointi 2017). Kyselyyn oli mahdollista vastata viikon ajan.

Varusmiesten voimavarat

Tärkeimmiksi tuen antajiksi komppaniassa nousivat omat palveluskaverit (48 %). Vastanneet (n=81) olivat yhtä mieltä (98 %) siitä, että komppaniassa on hyvä ryhmä-

henki. Sotilaselämään sopeutuminen on sidoksissa koko ryhmän osana toimimiseen. Esimies-alaisuuden muodostuminen on merkittävä tekijä sotilaallisessa organisaatiossa. Vastaajista (n=81) suurin osa (85 %) piti omaa varusmiesryhmänjohtajaa oikeudenmukaisena ja ”hyvänä jätkänä”. Varusmiesryhmänjohtaja on johtajakoulutuksessa upseerikokelas ja alikersantti. Maastoharjoituksissa paras tukija oli oma palveluskaveri (69 %). Yli neljäsosa (27 %) vastaajista (n=81) valitsi itsensä parhaimmaksi tuen antajaksi. Kantahenkilökunnalta eli kouluttajilta ja kenttäsairanhoitajilta varusmiehet kokivat saavansa tukea. Tukea pidettiin pääosin riittävänä (79 %).

Terveysasemalla lääkärin ja sairaanhoitajan vastaanotolla varusmiehet saavat perustason terveyden- ja sairaudenhoitoa. Lääkärin vastaanotto on keskimäärin 2–3 kertaa viikossa noin kolme tuntia. Suurin osa vastaajista koki saavansa lääkäriltä tukea omaan jaksamiseensa (79 %). Samaa mieltä sairaanhoitajan antamasta tuesta oli 88 % vastaajista (n=81). Sairaanhoitajalta odotettiin keskusteluhetkiä erityisesti omaan jaksamiseen liittyvissä asioissa. Sosiaalikirjaattorin toimintaa pidettiin riittävänä (81%). Sosiaalikirjaattori on varusmiehen ensisijainen etuusturvan neuvoja.

Varusmiespalvelukseen sisältyy eettisen ja psyykkisen toimintakyvyn koulutusta sotilaspapin pitämänä. Sotilaspappi on osa varusmiehen tukiverkkoa ja tarjoaa ajatuksia ja ohjausta eettiseen arviointikykyyn. Sotilaspapin oppitunnit keskittyvät ohjeistusten mukaan opetukseen ja sielunhoitoon. (Sotilaan käsikirja 2017, 271–272.) Vastaajista 75 % oli tyytyväisiä hengelliseen osuuteen varusmieskoulutuksessa. 21 % koki silti enemmän tarvetta sotilaspapin läsnäololle. Tukea siviilistä pidettiin myös tärkeänä. Tärkeimmiksi tukijoiksi nousivat läheiset ystävät, kumppanit ja vanhemmat.

Varusmiesten jaksamista kuormittavat tekijät

Varusmiespalvelukseen tulo tietää muutosta totuttuihin toimintatapoihin (Salmi 2010). Kyselyssä tulivat esille palvelukseen ja siviilielämään vaikuttavat asiat. Kiireen koki yli puolet (62 %) vastanneista (n=81) suurimmaksi haasteeksi. Kiire tuntui kaikkialla ja osalla koko palveluksen ajan. Yhteydenpitoa läheisiin pidettiin haastavana. Sen koki lähes puolet (48 %) vastaajista ongelmallisena. Yhteydenpitoa läheisiin vaikeutti oman vapaa-ajan puute.

Oman vapaa-ajan puute vaikeutti sopeutumista kolmanneksella (33 %). Sotilaallinen kuri hankaloitti viihtymistä neljänneksellä (26 %) vastanneista (n=81). Sotilaallinen kuri tuli esille fyysisenä rasituksena ja kiireenä. Käytännön järjestelyjä pidettiin hankalina eikä ymmärretty aina koulutukseen liittyviä tehtäviä. Aamuheräämiset tuntuivat kuormittavan palveluksen alkuvaihetta yli neljänneksellä (28 %) vastaajista (n=81).

Varusmieskoulutus Lapin rajavartiostossa tapahtuu suurelta osin maastossa. Maastossa pitkät valvomiset vaikuttivat henkiseen jaksamiseen lähes puolella (46 %) vastanneista (n=81). Tämä näkyi unen puutteena ja fyysisenä sekä psyykkisenä väsymyksenä. Vastaajista (n=81) lähes neljäsosa (22 %) koki vuodenaikavaihteluiden vaikeuttavan palveluksessa jaksamista. Talvella pimeys ja kylmyys hankaloittivat liikkumista. Erityisesti hiihtäminen ahkio perässä vaikeakulkuisessa tunturimaastossa vähensi motivaatiota.

Puolella (47 %) vastanneista (n=81) siviilielämän asiat hankaloittivat palveluksessa olemista. Suurimpana ongelmana pidettiin omien asioiden hoitamisen vaikeutta (30 %). Omien asioiden hoitamisessa nousivat näkyvimmin esille raha-asiat. Siitä huolimatta suurimmalla osalla (85 %) vastanneista taloudellinen tilanne ei vaikuttanut henkiseen jaksamiseen varusmiespalveluksessa. Reilu viidesosa (22 %) vastanneista (n=81) koki ihmissuhdemuutosten, kuten eron kumpunista, vaikuttavan varusmiespalvelukseen.

Keskeisimmät tutkimustulokset

Varusmiesten keskeisimmiksi tukijoiksi varusmiespalveluksessa ilmenivät tutkimuksen mukaan omat palveluskaverit ja läheiset. Palveluskavereiden tuki liittyy hyvään ryhmähenkeen. Samanlaisia tutkimustuloksia on saatu aiemmista tutkimuksista. (Salminen 2010; Lehtinen 2009.) Samoin aikaisemmissa tutkimuksissa ryhmähengen kokeminen tuli esille voimaannuttavana. Kaverisuhde voi olla jopa elinikäinen. Lapin rajavartioston terveysaseman sairaanhoitajalta odotettiin kuuntelijan roolia ja tukemista. Hengelliset asiat koettiin tärkeiksi kriisin aikana. Palveluksen aikana kaivattiin oppitunteja henkisestä jaksamisesta. Kyselyssä tuli esille varusmiesten toive tulla kuulluksi terveydenhoitohenkilöstön vastaanotolla niin terveysasemalla kuin maastossakin.

Kouluttajien antamaan tukeen oltiin tyytyväisiä maastossa, mutta palautteen antamista ja tarkennettuja ohjeistuksia kaivattiin enemmän. Kouluttajilta toivottiin erityisesti positiivista palautetta. Kouluttajat komppanian päälliköiden johdolla ovat avainasemassa motivoimisessa ja kannustavan ilmapiirin saavuttamisessa. Aikaisemmissa tutkimuksissa (Kapulainen 1994; Lehtinen 2009; Salminen 2010) on todettu varusmiesten motivaation olevan yksi tärkeimmistä asioista varusmiespalveluksen onnistumisen kannalta. Tässä tutkimuksessa motivaatio ei kuitenkaan tullut esiin kovinkaan merkittävänä tekijänä.

Kirkollisen työn oppitunteihin oltiin tyytyväisiä. Kaivattiin tapaamishetkiä ja penimuotoisia keskustelu- tai hartaustilaisuuksia maastoharjoituksiin.

Kyselytutkimukseni mukaan suurimpana ongelmana pidettiin kiirettä ja oman ajan puuttumista. Sotilaallinen kuri tunnustettiin kovaksi, mikä näkyi muun muassa kiireen kokemisena. Oman ajan puuttuminen esti yhteydenpidon läheisiin ja kumppaniin. Hyvinvoivan parisuhteen tiedetään edistävän nuoren henkistä jaksamista. Blomqvist ja Kangasluoma (2015) korostavat samanlaisia ajatuksia omassa terveydenhoitotyön opinnäytetyössään.

2000-luvulla syntyneille kännykkä ja sosiaalinen media ovat jokapäiväinen osa elämää. Niiden vaikutus näkyy nuoren hyvinvoinnissa ja sosiaalisessa elämässä. (Silta tulevaisuuteen. Jyväskylän yliopisto.) Varusmiehillä kännykän käyttöä on palveluksessa rajoitettu. Kyselyssä kännykän käytön rajoitusta pidettiin ristiriitaisena, ja se vaikeutti henkilökohtaisten asioiden hoitamista.

Johtopäätökset ja pohdinta

Varusmiesten henkinen hyvinvointi on tärkeä osa varusmieskoulutuksen onnistumista. Vastaajien mielestä komppanian vahvuutena oli hyvä ryhmähenki. Kukaan ei kokenut olevansa yksinäinen. Paras tuki löytyi varusmieskavereista. Onkin pienen komppanian etu, että kaikki tuntevat toisensa.

Kyselyssä varusmiehet kokivat kiireen suurimpana haasteena, ja se ilmeni koko palveluksen ajan. Kiirettä kohdattiin maastoharjoitusten valmisteluiden aikana, mikä suurelta osin johtui kouluttajien tavoittamattomuudesta ja epätarkkojen ohjeistusten antamisesta. Kyselyssä tuli esiin selvä viesti, että varusmiehet kaipaavat avoimuutta, selviä ohjeistuksia ja kannustavampaa otetta koko varusmiespalvelukseen. Samoja tutkimustuloksia löytyi Salmisen (2009) ja Lehtisen (2009) tutkimuksissa. Kiire ymmärrettiin lähinnä koulutuskulttuurisena ilmiönä, johtamisen yhtenä keinona, mutta myös yhtenä arvovallan viestinä.

Kyselyssä tuli esille, että yhteydenpito läheisiin, erityisesti kumppaniin, oli liian rajoittunutta. Blomqvist ym. (2015) korostavatkin, että parisuhde on varusmiehelle enemmän voimavara kuin kuormittava tekijä. Nuoren on hyvä saada olla yhteydessä läheisiin ja kumppaniin mahdollisimman paljon. Samaa on huomioitu Porin prikaatissa reilun vuoden ajan uudistetulla koulutusmetodilla. Porin prikaatissa on kiinnitetty huomiota varusmieskoulutuksen kannustavuuteen järkipäisillä sitä. Turhista vanhanaikaisista menetelmistä on luovuttu. Varusmiehille on järjestetty omaa henkilökohtaista vapaa-aikaa sosiaalisten suhteiden hoitamiseen. Ennenaikaisten palvelukeskeytysten määrä on vähentynyt. (Helsingin Sanomat. Päivälehti. Varusmiespalvelus 2015.) Tarvitaanko enää jäykkää sotilaallista kuria ja vastaako se enää modernin yhteiskunnan toimintamalleja ja meidän tapamme elää?

Myös Mikolan ym. (2016) tutkimuksessa todettiin, että yhteiskunta on muuttanut. Nuoret arvostavat avoimuutta ja ajattelevat kriittisesti vanhoista toimintatavoista. Osalla varusmiespalvelusta suorittavista henkinen hyvinvointi tulee jatkossakin vaikeutumaan, jos palveluksen käytäntöjä ei muuteta joiltakin osin.

Ihmisillä on erilainen kyky kestää haastavia tilanteita ja selviytyä niistä. Terveysaseman sairaanhoitajalta odotettiin kannustavaa ja kuuntelevaa otetta varusmiesten henkilökohtaisissa kriiseissä. Sotilaspastorin läsnäoloa toivottiin maastoharjoituksiin, sillä maastoharjoitukset koettiin niin haastavina henkisesti.

Kristillinen ihmiskäsitys ohjaa työtäni. Se on pyyteetöntä auttamista hädän hetkellä. Kaikilla meillä on ihmisarvo, eikä sitä voi toinen riistää. Varusmiespalvelusaika tulee hyödyntää mahdollisimman hyvin, mutta ei pidä unohtaa inhimillisyyttä. Varusmiesten motivaation puute ei käynyt tutkimuksessani ilmi niin suurena ongelmana kuin odotin. Jatkotutkimuksena voisi tehdä kyselyn tai haastattelun palveluksen alkuvaiheessa, kun palvelukeskeytykset ovat korkeimmillaan.

LÄHTEET

- Allardt, E. (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY.
- Blomqvist, A. & Kangasluoma, A. (2015). *Parisuhteen tukeminen varusmiespalveluksen aikana*. (Opinnäytetyö, Metropolia ammattikorkeakoulu, terveydenhoitotyö). Saatavilla 15.11.2017 <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/96379/Parisuhteen%20tukeminen.pdf?sequence=1>
- Heikkilä, T. (2014). *Tilastollinen tutkimus*. (9. uud.p.). Helsinki: Edita.
- Helsingin Sanomat. (8.1.2018). Päivän sanomat. Varusmiespalvelus. Saatavilla 22.1.2018 <https://www.hs.fi/paivanlehti/08012018/>
- Huttunen, M. (2017). *Olen saanut olla nostamassa syrjäytyneitä ylös. Diakoniatyö syrjäytyneiden nuorten tukena* (Pro-gradu -tutkielma, Itä-Suomen Yliopisto, teologinen osasto). Saatavilla 17.11.2017 http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20171081/urn_nbn_fi_uef-20171081.pdf
- Hänninen, M. & Tolvanen, E. (2014). *Syrjäytymisen ehkäisy työpajoilla työntekijöiden näkökulmasta* (Erityispedagogiikan Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteenlaitos). Saatavilla 20.11.2017. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/44389/URN:NBN:fi:-jyu-201410082953.pdf?sequence=1>
- Jyväskylän yliopisto. Ajankohtaista. Silta tulevaisuuteen -hanke. Saatavilla 28.11.2017 <https://www.jyu.fi/ajankohtaista/arkisto/2017/08/tiedote-2017-08-29-11-18-30-092658>
- Kapulainen, S. (1994). *Varusmiesten palvelukseen sopeutumiseen vaikuttavat tekijät ja niiden huomioonottaminen varusmiespalveluksessa*. (Tutkimus, Maanpuolustuskorkeakoulu, maasotalinja).
- L1438/2007.Asevelvollisuuslaki. Saatavilla 30.10.2017 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20071438?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=asevelvollisuuslaki%20>
- L577/2005. Laki rajavartiolaitoksen hallinnosta. Saatavilla 30.10.2017 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050577>
- Lehtinen, L. (2009). *Sotilaaksi koulutettavan minäkuva ja motivaatio*. (Tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu, kenttätyöstölinja). Saatavilla 20.10.2017 <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/104831/SK1035.pdf?sequence=2>
- Mattila, A. & Aarninsalo, P. (2009). *Ommen taidot*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Mikola, P. & Sarvanto S. (2016). *Sosiaalikirjuriin käsityksiä varusmiesten henkisestä hyvinvoinnista* (Opinnäytetyö, Metropolia ammattikorkeakoulu, sosiaaliala). Saatavilla 20.9.2017 http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/109845/Mikola_Petra%20ja%20Sarvanto_Salla%20Maria.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ollikainen, A. (2016). *Hyvinvoinnin ulottuvuudet aikuisuuden näkökulmasta* (Pro gradu -tutkimus, Tampereen yliopisto, terveystieteiden yksikkö). Saatavilla 22.11.2017 <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98607/GRADU-1456216425.pdf?sequence=>
- Puolustusvoimat. Tiedote 18.10.2016. Saatavilla 10.10.2017 http://puolustusvoimat.fi/artikkeli/-/asset_publisher/varusmiespalveluksen-keskeytykset-edellisvuosien-tasoa
- Puolustusvoimat. *Sotilaan käsikirja 2017*. Helsinki: Pääesikunta. Saatavilla 30.9.2017 <http://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2258487/PEVIESTOS-SKK2017/cafec7ec-a218-49ef-8100-7e40883b0eb4>
- Puolustusvoimat. Terveystarkastusohje 2012. Helsinki: Pääesikunta. Saatavilla 30.6.2017 <http://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2258811/PEVIESTOS-Terveystarkastusohje2012.pdf/d8fec7e9-1178-44bf-8b6e-cdd9fd585ec3>
- Rajavartiolaitos. Rajajääkärikomppania. Saatavilla 10.10.2017 <http://www.raja.fi/lr/organisaatio/rajajaakarikomppania>
- Rajavartiolaitos. Varusmieskoulutus. Saatavilla 10.10.2017 <http://www.raja.fi/varusmies>

- Salminen, T. (2010). *Varusmiespalveluksen keskeytyminen ensimmäisen palvelusviikon aikana* (Tutkimus, Maanpuolustuskorkeakoulu, maasotalinja). Saatavilla 15.8.2017 https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/74246/E4040_Kapteeni_Salminen_Tamio_EUK62_Opinn%C3%A4ytety%C3%B6_13HUH10.pdf?sequence=1
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2014). *Mielenterveyden edistäminen*. Saatavilla 4.11.2017 <https://www.thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen>
- Vuorilehti, M., Larri, M., Kurki, M. & Hätönen, H. (2014). *Uudistuva mielenterveystyö*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Miia Marjaranta

TIERVÂ, MII KULLOO? – HOITOTYÖN SANASTO KOHTAAMISEN TUEKSI

Johdanto

nnostus sanakirjan tekemiseen lähti käytännön kohtaamisista inarinsaamelais-
ten vanhusten kanssa: asiakkaan äidinkielen käyttämisestä on kokemukseni
mukaan ollut hyötyä hoitotilanteissa. “Tiervâ, mii kullo?” on inarinsaamea
ja tarkoittaa “Terve, mitä kuuluu?”. Kyseinen lause oli niitä harvoja sanontoja,
joita spontaanisti tuli mieleen vähäisen kielen opiskelun jälkeen. Usein kohta-
amisissa kaipasin jotakin konkreettista apuvälinettä, jonka avulla voisi palauttaa
mieleen itselle vieraan kielen fraaseja ja sanontoja. Ajatus taskussa olevasta lunt-
tilapusta alkoi kehittymään hoitajan apuvälineenä toimivaksi taskusanakirjaksi.

Saamelaisten kotiseutualueella on tarvetta saamen kielen taitoisille hoito- ja
kirkonalan työntekijöille. Erityisesti ikäihmiset voivat puhua saamea omana äi-
dinkielenään. Asiakkaalla on oikeus käyttää äidinkieltään asioidessaan terveys- tai
kirkonalan palveluissa, mutta alan ammattilaisilta ei aina löydy riittävää kielitaitoa
(Lukkarinen 2001, 74). Asiakkaan äidinkielen käyttäminen mahdollistaa aidos-
tia asiakas- ja kulttuurilähtöisen kohtaamisen asiakkaan ja ammattilaisen välillä.

Erittäin uhanalaisen inarinsaamen kielen puhujilla ei aina ole mahdollisuut-
ta käyttää äidinkieltään asiointiin. Inarinsaameksi ei ole ollut saatavilla hoito-
työhön soveltuvaa yhteen koottua sanastoa. Opinnäytetyön kehittämistehtävänä
olen tehnyt hoitotyön suomi–inarinsaame-sanaston, joka on tarkoitettu hoitajan
avuksi perushoidossa ja päivittäisissä toiminnoissa. Sanaston käyttäminen edis-
tää inarinsaamea äidinkielenään puhuvien, etenkin ikäihmisten, mahdollisuutta

käyttää ensimmäisenä opittua kieltä terveydenhuollon ja evankelisluterilaisen kirkon palveluissa. Inarinsaamenkielinen hoitotyön sanasto edistää lisäksi erittäin uhanalaisen kielen asemaa ja on kannustimena lisäämässä kielen puhujien määrää. Taskusanakirjaksi tuotetussa hoitotyön sanastossa on helposti saatavilla hoitotyön ydinsanastoa, tervehdyksiä ja kuulumisten vaihtoon liittyviä ilmauksia, joiden avulla asiakkaan voi kohdata kunnioittavasti hänen omalla kielellään. Taskusanakirjasta on lisäksi tehty mobiililaitteeseen ladattava versio helpottamaan sanakirjan saatavuutta.

Äidinkielen merkitys kohtaamisessa

Kristillisen ihmiskäsityksen mukaan Jumala loi ihmisen omaksi kuvakseen (1. Moos 1:27). Käytännössä tämä tarkoittaa, että jokainen ihminen on arvokas eikä arvo perustu omiin ansioihin (Jolkkonen 2016). Holistisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen on biopsykososiaalinen kokonaisuus, eli ihmisen tarpeisiin, elämään ja vaikeuksiin on monia tarkastelunäkökulmia, mikä täytyy ottaa huomioon kohtaamisessa (Nykänen 2006). Ruhalan mukaan holistinen eli kokonaisvaltainen ihmiskäsitys kattaa myös hengellisyyden ja henkisyyden (Rauhala 1989).

Ihmisen kohtaaminen on ensiarvoista ja kokonaisvaltaista hoitotyössä. Hoitotyössä kohtaavat hoitaja ja hoidettava, mutta myös hoidettavan odotukset ja toiveet sekä hoitajan ammattikäytännöt ja hänen persoonallisuutensa. (Kyngäs, Kääriäinen, Poskiparta, Johansson, Hirvonen & Renfors 2007, 11.)

Hoitotyön paradigmassa keskeisiä käsitteitä ovat ihminen, ympäristö, terveys ja hoitaminen (Sarajärvi, Matila & Rekola 2011, 25–27). Näiden käsitteiden pohjalta avainasemaan nousee kielen merkitys esimerkiksi muistisairaahan inarinsaa-melaisen kohtaamisessa. Hänen näkökulmastaan hoitotieteen paradigma voisi näyttäytyä seuraavalla tavalla: ihminen elää jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Hoitajan ja hoidettavan välillä on yhteinen kieli, jonka avulla kommunikoidaan puolin ja toisin. Hoitajan inarinsaamen kielen osaamattomuus tuo haasteita ymmärrettävään vuorovaikutukseen, mikä voi näyttäytyä esimerkiksi negatiivisena hoitomyönteisyytenä.

Toisaalta asiakas on myös moniulotteinen kokonaisuus, jossa näkyvät sekä fyysinen, psyykinen, sosiaalinen, kulttuurinen että hengellinen puoli. Kulttuurisuuden ja sosiaalisuuden osa-alueisiin kuuluvat myös lähtemättömänä osana kielen käyttäminen ja osaaminen. Ymmärretyksi tuleminen vaikuttaa hoitotyöhön, ja samalla hoitomyönteisyys lisääntyy. Kieli on avainasemassa asiakkaita, omaisia ja ympäristöä kohdatessa. Kielen avulla vuorovaikutuksesta tulee asiakaslähtöistä hoitotyötä.

Inarinsaame on yksi kolmesta Suomessa puhutusta saamen kielestä. Erittäin uhanalaisen inarinsaamen kielen ydinaluetta on Inarin kunta, jossa sitä on perinteisesti puhuttu. Kielen puhujia on noin 300 henkeä. Kielen asema vaikutti hälyttävältä vielä 1990-luvulla, mutta tehokkaan elvytystoiminnan avulla kielen puhujien määrä on lähtenyt kasvuun erityisesti nuorten keskuudessa. Inarinsaamelaiset, joita on noin 600, ovat Inarin kunnan alkuperäisväestöä. (Kotimaisten kielten keskus. Kielitieto. Kielet. Saame; Saamelaiskäräjät. Saamelaiset. Saamen kielet 2014.)

Suomi–inarinsaame-hoitosanasto vastaa käytännön hoito- ja diakoniatyön tarpeeseen. Taskuun mahtuva kirja on helppo apuväline tilanteissa, joissa täytyy nopeasti löytää sanoja ja sanontoja inarinsaameksi. Mobiililaitteisiin ladattava sanasto on helposti saatavilla paikasta riippumatta. Pienilläkin saamen kielen sanoilla ja sanonnoilla voi kohdata ihmisen kulttuurilähtöisesti. Inarinsaamenkielisten hoitoalan sanakirjojen ja sanastojen puutteen vuoksi kielen käyttäminen hoitotilanteissa on jäänyt kielitaitoisten hoitajien vastuulle. Näin äidinkielliset inarinsaamelaiset ja etenkin muistisairaat ovat olleet eriarvoisessa asemassa kuin kantaväestö, koska heitä ei ole voitu kohdata heidän omalla äidinkielellään.

Kielelliset oikeudet

Sairaanhoitajien eettisissä ohjeissa kehoitetaan hoitajaa kohtelemaan toista ihmistä lähimmäisenä ja toimimaan tehtävässään oikeudenmukaisesti siten, että hän kohtaa potilaan arvokkaana ihmisenä huomioiden yksilön arvot, vakaumuksen ja tavat. Sairaanhoitaja hoitaa jokaista potilasta yhtä hyvin ja kunkin yksilöllisten tarpeiden mukaisesti, unohtamatta potilaan äidinkieltä. (Sairaanhoitajaliitto 1996.)

Eettisten ohjeiden lisäksi asiakaslähtöisyyteen velvoittavat erilaiset lait, kuten laki potilaan asemasta ja oikeuksista (Juujärvi, Myyry & Pessa 2011, 55). Sosiaali- ja terveystalvissa asioidessa on tapana käyttää valtakieltä vähemmistökielten sijaan. Asiakkaan oikeuksista voivat olla tietämättömiä niin asiakas itse kuin henkilökuntakin. Asiakkaiden on tutkittu aloittavan kommunikoinnin valtakielellä, jos he eivät ole tietoisia henkilökunnan taidoista ja halusta käyttää asiakkaan äidinkieltä. Näin ollen usein äidinkielen merkitys jää huomiotta hoitojen yhteydessä. (Lukkarinen 2001.)

Saamelaiskulttuurissa saamen kieli on tärkeä osa kulttuuria. Ei puhuta pelkästään kommunikaatiovälineestä, vaan kieli ilmentää arvoja. Perinteisillä saamelaisilla elinkeinoilla, kuten poronhoidolla, kalastuksella sekä pyyntiin ja käsitöihin liittyvillä ryhmillä, on oma erityisterminologiansa. Termistö on osa saamelaiselinkei-

non harjoittajan ammattitaitoa ja kulttuurillista perimätietoa. Kieli kuvaa myös luontosuhdetta ja ympäröivää todellisuutta. Erityisesti saamelaiskulttuurin luontosidonnaisuus näkyy kielessä rikkaana ja laajana luontoa koskevana sanastona. (Saamelaiskäräjät. Saamelaiset. Saamen kielet 2014.)

Saamen kielen asemaa ylläpidetään ja kehitetään Suomessa aktiivisesti. Saamelaiskäräjät antaa suosituksia kielilainsäädäntöön liittyvissä asioissa. Kotimaisten kielten keskuksen tehtävänä on ohjata ja kehittää yleiskieltä sekä neuvoa ja ohjata kielikysymyksissä. (Vuolab-Lohi 2007.)

Saamelaisten kielellisistä oikeuksista on säädetty useassa laissa. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeudesta (L812/2000) ja laki potilaan asemasta ja oikeuksista (L785/1992) takaavat jokaiselle oikeuden saada lainsäädännön mukaista palvelua omalla äidinkielellään. Suomen perustuslaki varmistaa saamelaisten aseman alkuperäiskansana, jolla on oikeus oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen (L731/1999). Saamen kielilaki (L1086/2003) turvaa saamelaisille perustuslaissa säädetyn oikeuden käyttää omaa äidinkieltään viranomaisasioinnissa saamelaisalueella.

Hoitotyön sanakirja

Ajatus sanakirjasta lähti käytännön kohtaamisista inarinsaamelaisten vanhusten parissa. Oma kielitaidon puute toi riittämättömyyden tunnetta hoitotilanteissa ja siten innosti kehittämään apuvälinettä työhön. Inarinsaameksi ei ollut saatavilla hoitotyön sanastoa.

Taskusanakirja on erityisesti hoitajille tarkoitettu työkalu, jota he voivat hyödyntää kohdatessaan inarinsaamelaisen asiakkaan. Pienikin kielen huomioiminen viestittää kulttuuria kunnioittavasta ja asiakaslähtöisestä asenteesta. Sanakirjassa on otettu huomioon pieni koko, jotta se kulkisi aina mukana hoitajan taskussa ja siten palvelisi mahdollisimman monipuolisesti. Mobiililaitteisiin ladattava versio mahdollistaa taskusanakirjan nopean käytön missä tahansa maan kolkassa, jossa sille ilmenee tarvetta.

Kohtasin harjoittelussa potilaan, jonka käytöksessä oli ollut aggressiivisia piirteitä. Hoitajia oli kehotettu menemään hoitotilanteisiin pareittain turvallisuuden vuoksi. Potilaan taustoista kävi ilmi, että hänen äidinkieltensä oli saame ja hänellä oli muun muassa muistisairaus. Hoitotilanteeseen mennessämme ajattelin kohdata hänet toivottamalla *huomenta* hänen äidinkielellään. Potilas vastasikin minulle hyvin iloisesti huomenta, johon jatkoin saameksi sen, mitä kielitaitoni antoi myöten. Hoitotilanne oli hyvin rauhallinen ja hoitomyönteinen, enkä kokenut mitään aggressiivisuuden merkkejä hänessä.

Uskon, että kielellä oli suuri merkitys potilaalle ja hänen turvallisuudentunteelleen. Hän koki tuttuuden tunnetta saadessaan kommunikoida omalla kielellään, vaikka ympäristö oli vieras. Jään murtamiseen potilaan ja hoitajan välillä ei aina tarvita paljon kielen osaamista, niin kuin oma kokemukseni osoitti. Rohkeus käyttää jo vähäistäkin kielitaitoa on parempi kuin olla käyttämättä kieltä ollenkaan.

Kehittämistyön aineisto on muokkaantunut hoitotilanteissa eteen tulleista käytännön tarpeista, kuten edellä esitetty kuvaus osoittaa. Aineistoa on kerätty myös *Inarinsaamea hoitohenkilökunnalle* -kursilla. Aineiston pohjalta on tuotettu opinnäytetyönä Hoitotyön taskusanakirja suomi-inarinsaame. Sanakirjan visuaalisessa ilmeessä on pyritty hyödyntämään inarinsaamelaista värimaailmaa ja TaM Erja Tuhkalan ammatillista osaamista taiton ja graafisen toteutuksen osalta. Inarinsaamen kielellisen tarkistuksen on tehnyt Sámi Giellagáldusa Neeta Jääskö. Suomen kielessä on pyritty käyttämään puhuttua arkikieltä. Hoitotyön taskusanakirjan tekeminen on liittynyt Sairaanhoidaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella –hankeeseen ja samalla alueelliseen kehittämistyöhön saamelaisalueella.

Pohdinta

Kieli ja kulttuuri ovat yhtä, ja jos kieli katoaa, katoaa myös tietoa ja osaamista. Kun kieltä tuetaan, tuetaan samalla kulttuurien monimuotoisuutta kansainvälisesti. Todellisuutemme rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa kieli on tärkeässä osassa (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12).

Kieli on avainasemassa välitettäessä aikaisempien sukupolvien kulttuuriperintöä. Kielellisen symbolijärjestelmän avulla voidaan kuvailla ympäristöä ja yksilön sisäistä maailmaa sekä suhdetta näiden välillä. (Lukkarinen 2001.)

Käytännön työssä olen huomannut, että kieli määrittää saamelaista identiteettiä aivan kuten vanhat perinteiset elinkeinot, porot, luonto ja pukeutuminenkin. Samalla tavalla kuin kieli rakentaa yhteisöä, se myös rakentaa siltaa kahden kulttuurin välillä.

Uskon, että vastaavanlaiselle taskusanakirjalle voisi olla käyttöä myös koltan kielellä. Sanakirjaa voisi käydä esittelemässä hoitohenkilökunnalle ja samalla innostaa käyttämään saamea vuorovaikutuksessa potilaiden kanssa.

Kieli ei säily pöytälaatikossa eikä kulu käytössä. Sanakirja on minun panokseni erittäin uhanalaisen inarinsaamen kielen elvyttämiseen. Haluaisin nähdä kieltä käytettävän aktiivisesti. Toivon sanakirjan innostavan hoitajia käyttämään ja opettelemaan kieltä ja näin luovan positiivista ilmapiiriä kielen kehityksen tueksi. Puhuttu kieli on ihmisten välisen kommunikaation edellytys ja perusta hyvään kohtaamiseen.

LÄHTEET

- Jolkkonen, J. (2016). *Kristillinen ihmiskuva ja modernit ihmisoikeudet*. Saatavilla 23.1.2018 http://www.kuopionhiippakunta.fi/@Bin/2328298/1608%20kristinuskoka_ja_ihmisoikeudet.docx
- Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. (2011). *Eettinen berkekyys ammatillisessa toiminnassa*. Helsinki: Tammi.
- Kotimaisten kielten keskus, Kielitieto, Kielet, Saame. Saatavilla 23.1.2018 <https://www.kotus.fi/kielitieto/kiellet/saame>
- Kyngäs, H., Kääriäinen, M., Poskiparta, M., Johansson, K., Hirvonen, E. & Renfors, T. (2007). *Ohjaaminen hoitotyössä*. Helsinki: WSOY.
- Lukkarinen, M. (2001). *Omakielisten palveluiden turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja. 2001:1)*. Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504224165L731/1999>. Suomen perustuslaki. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731L785/1992>. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>
- L812/2000. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>
- L1086/2003. Saamen kielilaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20031086>
- Nykänen, K. (2006). Holistinen ihmiskäsitys. Saatavilla 23.1.2018 <http://www2.amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojaksot/0407016/1138352400309/1157026947138/1157030182944/1157031497033.html>
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen 1990 käyttöön ottama suomennos*. Helsinki: Kirjapaja.
- Saamelaiskäräjät, Saamelaiset, Saamen kielet (2014). Saatavilla 3.1.2018 http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=253&Itemid=405
- Sairaanhoitajaliitto (1996). *Sairaanhoitajien eettiset ohjeet*. Saatavilla 30.12.2017 <https://sairaanhoitajat.fi/jasenpalvelut/ammatillinen-kehittyminen/sairaanhoitajan-eettiset-ohjeet/>
- Sarajärvi, A., Mattila, L.-R. & Rekola, L. (2011). *Näyttöön perustuva toiminta. Avain hoitotyön kehittämiseen*. Helsinki: WSOY
- Vuolab-Lohi, K. (2007). *Pohjoissaamen kielen tilanne sekä kehittämistarpeet*. Saatavilla 23.1.2018 <https://www.kotus.fi/files/742/pohjoisSelvitys.pdf>

LOPUKSI

Sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijoiden valmistuessa ja hankkeen tullessa maaliinsa olemme saavuttaneet jotain aivan uutta: ensimmäistä kertaa on toteutettu sairaanhoitaja-diakonissakoulutus saamelaiskulttuurikon­tekstissa ja siitä on tuotettu opetuksen malli. Jatkossa se on edelleen kehitettävissä ja sovellettavissa eri koulutusaloille ja kulttuureihin.

Hankkeen ja koulutuksen yhteistyönä syntynyt osaaminen jakautuu eri toimi­joille. Osaamista jää saamelaisalueelle, jossa Saamelaisalueen koulutuskeskus voi jatkossakin osallistua saamelaiskulttuurin integroimiseen kenties eri koulutusasteilla toteutuviin koulutusohjelmiin. Myös uudet ammattilaiset sijoittuvat pääosin saamelaisalueelle töihin, hoitotyön ja diakonian tehtäviin. Sen myötä saamelaisasiakkaan ja -potilaan kohtaaminen paranee ja uudet ammattilaiset voivat olla ylpeitä erityislaatuudesta osaamisestaan.

Vastaavalle koulutukselle on jatkossakin tarvetta, sillä monissa ammateissa tarvitaan saamelaiskulttuurin osaamista ja saamen kielen taitamista. Näitä ammatteja on kaikilla koulutusasteilla, joten uusia avauksia niiden tiimoilta jätetään odottelemaan.

Diakonia-ammattikorkeakoulussa kehittyi hankkeen aikana saamelaiskulttuuri­osaamista, ja ammattikorkeakoulu aktivoitui arktisen alueen toimijana sekä solmi yhteistyösuhteita muihin arktisen alueen toimijoihin. Jatkossakin Diak toimii hankkeissa arktisella alueella.

Opiskelijoiden opinnäytetyöt ovat kehittäneet hoito- ja diakoniatyötä saamelaisalueella. Yhtenä aiheena on ollut Lapin rajavartioston varusmiesten voimavarojen riittävyys varusmiespalveluksen aikana. Toisen työn myötä Utsjoen päihdetyössä tiedetään jatkossa enemmän omaisten tuen tarpeesta ja voidaan kehittää palveluja edelleen. Inarin seurakunnan toimintaa on kehitetty harvaan

asuttujen kylien osallisuuden suhteen. Lisäksi on tuotettu video kulttuurisen osaamisen lisäämiseksi ja suomi–inarinsaame-taskusanakirja hoitotyöntekijöille. Tavoitteena on siis aina potilaan ja asiakkaan kohtaamisen ja hoitamisen toteutuminen parhaalla mahdollisella tavalla.

Koulutusyhteistyötä aloittaessamme saamelaisalueella esitettiin toivomus. Sen mukaan tästä opiskelijaryhmästä olisi tärkeää saada saamelaisalueelle vähintään yksi opettaja, yksi hoitotyön esimies ja yksi tutkija. Opiskelijoiden valmistuessa nyt ammattikorkeakoulusta kaksoistutkinnolla jääme odottamaan, mihin toive johtaa.

Hankkeen tärkeimpänä tuloksena on vuoden 2018 aikana valmistuvia sairaanhoitajia ja diakonisoja, joita onnittelemme lämpimästi. Samalla haluamme kiittää yhteistyökumppaneitamme niin koulutuksen kuin hankkeenkin tiimoilta!

KIRJOITTAJAT

Ergon Máreha Ánne Elle-Máret, Ellen Pautamo sámegiela ja -kultuvrra lektor / saamen kielen ja saamelaiskulttuurin lehtori, FM, Saamelaisalueen koulutuskeskus

Ervelius Tiina, projektipäällikkö, lehtori, TtM, sairaanhoitaja, opinto-ohjaaja, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Junttila Piia, sairaanhoitaja (AMK) – diakoninen hoitotyö - opiskelija, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Kaisajoki Ritva, sairaanhoitaja (AMK) – diakoninen hoitotyö - opiskelija, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Karhula Anja, saamelaistyön diakonissa, shd, Inarin seurakunta

Laakso Johanna, virtuaalikoulun toiminnasta vastaava suunnittelija, tradenomi, Saamelaisalueen koulutuskeskus

Linnanmäki Teija, inarinsaamen opettaja, FM, Inarin kunta

Magga Ristenrauna, Sosiaalineuvos, SámiSoster ry

Marjaranta Miia, sairaanhoitaja (AMK) – diakoninen hoitotyö - opiskelija, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Mertaniemi Eeva, hanketyöntekijä, lehtori, TM , shd, th (AMK), Diakonia-ammattikorkeakoulu

Näkkäljärvi Tiisu-Maria, hanketyöntekijä, sosiaali- ja terveystalouden opettaja, fysioterapeutti (YAMK), TtK, Saamelaisalueen koulutuskeskus

Pekonen Elina, lehtori, YTL, erikoissosiaalityöntekijä, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Penttinen Assi, sairaanhoitaja (AMK) – diakoninen hoitotyö - opiskelija, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Rantakeisu Maritta, sairaanhoitaja (AMK) – diakoninen hoitotyö - opiskelija, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Rasmus Heidi, sairaanhoitaja (AMK) – diakoninen hoitotyö - opiskelija, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sukuvaara Jenna, sairaanhoitaja (AMK) – diakoninen hoitotyö - opiskelija, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Vuorisalo Marja, sairaanhoitaja (AMK) – diakoninen hoitotyö - opiskelija, Diakonia-ammattikorkeakoulu

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN

JULKAISUJEN KRITEERIT

DIAK TUTKIMUS -sarjassa julkaistaan uutta ja innovatiivista tietoa tuottavia tieteellisiä tutkimuksia Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueilta. Julkaisut ovat monografioita tai artikkelikokoelmia.

DIAK TYÖELÄMÄ -sarjassa julkaistaan tutkimus- ja kehittämisraportteja sekä opinnäytetöitä, jotka ovat tuottaneet innovatiivisia ja merkittäviä työelämää kehittäviä tuloksia. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja Diakonia-ammattikorkeakoulun työntekijät, opinnäytetyöntekijät ja ulkopuoliset kirjoittajat.

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun temaattisia puheenvuoroja, erilaisia selvityksiä sekä opinnäytetöitä. Tekstilajiltaan julkaisut voivat poiketa tieteellisestä tai raporttoivasta tekstistä.

DIAK OPETUS -sarjassa julkaistaan pedagogista kehittämistä kuvaavia julkaisuja, oppimateriaaleja, oppaita ja työkirjoja.

DIAK PUHEENVUORO

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun temaattisia puheenvuoroja, erilaisia selvityksiä sekä opinnäytetöitä. Tekstilajiltaan julkaisut voivat poiketa tieteellisestä tai raportoivasta tekstistä.

Diak Puheenvuoro 1: Liisa Kauppinen & Irina Leino & Kirsti Kauppinen (toim.), 2016. Kokemuksellista taidetietä kulkemassa.

Diak Puheenvuoro 2: Jorma Niemelä (toim.), 2016. Sote sosiaalisen kestävyyden vahvistajana (saatavana vain verkkojulkaisuna)

Diak Puheenvuoro 3: Raili Gothóni, Mikko Malkavaara & Minna Valtonen (toim.), 2016. Muutosvoimaa – tutkielmia diakista ja teologiasta

Diak Puheenvuoro 4: Mari Pulkkinen, Eija Rautasalo & Tuija Rönkä (toim.), 2016. Arjen helmiä – työelämälähtöistä osallistavaa kehittämistä sairaanhoitajakoulutuksessa.

Diak Puheenvuoro 5: Marina Seffansson & Outi Polso, 2017. Masennuksen hoitoon lääkkeitä, terapiaa ja liikuntaa.

Diak Puheenvuoro 6: Päivi Thizt, 2017. Etsivää ja osallistavaa vanhustyötä kehittämässä. Ikäarvokas –hankkeen ulkoinen arviointi

Diak Puheenvuoro 7: Hanna Hovila, Anna Liisa Karjalainen & Juhani Toivanen (toim.), 2017. Etsivää ja osallistavaa vanhustyötä kehittämässä. Ikäarvokas –hankkeen ulkoinen arviointi

Diak Puheenvuoro 8: Päivi Vuokila-Oikkonen & Pirkko Pätynen 2017, Osallistavan yhteiskehittämisen prosessi : Esimerkkinä osallisuutta ja uusia palvelumalleja moniammatillisen palveluohjauksen keinoin (OSUMA) –projekti

Diak Puheenvuoro 9: Keijo Piirainen & Tuula Pehkonen-Elmi 2017, Muuttuivatko palvelut ja mihin suuntaan? Nuorten palvelujen kehittämisen tuloksia Pieksämäellä 2015–2017

Diak Puheenvuoro 10: Anne Surakka, Virpi Kuvaja-Köllner & Reija Paananen 2017. Valmennuspaja Mahiksen vaikutusten ja kustannusten tarkastelua: Aina saattaa ja voi puhua mistä vaan, luottamuksella

Diak Puheenvuoro 11: Heikki Hiilamo, Anne Määttä, Karoliina Koskenvuo, Jussi Pyykkönen, Tapio Rissanen & Sanna Aaltonen 2017. Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti

Diak Puheenvuoro 12: Marja Pinolehto (toim.), 2017. Sujuvampia opinpolkuja romaneille ja maahanmuuttajille. Opin portailla Pohjois-Pohjanmaalla -hankkeen loppuraportti

Diak Puheenvuoro 13: Anu Ahola, 2018. Humanoidirobotti pienten alakoululaisten tukena haastaviksi koetuissa vuorovaikutustilanteissa

Diak Puheenvuoro 14: Tiina Ervelius (toim.), 2018. Sairaanhoidtaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella

